1971 / SPALIS - OCTOBER / Nr. 9(33) $0.75

ATVIRO ŽODŽIO MĖNRAŠTIS

akiračiai

KUDIRKA: NEPRIKLAUSOMYBĘ LIETUVAI!

(Iš Sovietų Sąjungos pogrindžio laikraščio Chronika tekuščich sobytij, 1971.VII.2, nr. 20.)

Simas Kudirka, gimęs 1929 m., Lietuvos žvejybos laivo radistas, 1970 m. lapkričio mėnesį bandė pasilikti Amerikos krantų sargybos laive teritoriniuose Jungtinių Valstybių vandenyse. Laivo kapitonas išdavė jį sovietų jūrininkams (žr. **Kronika**, nr. 19 ir 18).

Kudirka buvo suimtas, tardė KGB organai, kaltinimas paskelbtas pagal LTSR UK 62 str. (atitinka RSFSR UK 64 str.).

Teismas vyko gegužės 17-20 LTSR Aukščiausiojo teismo salėje Vilniuje. Teismo pirmininkas — Misiūnas, prokuroras — Petrauskas, advokatas — Gavronskis. Kai teismo pirmininkas pasakė gynėjo pavardę, Kudirka pareiškė, kad atsisako nuo gynimo. „Jeigu gynėjas Gavronskis — doras žmogus ir gins mane pagal sąžinę, tai tik jam pakenks, o jeigu jis nedoras ir atliks antrojo prokuroro vaidmenį, kaip tai dažnai būna politiniuose teismuosee Lietuvoje, tai aš manau, kad mano byla nėra tokia sudėtinga ir užteks vieno prokuroro".

S. Kudirka neprisipažino kaltu, kadangi, kaip jis pareiškė, savo tėvynės Lietuvos jis neišdavė, o Rusijos, šiandien vadinamos Sovietų Sąjunga, jis nelaiko savo tėvyne. Aiškindamas priežastis, paskatinusias jį bėgti į Vakarus, Kudirka kalbėjo ilgiau nei 4 valandas. Jis pasakojo, kad augo labai vargingoj šeimoj. 1940 m., kai Lietuva buvo prijungta prie SSRS, prie vargo prisidėjo ir tautinė priespauda. Jis atsimena, kaip 1941 m. vežė žmones į Sibirą, ir žino, kad vežė sąmoningiausius lietuvius, tarp kurių buvo daug liaudies mokytojų, kuriuos tada apšaukė „buržujais". 1944 m. jis vėl buvo vežimo į Sibirą liudininku, matė masines žudynes. Daugelis jo draugų išėjo partizanais. Beveik visi jie žuvo. Jis mokėsi Vilniuje, baigė aštuonias klases ir nutarė tapti jūrininku. Jis norėjo pamatyti pasaulį ir manė,, kad jūroje užmirš savo tautos tragediją. Jis norėjo pabėgti nuo baisių vaizdų: rinkų aikštėse vóliojosi išdarkyti lietuvių partizanų lavonai.

Prokuroras Petrauskas pareiškė pasipiktinimą dėl Kudirkos išdavystės ir pasakė, kad jo elgesys daro gėdą sovietinei Lietuvai. Jis reikalavo teisiamajam 15 metų laisvės atėmimo griežto režimo lageriuose ir turto konfiskavimo.

Gynimosi kalbą pasakė pats Kudirka. Jis citavo Gerceną,, Marksą, Leniną. Paaiškino skirtumą tarp socialistinės teorijos ir praktikos Lietuvoje. Kudirka papasakojo, kaip bandė jį „perauklėti" tardytojas vyr. leitenantas Urbonas, tardymo skyriaus viršininkas pulkininkas Kismen, KGB pirmininkas generolas-majoras Petkevičius ir kiti, specialiai atvykę iš Maskvos. Jam siūlė nuteisti (pasmerkti) lietuvių buržuazinį nacionalizmą, kuris pastūmėjęs jį į išdavystę, ir už tai žadėjo teisti pagal LTSR UK 82 str. (perėjimas sienos). Bet Kudirka pareiškė, kad jis atsisako asmeniškos laisvės kaina parduoti savo tėvynę Lietuvą.

Kudirka kalbėjo apie lietuvių tautos kovą su asimiliacija (nutautinimu). Jis pasakojo apie dešimties metų kovą „miško brolių", kurių beveik visi žuvo ir mirė koncentracijos stovyklose. Dargi KGB organų darbuotojai patvirtina, kad žuvo 50 tūkstančių lietuvių partizanų. „Pasaulinė istorija dar nežino tokio ilgo ir tiek daug aukų pareikalavusio partizaninio judėjimo".

Kudirka pareiškė vienintelį prašymą Aukščiausiajam teismui ir SSSR vyriausybei — suteikti Lietuvai nepriklausomybę.

Teismo nuosprendis: 10 metų priverčiamų darbų griežto režimo stovyklose su turto konfiskavimu.

Kudirka paliko motiną, žmoną ir du vaikus.

Tardymo metu Kudirkos giminaičiai ir pažįstami buvo prikalbinėjami liudyti, kad jis nepilnaprotis. Medicinos komisija, vadovaujama Vilniaus vyriausiojo psichiatro Gutmano, Kudirką pripažino sveiku.

turinyje

RYŠIAI SU LIETUVA

TARP OPTIMISTŲ VILČIŲ IR PESIMISTŲ GĄSDINIMŲ

Ryšiai, arba — sutelkus visą tam reikalui sukurtąjį žodyną, tai ir — bendravimai, bendradarbiavimai ar net kultūrmainiavimai su Lietuva tebėra dalykai, kurių vien-tik paminėjimas vis dar sukelia įtampos mūsiškės visuomenės viešojoje nuomonėje.

Šiais — septyniasdešimt pirmaisiais — metais ta įtampa atrodo bene būsianti gerokai atslūgusi, bet viešas užsiminimas apie ryšius su Lietuva vis dar daugeliui mūsų įžymiųjų ir net vidutiniųjų visuomenininkų daro įspūdį, lyg hipiško plaukuočiaus pasipainiojimas rūpestingai susišukavusių ir išsikrakmolinusių tradicininkų sambūryje.

Įtampa nuomonėse apie ryšius su Lietuva ypač įkaito tuo metu, kai, šalia kiek anksčiau prasivėrusių galimybių atsargiai susirašinėti ir siųsti Lietuvon siuntinių, prasiskleidė progų ir asmeniškai susitikti — čia arba ir Lietuvoj, — ypač susitikti tiems, kurie, anot Katiliškio, yra iš Lietuvos išėję negrįžti, su tais, kurie yra Lietuvoj *pasilikę neišeiti*.

Beregint susikirto skirtingos pažiūros į tokius susitikimus. Vieniems juose vaidenosi pavojinga klasta, slepianti savyje kėsinimąsi susilpninti ar net visiškai sugriauti išėjusiųjų negrįžti užimtąsias pozicijas Lietuvos valstybinės nepriklausomybės idėjos gynyboje. O kitiems tie susitikimai atrodė nuostabiai išganinga proga gaivinti ir stiprinti *tautinei sąmonei bei* palaikyti *tautinei ištvermei* kaip tarp išėjusiųjų, taip ir tarp pasilikusiųjų. Susitikimų neigėjų ir skatintojų galutinis tikslas buvo ir tebėra tas pats — geresnė ateitis lietuvių tautai. Tik vieniems susitikinėjimai esamose aplinkybėse rodės būsią geidžiamajam tikslui *nuodai*, o kitiems — *gaivinantis eleksyras*.

KONSERVATORIAI VIENODI, BET NIEKAS NEPASIKEITĖ

Optimistinė pažiūra, turėdama savo talkoj mūsų dar neišblėsusį Lietuvos pasiilgimą ir smalsumą patirti, kaip gi ten dabar iš tikrųjų yra, gana tvirtai atsilaikė prieš pesimistinės spaudimą. Ir štai jau keletas metų, tegu kiek ir aptramdytu mastu, tie susitikimai vyksta. Įsidėmėtina, jog vien savo autoritetu mūsiškiai pesimistai tuos susitikimus būtų dar menkiau tesutramdę, jeigu nebūtų susilaukę sau stiprios talkos iš sovietinių saugumo organų. Tokia jau susitaisė *patyčia*, kad, nors ir priešingais sumetimais, mūsiškių ir sovietinių konservatorių įtaringos pažiūros į tuos susitikinėjimus ėmė sutapti ir abeji panūdo juos tramdyti. O kadangi tramdytojai anapus turi nepalyginti daugiau galios ir priemonių, tai anasai tramdymas kur kas paveikiau, negu mūsiškių veiksnių perspėjimai ir smerkimai prilaiko tuos ryšius tik nedrąsių ir atsitiktinišk[ų bandy]mų stadijoj.

Nepaisant taip susidariusio ryšių ribotumo ir jų dar tik bandomojo pobūdžio, per keletą metų jau įvyko gana žymus, tikriausia jau nebe pirmos tūkstantinės skaičiumi matuojamas kiekis viešų ir neviešų susitikimų ir svetur, ir Lietuvoj. Ir stebėkimės: nei pesimistų gąsdinimai, nei optimistų pažadai *neišsipildė*.

Tai yra, mūsų čia turimosios Lietuvos nepriklausomybės idėjos gynybos pozicijos nuo tų susitikimų netik nesugriuvo, bet nė nesudrebėjo. Atvirai kalbant, tos pozicijos, kokios silpnos buvo, tokios ir tebėr...

Iš kitos pusės, tie susitikimai nepakėlė pastebimai nei Lietuvoj, nei išeivijoj lietuvių tautinio susipratimo. Nes, vėlgi atvirai kalbant, tų susitikimų dėka daugumas tik dabar sužinojom, kad Lietuvoj tautinis susipratimas ir be mūsų pagalbos beesąs šauniai stiprus. Ir, neskaitant vienos kitos išimtėlės, tie susitikimai nepakėlė nei išeivijos tautinio susipratimo, kadangi ryšių su Lietuva bandymuose lig šiol dalyvauti ryžosi daugiausia tik neserganticji to tautinio susipratimo stoka.

Iš tokio patyrimo išplaukia išvada, kad nesenai pergyventasis nuomonių susikirtimas dėl tų susitikinėjimų tariamai baisios žalos ar tariamai išganingos naudos buvo bergždžias ginčas, palygintinas nebent su įnirtingu girnų sukimu, neįbėrus į jas nė saujos grūdų.

(tęsinys 12 psl.)

IŠEIVIJOS SPAUDOJE

DAUGIAU VARDŽIŲ, MAŽIAU ŠIZOFRENIKŲ!

Nepriklausoma Lietuva (71.IX.28) pateikė prof. V. Vardžio paskaitos, skaitytos Vokietijoje lietuvių studijų savaitėje, santrauką. Profesorius kėlė reikalą svarstyti Lietuvos padėtį ne išeivijos požiūriu, o platesnėje palyginamoje plotmėje, atsižvelgiant į bendrą Sov. Sąjungos ir pasaulio raidą. Toliau laikraštis rašė:

Mokslinį žvilgsnį trukdo dvejopas emocinės žvalgos būdas, dėl kurio Lietuva tampa tik meilės ar neapykantos, bet ne studijų dalyku. Jis skyrė du emocinio galvojimo būdus: 1) naivusis — būdingas prokomunistiniam senųjų amerikiečių „vilnininkų" nusistatymui, pašiepiamam pačioje Lietuvoje, ir 2) šizofreninis, kuris pastebimas naujųjų išeivių dalyje, persiėmusių neapykanta kraštą valdantiesiems ir dėl to nenorinčių regėti tikrovės, jeigu ji nesiderina su jų politiniu nusistatymu. Paskaitininkas, kaip lyginamosios valstybinės santvarkos specialistas, siūlė Lietuvos padėtį svarstyti palyginamuoju būdu, atsižvelgiant į 3 raidos būdus, būtent: Sov. Sąjungą ir jos tarptautinį svorį, sovietų tautinę politiką ir pačią Lietuvą...

Svarbu žinoti, kas per tą laiką įvyko Lietuvoje, kuri keitėsi sovietinės santvarkos poveikyje. Lietuvoje brendusiam žmogui esą būdingi tokie ideologiniai elementai: a) kolektyvinė nuosavybė, b) rezignacija, kad politiniai ryšiai su Rusija galutinai nustatyti, c) smarkiai pažengusi sekuliarizacija, d) nesumenkęs tautiškumas, taikingomis priemonėmis siekiąs kiek galima daugiau sprendžiamosios galios paveržti iš Maskvos į Vilnių, e) susitaikymas su žmogaus teisių trypimu, sąmoningas apsiribojimas asmeninio saugumo, duonos kąsnio rūpesčiais, nematomos policijos baimės, f) bet kokio idealizmo išblėsimas partijos kadruose.

Išvadinėje dalyje prof. Vardys kėlė klausimą, kaip turime reaguoti į tokią kaitą. Jis siūlė: 1) atmesti naivų ir šizofreninį galvojimą, 2) regėti daugiariopus visuomenės matavimus, kuriems suvokti reikalingas blaivus žvilgsnis, 3) išsivaduoti iš ,politizmo diktatūros' ".

Panašia ar ta pačia tema prof. Vardys skaitė paskaitą ir Los Angelės LF bičiuliams. Po paskaitos vienas bičiulis, matyt, iš šizofrenikų grupės, priėjo prie Vardžio ir pareiškė: viskas, ką sakei, yra tiesa, nė vieno fakto negaliu paneigti, bet tavo paskaita man nepatiko... Be abejo, išeivijos ir Lietuvos santykiai būtų visai kitokie, jei toje išeivijoje būtų daugiau Vardžių ir mažiau šizofrenikų.

JAV LB SUKAKTIS

Šiais metais spalio mėnesį sukako 20 metų nuo Lietuvių Bendruomenės įsikūrimo Jungtinėse Valstybėse. Įkūrimo aktas buvo pasirašytas Niujorke iškilmingame posėdy. Tame pačiame mieste su tam tikromis iškilmėmis atžymėta ir sukaktis. *Darbininkas* (71.X.5), apžvelgęs Bendruomenės populiarumą bei augimą, ta proga rašė:

Ateity LB populiarumas priklausys nuo keleto veiksnių.

1. Nuo to, kiek LB bus pajėgi stiprinti lietuvišką gyvybę. Ne tik reprezentaciniais renginiais — kaip dainų-šokių šventės, kultūriniai, jaunimo suvažiavimai. Priklausys ypačiai nuo sugebėjimo vietose, apylinkėse, tenkinti lietuviško gyvenimo reikalus. O tam tuo tarpu nematyti geresnės organizacinės priemonės kaip racionalizacijos kelias — numatyti būtinuosius darbus trimečiais ar penkmečiais ir juos vykdyti palaipsniui.

2. Priklausys nuo to, kiek LB jausis tvirtai įleidusi šaknis be baimės dėl savo egzistencijos ir dėl to galinti nesileisti į *ginčus su oponentais; nesileisti į teorinius savo buvimo pateisinimus kaip kalbos apie „LB visuotinumą", apie LB teisę reikštis laisvinimo kovoje, nesileisti į kalbas dėl kitų organų ar „partijų" nepajėgumo, atgyvenimo. Toks savo jėgos pajautimas ir santūrumas kitų atžvilgiu padės išvengti natūralaus kitų išprovokavimo.*

3. Priklausys nuo pozityvių darbų, nes šiandien stebėtojas palygina veiksnius ir juos vertina ne pagal mokėjimą kitus kritikuoti, bet pagal nuveiktus pozityvius darbus. LB jų netrūksta, ir ateity šis kelias yra tikriausia įvertinimo garantija.

4. Priklausys nuo to, kiek LB bus tvirtai atsirėmus į savo teisinius pagrindus. *Jaunesniem veikėjam dažniau kyla pagunda nuvertinti teisinę tvarką, bet tai netrukus skaudžiai atsirūgsta. Parodyti, kad priimta teisinė tvarka yra vykdoma ištikimai; kad visiem ji yra lygiai taikoma, yra būtina sąlyga demokratinės institucijos pažangai.*

PROF. SACHAROVAS GINA KUDIRKĄ

Keleivis (71.X.12) Kudirkos reikalu paskelbė vedamąjį, pavadintą „Tragiškoji sensacija". Pažymėjęs, kad prieš metus „mes net didžiavomės savo reakcija, įžiūrėdami joje išeivijos patriotinį atgimimą ...o mūsų politiniai veiksniai suvedė viso to įvykio reikšmę į trumpą formulę: buvo plačiai paminėtas Lietuvos vardas", toliau laikraštis rašė:

Bet Simas Kudirka liko primuštas ligi sąmonės užgesimo, sulaužytais kaulais išplukdytas į Lietuvos krantą ir dar čionykštės komunistinės spaudos suniekintas ir apmeluotas.

Įvyko Simo Kudirkos teismas ir nuteisimas. Jo laikysena teisme — tai reta mūsų istorijoje heroizmo scena, tarsi galima tik dramos veikale ar knygoj, vaizduojančioje gyvenimą už šiandieninės realybės ribų.

Mes gėrimės ir nurodome tą pavyzdį savo vaikams, patriotinio auklėjimo sumetimais.

Bet kai Simui Kudirkai sovietų tardytojai sukinėjo sąnarius, mes jau nedemonstravome, nors jis kentėjo daugiau, negu Vigilant laive.

Kai jį nuteisė 10 metų sunkiųjų darbų kalėjimo, — jau garsiai ir su pasipiktinimu neprašneko nei senatoriai, nei kongresmanai, nei pats prezidentas. Nes tai jau sovietų, o ne amerikiečių reikalas...

Ir kai šiandien Simas Kudirka velka savo mirtin vergo jungą, — mes jau nebematome ir nebegirdime ir to dar neseniai išgirto mūsų jaunimo spontaniškos reakcijos. Ar irgi dėl to, kad Kudirkos likimas jau sovietų reikalas?

Neteko skaityti nei tų protesto ar pra-

akiračiai

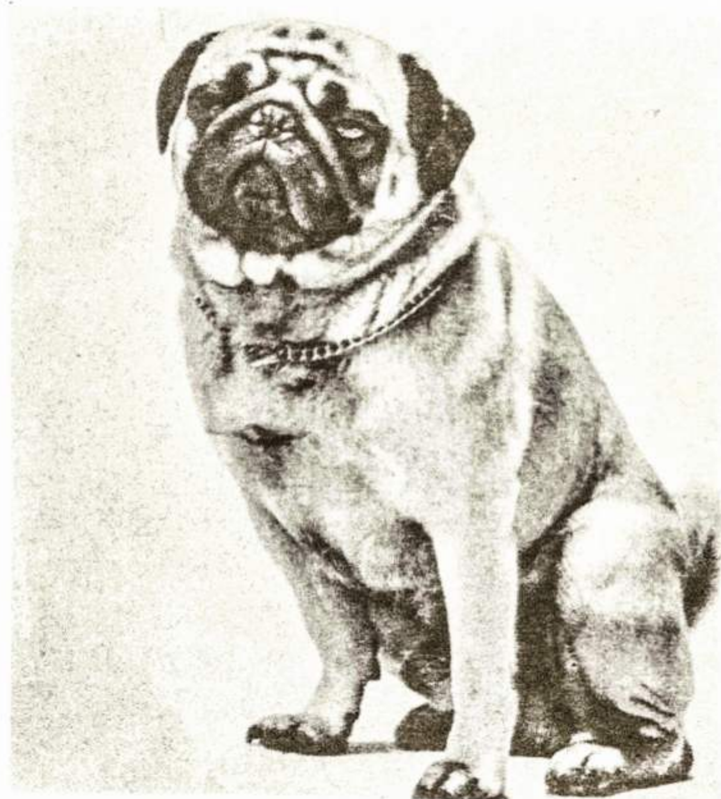
The Lithuanian Monthly — Published monthly, except August and December, by Viewpoint Press, Inc., 6821 South Maplewood Avenue, Chicago, Ill. 60629. Subscription rates: $6.00 annually in the US, $6.00 in foreign countries; $0.75 per copy. — Second class postage paid at Chicago, Ill. ● Šio numerio redakcija: D. Bielskus, K. Drunga, G. Procuta, L. Mockūnas, dr. T. Remeikis, Z. Rekašius; spaudos grafika A. Kurausko; administratorius K. Avižienis. ● Redakcija atsako už nepasirašytus straipsnius. Straipsniai, su kurių turiniu redakcija nesutinka, spausdinami tik pasirašyti. Slapyvardžiais pasirašyti straipsniai nepageidaujami. Skaitytojų laiškai turi būti pasirašyti ir laiškų skyriuje jie spausdinami, jei jų turinys liečia AKIRAČIUOSE svarstytus dalykus. Laiškai kitomis temomis gali būti spausdinami kaip straipsniai. ● Metinė 10 numerių prenumerata JAV-se — $6.00; kituose kraštuose — $6.00; atskiro nr. kaina — $0.75. Prenumeratas ir aukas čekiais ar piniginėmis perlaidomis prašome išrašyti AKIRAČIŲ vardu ir pasiųsti aukščiau nurodytu adresu.

DEJA — IRGI SUSIPAŽINIMUI

ŠNIPOLOGIJOS SPECIALISTAI

Saugumiečiai, sekliai, šnipai — tai vis temos, kurioms dėmesio išeivijos lietuvių spaudoje niekuomet nepritrūksta. Prieš keletą savaičių, kai Anglija už šnipinėjimą išvarė pusantro šimto sovietų tarnautojų, Vakarų kraštų spaudoje vėl pagausėjo spėliojimų, kiek dar tokių neišaiškintų sovietų šnipų yra Amerikoje ir kitur. Nenuostabu, jog ta proga išeivijos spauda užsiminė ir apie šnipus Lietuvoje. Ten, pagal *Draugo* (1971.X.7) vedamąjį, žmogui tenka gyventi tokiose sąlygose, „kur tave seka šnipas ir tą šnipą seka kitas šnipas". Gal tik tikslingiau tokius vidaus „šnipus" būtų vadinti saugumiečiais.

Kiek ten tų „šnipų" seka Lietuvos gyventojus ir vieną kitą retkarčiais užklystantį užsienietį ar turistą, galima tik spėlioti. Visur tokie dalykai laikomi paslaptyje. Joks saugumas pasaulyje neskelbia savo agentų skaičiaus ir stengiasi, kad niekas jų neatpažintų.

Drausmės sargyboje...

Didžiai todėl mus nustebino minėto vedamojo autorius Al. B., paskelbdamas, jog tokių seklių, šnipų ar saugumiečių Lietuvoje šiuo metu yra... 103 tūkstančiai. Šį skaičių „šnipologas" Al. B. surado... *Tiesoje!* Dar daugiau — anot šio žvalgybos ir saugumo specialisto, tokie šnipai ir saugumiečiai Lietuvoje vadinami... liaudies kontrolieriais! Atseit kontroliuoja liaudį...

Tai, va, kaip paprastai galima sužinoti, ko reikia saugotis.

Perskaitę šio vedamojo autoriaus patarimą, kad „tos žinios ir tie skaičiai, vedant kovą už Lietuvos laisvę, verta prisiminti", ir nutarėme visą šią informaciją pakartot... prie šuns. Nes atsibodo klausyt's visokių sovietologijos, šnipologijos ar komunistologijos „specialistų" pamokymų, kurie paskaitę Lietuvos kompartijos laikraščio penkias eilutes pasidaro sovietinio saugumo žinovais.

Saugumas ir liaudies kontrolė skamba truputį panašiai. Betgi panašiai skamba astronomija ir agronomija. Ir, visdėlto, kiaulės nuo žvaigždžių truputį skiriasi. Ir Al. B. būtų sužinojęs, kad liaudies kontrolė ir saugumas yra nemažiau skirtingi, jei tame pačiame straipsnyje būtų paskaitęs dar keletą eilučių...

Kas gi yra tie liaudies kontrolieriai? Tai žmonės, šitam neapmokamam darbui „išrinkti" (žinoma vienbalsiai!) profsąjungų ar kolūkių susirinkimuose. Tokiom progom išstatytieji kandidatais į liaudies kontrolierius pasako daug gražių žodžių apie partiją, o partijos agitatoriai — apie kandidatus. Taip žmonės supažindinami su tais, kurie juos seks ir šnipinės!

Ir ką gi veikia tie liaudies kontrolieriai?

Studentų profsąjungos „išrinkti" liaudies kontrolieriai prižiūri, kad studentai lankytų visas privalomas paskaitas. Į liaudies kontrolę išrinktos karvių melžėjos rūpinasi, kaip vykdomas Lietuvos komunistų partijos centro komiteto plenumo nutarimas žemės ūkio klausimu (tai yra, prižiūri, kad koncentruoti pašarai nebūtų lygiomis dalinami visoms karvėms, bet kad jų daugiau gautų pieningosios). Kai metų gale įmonė perviršija planą ir administracija ima dalinti premijas, priemokas ar papildomus atlyginimus, tai liaudies kontrolieriai tikrina, ar sandėlyje tikrai yra tiek prekių, kiek jų rodo apyskaitos knygos.

Na, o kai fabriko direktorius (Vienas dvejuose asmenyse) fabrike pasirašinėja algų lapus ir, tuo pačiu metu (!), yra išvykęs į papildomai apmokamą tolimą komandiruotę, tai ir tokius „stebuklus" tenka aiškinti liaudies kontrolieriams.

Anot Al. B. — „maždaug vienas šnipas trisdešimčiai lietuvių. ...Tie, kurie lankėsi Lietuvoje ir sakėsi, kad jų niekas neseka, tegu prisimena tuos pačios komunistinės „Tiesos" paskelbtus skaičius".

Kai mes čia patys sau šitaip aiškinamės, ką „seka" liaudies kontrolieriai, tai Vilniuje Inturisto ir saugumo agentai juokiasi pilvus susiėmę.

Na, bet mums čia nėra ko juoktis, nes, anot Al. B., „nuo tokio sekimo nėra apsaugoti ir laisvojo pasaulio lietuviai, nepaisant kur jie begyventų. Tiesa, daugelis teigia, kad apie mus okupantas viską žino ir nėra čia mums ko nors daugiau bijoti, bet iš antros pusės kai ko ir nežino. Jie nežino vieno kito slapyvardžio, „...nežino, kas buvo vienos ar kitos grupės posėdyje nutarta. Taigi ir šioje srityje dar kokiems liaudies kontrolieriams yra kas veikti".

Šioje vietoje mes trumpam pertraukiame Al. B. citatą, kad galėtų atsikvėpti vargšai slapyvardininkai, kuriuos po šitokių pagąsdinimų bus, be abejo, ištikęs didelis trepidacio kinkorum priepuolis (lietuviškai — kinkų drebėjimo, red.).

„Bet svarbiausia Vakaruose jų veikla — mus kiršinti, iškelti kokių idėjų, kurios mus supiudytų, priprašyti parašyti kokį straipsnį, kuris iškeltų visai išeivijai nepalankias diskusijas" — aiškina toliau Al. B.

Kai išeivijos rašytojas leidžia knygą spausdinti Lietuvoje, tai Al. B. tuoj pat žino kodėl (kad Dievas būtų spausdinamas mažąja raide).

Kai kiti išeivijoje net nedrįsta spėlioti, kiek saugumiečių seka žmones Lietuvoje, tai Al. B. tuoj pat sužino (103 tūkstančiai, arba vienas 30-čiai gyventojų).

Radęs straipsnį, kuris (jo nuomone) iškelia išeivijai nepalankias diskusijas, taip pat žino, kodėl jo autorius tą straipsnį parašė (liaudies kontrolierių priprašytas!).

O visdėlto kaiko ir Al. B. nežino. Pavyzdžiui, kad norint rašyti apie saugumą ir šnipus, neužtenka pasiskaityti straipsnelį apie besiartinančius liaudies kontrolės rinkimus. Lygiai, kaip ir norint šį tą sužinoti apie žvaigždes, neužtenka suskaičiuoti kiaules...

šymo telegramų — Jungtinių Tautų Žmogaus Teisių Komisijai, prezidentams, popiežiui, kardinolams ar Kosyginui bei Brežnevui. Ar irgi todėl, kad tai jau nebe amerikiečių, o sovietų valdžios nusikaltimas žmoniškumui?

O, rodos, ištisus metus mes turėjome dėl Simo Kudirkos, tą Lietuvos vardą ir politinį vargą savo kančiomis išgarsinusio, likimo nenurimti, neužmigti, klabenti, reikalauti, prašyti, nes tai ne sovietų, o mūsų reikalas.

Ir štai, mūsų patriotiniam entuziazmui išsikvėpus, pagaliau pasigirdo ir apie paties Simo Kudirkos likimą žodis. Deja, ne mūsų senatorių, ne prezidento ir ne kardinolų ar popiežiaus... Apie Kudirką drąsiai ir kietai prašneko savo protesto laiške sovietų vyriausybei pačių sovietų įžymusis mokslininkas Andriejus Sacharovas. Prabilo, gindamas visus ten įkalintus, protingiausius, uždarytus į bepročių ligonines, ir visus kitus, tiesusius rankas į laisvę. Ir Simo Kudirkos pardavimą ir jo žiaurų nuteisimą jis priminė pasauliui, kaip sovietinio brutalumo pavyzdį...

Prof. A. Sacharovo laiškas talpinamas šiame AKIRAČIŲ numeryje.

KAI GRABORIAI SUMAIŠO LAVONUS

Šį kartą literatas vadinasi ne Jonas Grinius, bet Ludwig Marcuse, o filosofas ne Juozas Girnius, bet Herbert Marcuse. Tačiau istorija ta pati, kaip jau nekartą lietuvių spaudoje: vienas kenčia už kito kaltes. Dar blogiau: rugpiūčio 2, mirus Ludwigui, *Draugo* apžvalgininkas Gediminas Galva kartu nužudė ir naujosios kairės teoretiką Herbertą. Rugsėjo 22 numerio straipsnis vadinasi „Apokaliptinis pasmerkimas — Naujojo anarchistinio kairiojo sąjūdžio mąstytojas nesurado kelio į ateitį". Pavadinimas labiau būtų tikęs Herbertui, bet straipsnis pradedamas apie buvusį berlynietį Ludwigą, kuris, nuvykęs Amerikon, tariamai pasivadinęs Herbertu. *Draugo* apžvalga yra junginys Marcel Reich-Raniski nekrologo iš 24 rugpiūčio *Die Zeit*, papildytas nuotrupomis iš G. Galvos atminties (ir enciklopedijų?).

Todėl priešingai Galvai,

Ludwig Marcuse buvo gimęs ne 1898 metais,

1968 m. jis negalėjo prancūzų *L'Express* atstovams prisiekinėti negrįšiąs Vokietijon, kadangi jau nuo 1962 metų gyveno Bad Wiessee,

jis nebuvo revoliucinio sąjūdžio ideologinis vadas, skelbęs šiam pasauliui neapykantą,

jis atmetė revoliucijas aplamai, nes jos niekad neišgydžiusios blogio, nesukeldamos kito blogio, o ne dėl to, kad „jos buvo svetimos jo išsvajotajai revoliucijai",

1964 m. jis neišleido studijos *One Dimensional Man*, ir todėl šis veikalas jo neiškėlė į naujosios kairės sąjūdžio ideologus,

1969 m. *Nachruf auf Ludwig Marcuse* — autonekrologas, nėra „savotiškas neįprastinis" veikalas „primenąs ne mokslininko, bet publicisto šauksmą", bet pagal M. Reich-Ranicki, yra šedevras, vaizduojąs, kaip sunkus yra grįžimas iš tremties.

Ludwig Marcuse, filosofuojantis literatas, kuris savo pilietine drąsa ir karštu angažavimusi panašus į dr. Joną Grinių, lietuviams gali būti įdomus savo vaikystės detalėmis. Už vaikiškus nusikaltimus motina jį traktuodavo „mit dem Kantschu" — kančiumi, tariant Marcuse šeimos iš Prūsų Lietuvos atsineštu žodžiu. Ir tėvo didžiausias papeikimas būdavo išsakomas taip pat lietuviškai: Lorbass (liurbis).

Kurią iš šių prūsiškų bausmių dabar pasirinks sau Gediminas Galva?

(db)

MARQUETTE PARKO KRIKŠČIONYBĖ

tragiškas — nežmoniškas — benditiškas — nekalti žmonės (dukart) — teroras — tvarka krašte ir įstatymų vykdymas — žmogaus saugumas ir gyvybė — taikos ir tvarkos sargyboje — neribotas savavaliavimas — — masiniai areštai — teroristiniai veiksmai — tamsi ranka — judošiškas darbas — naciškos, fašistiškos, banditiškos priemonės — neaiški demagogija — banditiški būdai — negausi mažuma — miniatiūriniai pirčupiai — nekaltas žmogus — prievartos tikslai — barbariški metodai — naciškos degeneracijos liudijimas.

Jūs klystate, tikėdamiesi, kad šiuo patosu *Tiesos* bendradarbis apšaudo partijos ir didžiosios tėvynės priešus. Iš tiesų, tais jau girdėtais skambalais vedamojo „Naciška degeneracija naujojoje kairėje" autorius (kun. dr.) J. Pr(unskis), sėdėdamas *Draugo* redakcijoje, gegužės 25 nr. kviečia lietuvių visuomenę kovon prieš naująją kairę.

Plataus mosto žurnalistui J. Pr. naujoji kairė nesiriboja Herbert Marcuse, Frankfurto mokykla ar eiliniais jos kareiviais JAV ir Vakarų Europos universitetuose: prieš Brežnievo ir Mao valią jis tos kairės sienas nukelia tolokai į sovietines teritorijas, o triukšmaujančius studentus ir intelektualus, be jų žinios, sutaiko su jų nemėgstamais režimais Rusijoje ir Kinijoje. Naujoji kairė, pagal J. Pr. taip pat yra atsakinga už Pietų Amerikoje grobiamus diplomatus bei Turkijoje už Izraelio konsulienei atimtą - nužudytą — „vienintelį bel kusį artimą". Įspūdingumo dėlei dar prijungiamas ir tautų naikinimas Sovietijoje.

Moderniuoju marksizmo variantu domisi ir kiti Bažnyčios sluogsniai, bet Marquette Parko kunigo sukurtoji naujoji tiesa apie naująją kairę netik tyrinėjimo metodu gerokai skiriasi nuo nuomonės Romos vyskupo, šiais metais *Rerum novarum* sukakties proga išdėstytos apaštališkajame laiške Kanados kardinolui Maurice Roy.

„Socialiniai, politiniai ir ūkiniai pertvarkymai yra reikalingi", dėsto šiame rašte popiežius Paulius VI, ir savo viltis deda į „atgijimą vadinamųjų utopijų". Nors jis kairiesiems utopininkams prikiša, kad jie „bėga nuo konkrečių uždavinių" ir traukiasi į „svajonių pasaulį", tačiau pripažįsta, kad „ši esamosios visuomenės kritikos forma pramatančiąją vaizduotę veda į tikėjimą surasti jau dabar esančias, tačiau slypinčias galimybes ir jas nukreipti į naują ateitį".

Popiežiaus palankumas moderniesiems utopininkams, šiaip jau žinomiems naujosios kairės vardu, siekia net iki jų propaguojamos ir kai kur vartojamos tarybų sistemos. „Yra neatidėliotinas uždavinys", dėsto popiežius, „gatvėn, gyvenamajan rajonan ar dar į didesnio vieneto plotmę grąžinti socialinę struktūrą, kurioje žmogus rastų savo asmenybės pagrindinių poreikių patenkinimą".

Kai kuriuose popiežiaus laiško formulavimuose ataidi naujosios kairės filosofas Marcuse. Tuo tarpu kai pas Marcuse „išnaudojamieji ir persekiojamieji kitarasiai ir kitaspalviai, taip pat, bedarbiai ir dirbti nepajėgiantieji" apibendrinami kaip „nuskriaustųjų ir nesėkmingųjų substratas", Paulius VI pasisako už „įvairios kilmės periferines egzistencijas", „naujuosius neturtėlius" ir „invalidus", „neteisingumo aukas", kurie skriaudžiami dėl „savo rasės, kilmės, odos spalvos, kultūros, lyties ar tikybos".

Šalia palankių žodžių utopininkams, popiežius ten pat dalina ir papeikimus, tačiau kitais adresais. Vokiečių žinių magazinas išskaičiuoja kas kam primetama:

kapitalizmui — jo „besaikis konkuravimas", piršimas įsigyti „nereikalingų daiktų" ir nepajėgumas patenkinti pirminius daugumos poreikius,

mokslams, kad jie „užsidarę savo pačių išmintyse" ir jas padarę manipuliacijų objektais,

sovietų komunizmui — klasių kovos ideologija, polinkis į „totalitarinės ir smurto bendruomenės tipą" ir ateizmas,

liberalizmui — filosofinis „klaidingas mokslas apie asmens autonomiją veikime, pradinėse veikimo priežastyse ir savo laisvės naudojime",

ūkiniam nacionalizmui, kad jis skatina „galios naudojimą piktam" per privačias įmones, kurios galinčios trukdyti ūkiniai nepajėgius kraštus siekiančius įvesti „labiau teisingą" santvarką.

Ar *Draugas* J. Pr. vedamąjį dėjo dėl besąlygiško nusiteikimo prieš „barbariškų metodų įvedimą į politinės kovos lauką"? Atsakymą palengvina dvidešimčia eilučių žemiau spausdinama ištrauka iš romano: „Ten sunaikintas sunkvežimis su dvidešimt vyrų, ten nušauti du policininkai, ten kolchozo pirmininkas".

Taigi, ar mūsų kova už laisvę yra saistoma kitokių normų negu kitų žmonių laisvės kovos? Šiuo atveju — pietų amerikiečių?

Ir bažnyčios atstovai yra smurto atžvilgiu paskelbę kartais labai griežtai smerkiančių, kartais labai moderuotų formulių. Pasirinkus vieną iš jų, beliktų jos, tur būt, laikytis *visais* atvejais.

Donatas Bielskus

SACHAROVAS: LEISKITE SOVIETŲ PILIEČIAMS IŠVYKTI

New York Times, *1971.X.7., atspausdino, gavę iš savo šaltinių, Andriejaus D. Sacharovo, SSSR Mokslų akademijos ir Žmogaus Teisių kom teto nario, atvirą laišką SSR Vyr. Sovietui. Laiško vertimas buvo transliuotas ir Amerikos Balso programoje lietuvių kalba 1971.IX.20. Pateikiame AKIRAČIŲ skaitytojams laiško tekstą, lyg iliustraciją, jog intelektualus tiek šiapus, tiek anapus kankina esmiškai panašūs rūpesčiai — žmogaus teisės.*

Pastarųjų mėnesių teismo bylos dar kartą primena tragiškas koliz'jas, kylančias ryšium su sunkumais išvykti iš Sov. Sąjungos piliečiams, norintiems persikelti į kitą kraštą, ir te'sinius, socialinius psichologinius bei politinius tos problemos aspektus.

Sovietų piliečiai — žydai bei daugelio kitų tautybių — rusai, ukrainiečiai, vokiečiai, armėnai, lietuviai, latv'ai, estai, turkai-meschai, ir kiti, norintys išvykti asmeniškais, taut'niais ar kitais sumetimais, metai iš metų gauna nepagrįstus neigiamus atsakymus, kurie daugelio gyvenimą paverčia nuolatinėm laukimo tortūrom.

Yra ir kita problemos pusė. Negali nejaud'nti likimas tų, kurie, praradę viltį patenkinti savo troškimus įstatymų rėmuose, nutarė juos vienaip ar kitaip pažeisti. Daugelis tų žmonių, nuteisti ilgiems laikotarpiams į stovyklas, kalėj'mus ar pasmerkti baisiam priverstiniam psichiatriniam gydymui, apimant ir tokio žiaur'aus režimo vietas, kaip Dnepropetrovsko specialę psichiatrinė l'goninė ir į ją panašios. Tokių piliečių bandymas išvykti — teismai dažniausiai vertina kaip krašto išdavimą ir baudžia sunkiausiomis bausmėmis nors jie buvo iššaukti kraštutinų būtinybių.

1970 metais gruodžio mėnesį pasaulis buvo pritrenktas teismo sprendimo vadinamoje Len'ngrado byloje dėl bandymo pabėgti pasigrobtu lėktuvu. Du mirties sprendimai buvo pakeisti aukštesniojo teismo, tačiau visiems nuteistiems bausmės paskirtos nepaprastai griežtos.

1971 metais gegužės mėnesį lietuvis Simas Kud'rka buvo Vilniaus teismo nuteistas dešimčiai metų. Jo vienintelė kaltė buvo — bandymas pasilikti užsieny, jo laivui ten plaukiojant. Jam pavyko nušokti į amerikiečių laivą, bet jis buvo 'šduotas ir nuteistas už valstybės išdavimą. Šitie teismai teisine prasme panašūs į 1971 metų rugpiūčio mėnesio teismą. Fizikas Dimtrijus Michniejevas buvo nute'stas aštuoniems metams už bandymą apleisti kraštą, pasikeičiant dokumentais su vienu užsieniečiu šveicaru Francois de Perrigo, dėl ko šis pastarasis nuteistas trejiems metams.

Pagaliau, yra dar v'ena problemos pusė. Žmonės, kurie bando apleisti kraštą (dažniausia nesėkmingai), atsiduria antros rūšies piliečių padėtyje tam tikru savo teisių atžvilgiu dėl mūsų v'suomenėje esančių prietarų, tradicijų ir konformizmo. Tai atsiliepia galimybei mokytis, dirbti ir net teismo bylų procesuose. Pastarosios bylos — Palatiniko Odesoje ir Kukujaus Sverdlovske — mano nuomone, yra šal'ško ir aiškiai neteisingo priėjimo pavyzdžiai.

Apžvelgdamas išvardintas problemos puses aplamai, aš norėčiau pabrėžti, kad žmoniškas ir teisingas tų problemų sprendimas būtų labai svarbus tolimesniam mūsų krašto sudemokratinimui, galutiniam jo tarptautinės izoliacijos pašalinimui, savitarpio pasike'timui žmonėmis bei idėjomis, žmogaus teisių gynimui, kas yra pirma ir svarbiausia sociališkai politinės struktūros vertybė. Teisė iš'ykti, kuria tikrovėje pas'naudoja tik nedaugelis žmonių, yra būtina visų dvasinės laisvės sąlyga. Laisvas kraštas negali tenkintis narvu, nors jis būtų ir paauksuotas.

Didžiai gerbiamieji Sovietų Sąjungos Aukšč'ausiojo sovieto prezidiumo nariai: aš raginu jus ir aš raginu visus tuos, kurie nor', kad mūsų šalies piliečiai jaustųsi tikrai laisvi, skatint' aukščiau minėtų klausimų sprendimą. Konkrečiai aš kreipiuos į jus, prašydamas imtis asmeniškos 'niciatyvos sekančiais klausimais:

1. Reikia skatinti priėmimą įstatymų emigracijos iš krašto problemai spręsti demokratine dvasia. Kiekv'enas, kuris nori išvykti, turėtų galėti tai padaryti ir netrukdomas vėl sugrįžti, jeigu jis pakeičia savo nusistatymą, pagal visuot'nai pripažintas žmogaus teises.

2. Toliau, reikia reikalauti pataisyti baudžiamojo kodekso straipsnį, liečiantį krašto išdavimą, kad jis nebūtų tiek sauvališkai plačiai interpretuojamas, kaip kad pasireiškė neseniai buvusioje teismų praktikoje.

3. Reikia suteikti amnestiją visiems p'liečiams, kurie yra nuteisti už bandymą apleisti kraštą, ir išvaduoti visus asmenis iš priverstinio psichiatrinio gydymo specialiose ligoninėse, kur'e ten pasiųsti dėl tų pačių priežasčių.

DARBININKAS IR KULTŪRA

MARGI GYVENIMO LAPAI

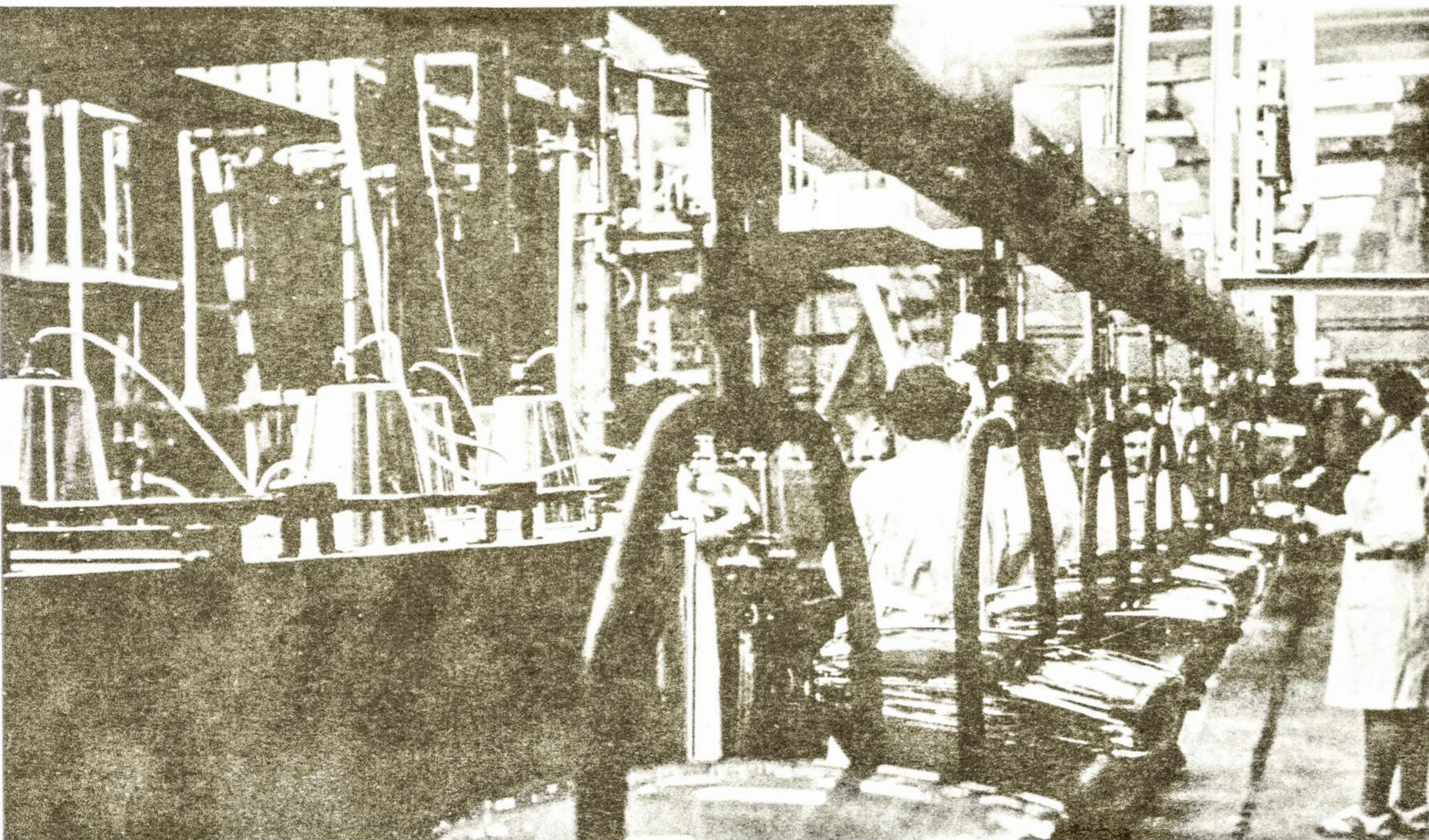
Žmogaus gyvenimo neįsprausi į jokias anketas, neišaiškinsi visų jo dvasios būsenų skaičiais, neišmatuosi išgyvenimų jokiomis mechaninėmis matuoklėmis. Ir vis dėlto imi į rankas plunksną, sėdi greta žmogaus, klausinėji, tyrinėji, skaičiuoji, eini į jo namus...

Štai vienas. Aukštas, lieknas, ketvirtą dešimtį pradėjęs vyras. Šeštos kategorijos frezuotojas. Šįmet baigęs Vilniaus politechnikumo vakarinį skyrių. Turi kooperatinį butą, mašiną ir garažą. Turi du sūnus, mažiukas dar tik mokosi vaikščioti... Kokius duomenis dar gali pateikti statistika? Kad gerai vykdo darbo planus ir kas mėnesį uždirba ne mažiau kaip 200 rublių, kad nedalyvauja saviveikloj, kad iš to paties kaimo... Bet ar tai Antanas Šabūnas, šitas liesas, tamsiaplaukis žmogus, su kuriuo diskutuojame jau kelinta valanda? Ir taip, ir ne. Abu ieškojome rakto, kaip atrakinti atvirumo duris. Ir, kalbėdami apie viską, sušnekome apie gyvenimo prasmę. „Pirmiausia žmogus turi rūpintis savo šeima, vaikais, ir todėl turi vertinti darbą, — taip paprastai, darbininkiškai šią filosofinę problemą išsprendė Antanas. — Mūsų pakeisti ateis vaikai, ir reikia padaryti, kad jų gyvenimas būtų lengvesnis, kad jie užaugtų kultūringesni". „O kokį žmogų jūs laikote kultūringu?". „Mandagų, visur ir visada gražiai besielgiantį, gerbiantį kitus ir save; žinoma, jautrų..." Čia į mūsų pokalbį įsiterpė vidutiniamžis žmogus, ketvirto cecho elektrikas Petras Česnulevičius: „Nepamirškime, kad žmonių kultūra ir ekonomika — du vienos motinos vaikai. Ir dar: aš nemanau, kad teatrų ar koncertų lankymas — tai svarbiausi kultūringumo požymiai. Žinoma, tai padeda ugdyti dvasinę žmogaus kultūrą, bet jos syvus jau reikia įsiurbti kartu su motinos pienu"... „Kokia čia prasmė: ryjam ir egzistuojam", — skeptiškai iš kampo atsiliepė dar jauna moteris. „Laimingas tas žmogus, kuris laukia ne šeštadienio, o pirmadienio", — tarė šlifuotojas Albinas Bakas.

...gimė noras surašyti jų mintis, nuomones, o paskui (kaip daro statistikai) skaičiuoti. Gamykloje ir darbininkų namuose, netvarkinguose raudonuosiuose kampeliuose ir rūbinėse, per pietų pertraukas ir po darbo kalbėjausi su 136 Vilniaus grąžtų gamyklos žmonėmis (maždaug dešimtadaliu visų darbininkų), ir, nepretenduodamas į jokius apibendrinimus, norėčiau pateikti skaičių ir minčių apie darbininkų kultūrą, jų dvasinį gyvenimą. Gaugumą apklaustųjų (68 %) — vyresni kaip 30 metų žmonės, ir todėl jų atsakymai kur kas skirtingesni negu jaunimo. (Pavyzdžiui, kalbėdami apie muziką, jaunieji daugiausia minėjo estradinę, o vyresnio amžiaus žmonės — liaudies muziką, instrumentinę ir chorinę ir pan.) Kadangi gamykloje, matyt, dėl savo darbo specifikos daugumą dirbančiųjų sudaro vyresnio amžiaus žmonės, tai jų ir apklausinėta daugiausia; be to, remiantis tuo pačiu daugumos principu, buvo atsižvelgta ir į nacionalinę kolektyvo sudėtį (63 % apklaustųjų — lietuviai). Kadangi lietuviai daugiausia kilę iš kaimo, tai ir iš mūsų pokalbių dalyvių — 68%buvusių kaimiečių. Kalbėtasi su 88 vyrais ir 48 moterimis. Dauguma jų (apie 72), gamykloje jau dirba daugiau kaip trejis metus, o beveik penktadalis — nuo gamyklos įsikūrimo dienos (1957 metų). Tai tam tikra prasme rodo vyresnio amžiaus žmonių pagarbą darbui, kolektyvui, nusistojusioms tradicijoms. Kalbėdami apie gyvenimo prasmę, greta rūpinimosi šeima ir vaikų auklėjimu, jie minėjo darbą („stengtis dirbti taip, kad gyvenimas taptų geresnis", „be darbo būtų neįdomu gyventi, darbas man viskas". N. Stankevičienė). Dalis jų, laikydami darbą svarbiausiu žmogaus gyvenimo poreikiu, pabrėžė, kad „ne bet koks darbas patenkina, o toks, kuriame jauties kūrėjas". Tai ypač būdinga jaunesnio amžiaus, labiau išsilavinusiems darbininkams. Devintajame ceche susipažinau su šituo labai aukštu (1 atskyrio krepšininkas), lengvai aforizmų išmintį svaidančiu vaikinu. Vedęs. Studentas, būsimasis biochemikas, šiandien, kaip jau daug metų iki šiol, — elektrikas. Valerijus Savelis. „Taip, gyvenimo prasmė darbe, — kalbėjo jis. — Visų pirma, darbas turi būti mėgiamas ir kūrybingas, be to, žinoma, žmogus esi atsakingas už šeimą, vaikus, privalai jiems kurti materialines gėrybes..." Po darbo Savelis skuba namo — prižiūrėti naujagimės dukros (žmona studijuoja Pedagoginiame institute). Atrodo, bent šiandien jis galėtų kalbėti taip, kaip daugelis tų, kuriems vaikai atima visą laisvą laiką: „Mokslas — darbas — vaikas — ko daugiau iš manęs norėti?". O jis sako: „Kultūringas žmogus, nežiūrint to, kokios gyvenimo sąlygos, kokie sunkumai slegia, pirmiausia turi būti apsišvietęs, daug skaitantis, besidomintis menu, niekada nepamirštantis gamtos, vienu žodžiu, jis turi išaugti į harmoningą asmenybę — tiek protiniu, tiek fiziniu atžvilgiu". Savelis mėgsta teatrą ir muziką, pasikeisdami su žmona, jie aplanko beveik visas dailės parodas, o sūpuodamas mergaitę, mėgsta skaityti mokslinę fantastinę literatūrą. Žinoma, šio žmogaus gyvenimas nėra toks lengvas ir aiškus, kad keliais sakiniais galėtum apsakyti visą jo sudėtingumą, taip, kaip ir trumpai nepaaiškinsi, kodėl kitas toks pat jaunas žmogus niūriai tau sako: „Kokia čia gali būti gyvenimo prasmė? Dirbk, dirbk, dirbk! Ir viskas! Eina dienos. O ką tu paliksi? Mūsų darbe? Juokinga". Nežinau, gal būt, jo žodžiuose yra tiesos, bet gamyklos racionalizatorių vadovai vardija A. Ramanausko, J. Šakalio, B. Rūgštelės, J. Streikaus ir kitų vardus. Per 14 gamyklos istorijos metų buvo apie 700 racionalizatorių ir išradėjų, vien pernai jie gamyklai davė 44 tūkstančius rublių ekonomijos. Ar tai nėra kūryba? Ir vis dėlto, kada perskaitęs 136 atsakymus apie darbą, randi, jog tikrai juo patenkintų buvo apie pusę, trečdalis apklaustųjų išreiškė tam tikrą abejingumą („dirbu, nes gerai uždirbu, o kad jausčiau kokį pasitenkinimą — nepasakyčiau", „gerai moka — dirbu", „pripratau — ir gerai"), o 22 procentai pareiškė savo kritines pastabas („kaip gali būti tokiu darbu patenkintas: sunkus, nešvarus, eini ir nesinori, žinai — reikia" (moteris, dirbati jau septinti metai) „galėtų administracija daugiau rūpintis darbo sąlygų pagerinimu", „reikia dirbti — yra šeima, o darbas — biaurus" (36 metų moteris), „triukšmas didelis, daugelis nepakelia — ir išeina, administracija turėtų susirūpinti", „neritmingas darbas, dažnai tenka dirbti po pusantros, dvi pamainas" (pirmo cecho darbininkas), ir kai visa tai išgirsti, norėtum, kad šalia būtų kas nors iš gamyklos vadovybės, kad įsiklausytų į darbininkų balsą, nes, matyti, šiuose priekaištuose yra nemaža tiesos. Gamyklos estetinė aplinka tikrai nepavydėtina: beveik niekur nepamatysi nei gėlės, nei žalumyno, vien tepalas, dulkės, triukšmas; cechuose nėra jaukių kampelių, kur galėtų žmogus bent pietų metu pailsėti, akį paganyti — poilsio kambariai prikrauti visokiausių rakandų, nešvarų, rūbinės apleistos, išdraskytos. Suprantama, gamyklos tokia darbo specifika — baltomis pirštinaitėmis apsimovęs čia nevaikštinėsi, bet kodėl viename ceche (pavyzdžiui, devintame) viskas atrodo nepalyginamai švariau, traukia noriau dirbti, o iš kitų cechų bėga žmonės? Viena moteris, iš pirmo cecho patekusi į devintą, kalbėjo: „Čia tarytumei laboratorijoj: švaru, grynas oras, ir triukšmas nepalyginamai mažesnis, ir mėnesio gale šturmuojant po dvi pamainas iš eilės dirbti nereikia"... Pasikalbėjimų metu truputėlį netgi stebino tas darbininkų atvirumas, kai jie kritiškai ir drąsiai reiškė savo mintis (ypač tai būdinga pirmo cecho darbininkams). ...jie siūlė, kaip pakelti gamykloje darbo kultūrą.

...dalis darbininkų labai intensyviai išnaudoja poilsio valandas, šeštadienį, sekmadienį. Juos išvysi teatre ir filharmonijos salėje, Paveikslų galerijoje ir Parodų rūmuose. Žvilgterėkime į vieno iš tokių gyvenimą. Albinas Bakas. Jam — dvidešimt penkeri metai. Šlifuotojas, antri metai dirbantis gamykloje. Mokosi politechnikume. „Kai tu būsi inžinierius, uždirbsi mažiau, tai kam mokaisi?", — juokauja draugai. „Žmogus mokosi ne dėl pinigų, o tam, kad šį tą žinotų", — atsako. Jis nuomoja kambarėlį, kur gyvena su draugu; čia prikrauta naujausių knygų. Lentynoje išvysi M. Frišo „Homo faber" ir „Štilerį", A. Kamiu „Marą" ir Kobo Abės „Moterį smėlynuose", Tekerėjų ir F. Dosjevskį, Balzaką ir V. Mykolaitį-Putiną. „Mėgstu literatūrą, kuri verčia mąstyti; grožiniame kūrinyje negaliu pakęsti falšo ir visokiausių pasaldinimų", — sako Albinas. Tai jis, atsakydamas į klausimą apie žmogaus gyvenimo prasmę, pirmasis paminėjo laimę: „Kiekvienas nori būti laimingas — tokia gyvenimo prasmė. O laimingas žmogus tas, kuris laukia ne šeštadienio, bet pirmadienio. Vadinasi — myli savo darbą, savo specialybę. Beje, kiekvienas žmogus laimę supranta savaip. Vieni jos ieško meilėje kiti — moksle, darbe, treti — kūryboje..." Kai pavasarį Vilniuje gastroliavo Panevėžio, Kauno dramos teatrai, jis buvo vienas iš tų atkakliųjų teatro mėgėjų, kurie ištisas valandas stoviniavo prie kasos, laukdami sugrąžinto bilieto. Jis matė veik visus spektaklius ir gana noriai, nors ir kuklindamasis, kalba apie jų meninį lygį, apie pjesių autorius ir mūsų teatrų tendencijas. „Estradinės muzikos nemėgstu, — prisipažįsta jis, — operas lankau gana retai, o vaizduojamojo meno nesuprantu", nors tuoj pat ima kalbėti apie fotografiją ir fotoparodas, kurių nė vienos nepraleidžia; ir pats bando fotografuoti. Kalbėdamas jis truputį jaudinasi, ir iš pirmo žvilgsnio Albinas kažkuo primena naivų, gerą kaimo bernelį, kuris eina per mišką užvertęs galvą ir dairosi į medžių viršūnes, į paukščius. Bet iš tikrųjų jis labai atidžiai žiūri į žemę. „Norėčiau būti ne tiek mokytas, kiek išsilavinęs, — filosofuodamas kalba jis, — nes kultūringu gali vadintis tiktai tas, kuris ne vien savo specialybę išmano, bet pirmiausia yra visapusiškai išsilavinęs žmogus". Apie daugelį šiandien rodomų filmų jis atsiliepia gana skeptiškai: „Nemėgstu žiūrėti, kada gyvenimas vyniojamas į vatą. Žmogui — nesvarbu, darbininkui ar inteligentui — reikia rimtų problemų, protingų apmąstymų, tikro gyvenimo vaizdų...

...nejučia vis labiau pasigendi tokių žmonių, kaip Albinas. Teatrą nuolat lanko ir juo domisi tiktai apie 15 procentų apklaustųjų, 22 procentai juo domisi mažai, o daugiau kaip pusė darbininkų į teatrą nevaikšto. Dažniausiai jie teisinasi laiko stoka. Dar mažiau darbininkų sulaukia filharmonija. Tiktai 8 procentai apklaustųjų yra rimti muzikos mėgėjai: lanko ne tik estradinius, bet ir vargonų, rečiau — kamerinės muzikos koncertus. Apie

„Ne bet koks darbas patenkina, o toks, kuriame jaustųs kūrėjas". Nuotraukoje Panevežyje gamimamų televizijos ekranų linija.

21 procentas (daugiausia jaunimas) pasisakė už estradinę (ir tik estradinę!) muziką. *71 procentas apklaustųjų į klausimą: „Ar lankotės filharmonijoje?“* atsakė: „Niekada nebuvome“. Daile, vaizduojamuoju menu domisi dar mažesnis jų procentas. Tiktai keturiolika žmonių tvirtino pastoviai lankąsi Parodų rūmuose, kiti 11 procentų — „kartais“, o 78 procentai — visai neskiria dailei dėmesio. Pagrindinę priežastį, dėl ko nesilanką filharmonijoje ir nežiūrį dailės parodų, daugelis suformuluoja gana paprastai: „Nesuprantu šito meno...“

Kuo gyvena šita didžiulė masė žmonių rytmetį su aušra skubančių į gamyklą... o po darbo dienos lėtai, tartum ką sunkiai mąstytų, žingsniuojančių namo? Pažvelkime į trisdešimt aštuonerių metų šlifuotojo M. Butkevičiaus laisvas valandas. Jis turi du sūnus — trylikos ir devynerių metų. Vyresnysis lanko muzikos mokyklą. Namuose yra akordeonas ir, susėdę ant sofos, kartais tėvas su sūnum groja valsus ir „ramunėles“. Tėvas džiaugiasi, kad vaikai gabūs ir savo gyvenimo prasmę mato juose: „kad vaikai užaugtų dori žmonės, kad pasiektų aukštąjį mokslą, kad darbininkais neliktų“... „O kodėl ne darbininkais, tėve?“ Jis nieko neatsako, jo plačios, įjuodusios, suaižėjusios nuo darbo rankos padėtos ant kelių. „Žinoma, ir baigę institutus ne visada būna žmonės“, — pagaliau jis sako. Jis pats mėgsta politikuoti ir kasdien ilgai žiūrėti televizorių: šita kalbanti ir rodanti dėžė yra didelis šeimos langas į pasaulį. Grožinės literatūros neskaito („mėgstu paskaityti astronomijos, gamtos vadovėlius“), į teatrus nevaikšto, daile nesidomi („anksčiau lygi nueidavom, o dabar atpranti ir tingisi. Užtenka televizoriaus“). ...Bet gyvenimas jam neatrodo nuobodus, ir savo vaikams žmogus turi ką papasakoti. Neturėdamas ryšių su vertybėmis, sukrautomis muziejuose ir sklindančiomis iš teatrų scenos, jis glaudžiai bendrauja su gamta („atsiranda laisvesnė minutė, tuoj su meškere sprunku prie upės ar kokio ežero“), nepamiršta ryšių su savo gimtųjų Kaišiadorių žmonėmis („iš gimtinės visada sugrįžti lyg ir apsivalęs, atjaunėjęs“), ir jis mano, kad kultūringas žmogus visų pirma turi pavyzdingai elgtis šeimoje. Jo gyvenimas daug kuo panašus į kitų apklaustųjų darbininkų gyvenimą. Daugelis jų taip pat labai daug dėmesio skiria televizijai, išvykai į gamtą, vaišėms, darbui kolektyviniame sode.

Literatūra domisi ir labai daug knygų skaito apie 21% gamyklos darbininkų, mažai skaito — 35%, o literatūrai neskiria jokio dėmesio 44%. Intensyviai kino teatrus lanko daugiau kaip 26% apklaustųjų, į mėnesį kartą kitą nueina 37%, o retai arba visai nelanko kino taip pat apie 37% apklaustųjų (didžioji jų dalis žiūri filmus per televizorių). Labiausiai darbininkų mėgstama masinė komunikacijos priemonė yra televizija. Jos laidų kasdien daug ir labai daug žiūri apie 46% apklaustųjų (dažniausiai tai yra seni darbininkai, šeimų tėvai ir moterys, kurioms namų ruoša, vaikų priežiūra neleidžia nė valandėlei išbėgti iš namų).

Kultūros vertybių alkį ypač jaučia vidurines, specialiąsias vidurines baigę arba aukštosiose mokyklose besimokantys darbininkai. Jie sudaro tiktai 22% visų apklaustųjų (daugelis mūsų pokalbių dalyvių, kaip ir visi gamyklos darbininkai, yra baigę aštuonmetes ar nepilnas vidurines, mūsų atveju jų — 52%; kiti 26% — su pradiniu išsilavinimu). Minėti aukštesnio išsilavinimo darbininkai ir sudaro tą nedidelį procentą žmonių, kurie pastoviai lankosi dailės parodose, filharmonijoje, Paveikslų galerijos koncertuose. Apie du trečdalius tų, kurie domisi teatru, taip pat sudaro darbininkai, baigę bendrojo lavinimo ir specialiąsias vidurines mokyklas, aukštųjų mokyklų studentai...

Matyt, rūpintis darbininkų kultūra, jos ugdymu, visų pirma reikia skatinti darbininką mokytis, — tuo būdu žadinsime jame kultūros alkį, o kultūra ir ekonomika, kaip pastebėjo ketvirto cecho elektrikas Petras Česnulevičius, — du vienos motinos vaikai. Tačiau šioje gamykloje nevedama jokia besimokančiųjų (bendrojo lavinimo specialiosiose vidurinėse ir aukštosiose mokyklose) apskaita. Atsakingas už darbininkų mokymąsi žmogus gali jums pateikti tiktai kvalifikacijos kėlimo kursantų skaičių. Kalbantis su darbininkais, susidarė įspūdis, kad mokslu čia sąmoningai nesirūpinama, atseit, darbas gamykloje nesudėtingas, daugiau reikalauja fizinių, o ne protinių jėgų, todėl gamyklos administracijai naudingesni tie, kurie neskuba į pamokas, nereikalauja papildomų atostogų. Bet, švelniai kalbant, tai juk trumparegiška, neišmintinga pažiūra... ...O štai eina žmogus gamyklos kiemu ir į klausimą „Kodėl nesimokote?“ ramiau-siai atsako: „O kam? Praktiškai mokslas man jokios naudos neduoda“. Ir, esant monotoniškam, nekūrybiškam darbui, matyt, jis iš dalies yra teisus. O kai jį vėl paklausi „Kaip su saviveikla? Kokiame ratelyje dalyvaujate?“, ramiausiai atsako: „O kam? Ir be manęs šoka ir dainuoja.“ Tikrai, šoka ir dainuoja. Jau daugelį metų Gražtų gamykla apdovanojama Vilniaus miesto vykdomojo komiteto pereinamuoju prizu už gerą meno saviveiklos propagavimą. Čia yra šokių kolektyvas, mišrus choras, kaimo kapela, vokalinis instrumentinis kvartetas, estradinis orkestras, dramos ir skaitovų būrelis, dūdų orkestras... Anot gamyklos profsąjungos komiteto pirmininko, apie 100 darbininkų yra saviveiklininkai. Tai būtų ne toks jau mažas skaičius, tik nesuprantu, kodėl mūsų pasikalbėjimų metu tiktai trejetas darbininkų prisipažino dalyvaują gamyklos saviveikloje, o didelė dalis guodėsi, kad ši veikla cechuose apmirusi, pamirštos apžiūros (kurios, beje, kaip visur, taip ir čia primena mūsų organizuojamus vajus, kada daug triukšmaujama, drauge trimituojama, o po kelių dienų, atšokus pabaigtuves, viskas vėl slenka lėta nuobodulio vaga)... Ta gi reprezentacinių kolektyvų gamykloje yra. Tiesa, *šiek tiek pirkti, šiek tiek samdyti, bet vis tik savi, ir premijas ne kitiems, o gamyklai laimi. Tai ar to negana?* (Pabraukta — red.) Matyt, negana. Štai eina abejingas žmogus, susigrūdęs rankas į kišenes, užsimaukšlinęs ant akių kepurę, slysčioja tepaluotu kiemo asfaltu ir niūriai košia pro dantis: „O kam? Ir be manęs padarys...“

Alfonsas Judžentis

(Ištrauka iš Kultūros barų, *1971 rugsėjis, nr. 9-81)*

NAMAI — PRAGARAI, BE NAMŲ NEGERAI

Atvažiuoja teta iš Amerikos ir viešės pas mus kokį mėnesį. Tikroji senelės Salomėjos sesuo Bridžit Jurkus, dar prieš karą išvažiavusi su vyru už Atlanto ieškoti laimės.

Šią naujieną pranešėm senelei į Pašilius, bet ji nesiskubina grįžti. Užtat prigužėjo kitų giminaičių — pusseserių, pusbrolių, svainių, seserėčių, sūnėnų, brolienių ir dėdienių. Atvažiavo Brigitos mirusio dėdės marti ir našlys teténas. Gerai, kad Audronės butas tebėra tuščias. Šiaip taip paklojau lovas, sofas ir pailginamus fotelius. Tris sudedamas loveles ištempiau. Gal visi šiaip taip sutilps. Mirusio dėdės marti yra internato virėja, ji pažadėjo visai šiai giminei gaminti pietus ir vakarienę, žinoma, pasitikėdama jų dėkingumu. Gal kuris gaus iš amerikonės nelabai jam reikalingą nailono atraižą ar kokią sintetinę skarą — galės jai perleisti.

Artimiausiu giminaičiu, neskaitant tikrosios sesers Salomėjos, jautėsi esąs vyriausiojo brolio sūnus Jurgis, atvykęs su savo motina,

Pradėjo akylai stebėti ją apsupusius, užsidėjo pensne ir tarė:

— O savo sesutės Salomėjos nematau.

— Atvažiuos gal rytoj, gal poryt, — nuraminau, ir visų akys pakaitomis lakstė nuo Brigitos akinių link paauksuotų lagaminų.

— Kas tamsta toks būsi? — kreipėsi į Jurgį.

— Argi nepažįstate? Aš gi laiškus rašiau. Esu tamstos brolio Anupro sūnus Jurgis. Taip sakant, pirmoji linija.

— Ar šiandien kokia šventė, ar jums visiems atostogos, kad nedirbate darbo? — paklausė ji.

— Tai... ne. Bet šitokia proga, suprantama. Išleido mus dienelei kitai, kai kas ligos lapelį gavome...

Pokalbio pradžia aiškiai buvo nesklandi. Valgyti tetulė atsisakė, nes jai dar nebuvo atėjęs pietų metas. O kumpis ir skilandis — ne jos skrandžiui, rūkytų dešrų taip pat bijanti. O nuo tortų žmonės labai tunką. Geriausia tai varškė ir švieži kopūstai su

— Pakelk, brangusis, štai šitą — vidurinį ir padėk jį šalia manęs, ant kėdės. Ir aš turiu šiokių tokių kiškio pyragų. Pirmiausia apdovanosime vaikus.

Šie pagyvėjo, prišoko, mažesnieji ištiesė rankutes. Kiekvienas berniukas gavo po juodą, žvilgantį, prisukamą automobilį, o kiekviena mergaitė — po užsimerkiančią ir „mama“ sakančią lėlę.

Taip vienas lagaminas ir ištuštėjo.

Tada tetulė įsakė į jo vietą pastatyti antrąjį.

Dabar visi vaikai išgarmėjo į kitą kambarį džiaugtis žaislais, o suaugusieji taip nutilo, kad girdėjosi jų padažnėjusio pulso tvinkčiojimas. Kai kurie net pamaldžiai akis pakėlė į lubas, o rankas sudėjo lyg vaikystėje poteriams.

— Kai kurie iš jūsų man rašė, kad atvežčiau vienai baltus vestuvių apdarus, kitai juodus — gedului, bet tokie Amerikoje labai brangūs. Dabar kainos gerokai pašoko, o čia pas jus vitrinoje mačiau gana gražių. Kodėl rašėte, kad nėra?

Lagamino dangtis atvožtas. Tetulė kilojo ir dalino lauktuves.

— Štai čia odinės pirštinės, dar visai mažai dėvėtos, pižama, o va moterims apati-

LAUK
TU
VĖS

F. SAMUKO pieš.

taigi, Brigitos broliene Jule, žmona Vincenta ir pora vaikučių. Žinoma, jiems pirmenybė ir į tetos lauktuves. Turtinga tetulė, jau našlė, tėvynės pasiilgusi. Argi ji Amerikai paliks savo turtus? Žinoma, ne! Todėl Jurgis jau seniai laiškuose užsimindavo, kad labai patogu, tiesiog malonumas padovanoti giminaičiams lengvąsias mašinas. Nereikia nei jų apžiūrėti, nei įpakuoti, nei per vandenyną vežti. Amerikoje užmoki dolerius, gauni čekį, o Vilniuje už jį tau prie durų priveža mūsišką „Volgą“. Tai, va, gal kartais tetulė Brigita jau ir turi atsivežusi tokį čekį...

Buvo nupirkta daugybė puokščių gėlių ir butelis šampano, prisamdyta taksi kaip geroms vestuvėms. Laukiančiųjų procesija išgarmėjo į stotį. Aptingusiems ir besiožiuojantiems vaikams pasakė, jog tetulė atsivešianti didelių didelių amerikoniškų saldainių. Šie nurimo ir pasinėrė svajonėse apie saldainius-milžinus.

Tetulė iš lėktuvo buvo tiesiog išgriebta, pakelta ant rankų, aplaistyta šampanu ir patupdyta į mašiną. Per gėles tesimatė jos skrybėlaitė su žalia povo plunksna. Tris sunkiais geltonais it auksiniais apkaustais lagaminus globojo ir nešė patsai Jurgis.

Tetulė iš lėktuvo buvo tiesiog išgriebta, už kaimiškomis vaišėmis apkrauto stalo.

aliejumi, bet šių patiekalų ant stalo kaip tik ir trūko.

Giminaičiai dar paklausinėjo apie tetulės sveikatą ir sužinojo, kad ji gera, nes sirgti Amerikoje labai brangu. Ir vėl grėsė užslinkti nejauki tyla. Laimei, ją sudrumstė naujai atvykęs svečias — tetos Brigitos krikštasūnis Vandalinas, nešinas džiovintų baravykų virtine. Jis drąsiai priėjo, pakštelėjo tetulei į abi rankas ir į abu skruostus ir įteikė baravykus.

— Sako, Amerikoje grybai neauga, tai prašau priimti kaip atminimą, ir tegul jų kvapas primena jus mylinčius gimines.

Čia ir kiti susigriebė. Kas rankšluostį permetė tetulytei per petį, o Jurgis tai užmatė man bendradarbių padovanotą juostą, mirktelėjo ir nežymiai nukabino ją nuo sienos.

— Aš tai įteikiu jums lietuvių sesučių rankų darbelį, jų meilę, įaustą į tautinį raštą...

Po šitokio paskatinimo tetulė irgi atsiminė turinti tris lagaminus. Sujaudinta kone iki ašarų, ji paliepė Jurgiui:

nukai — iš nukainotų, bet broko visai ir nesimato. Aš visuomet perku toje parduotuvėje — nedidelė klaida, koks siūlas ne taip, o kaina mažesnė. Čia saldainių amerikoniškų, parvežkite tiems, kurie neatvažiavo.

Visų veidai gerokai ištįso ir maldai sudėtos rankos nusviro žemyn. Kitų žvilgsniai mėgino glostyti trečiąjį lagaminą, bet tetulė juos nuramino:

— O ten tai mano pačios apdarai — juk apie mėnesį žadu viešėti.

Viena pusseserė dar užsiminė apie kažkokius vaistus, bet tetulė ir jai paaiškino:

— Brangūs. Jus čia gydo nemokamai, tai jau vaistus gal kaip nors įstengsite nusipirkti.

Giminaičiai pamažėle kilo nuo stalo. Vieno laukė mašina, kitam į darbą grįžti labai skubu. Skirstėsi tylėdami.

Jurgis apie čekį mašinai prisiminti nebeišdrįso. Tik vaikai buvo patenkinti — birbino mašinas ir virkdė lėles.

ALDONA KERAIŠIENĖ

NAMAI — PRAGARAI,
BE NAMŲ NEGERAI

(Tarybinė Moteris, 1971 m., nr. 9)

LIETUVOS SPAUDOJE

PROLETARĖS VIENYTIS NEKVIEČIAMOS

Rugpjūčio mėnesį Šveicarijoje įvyko elektrofotografijos aktualių problemų kolokviumas. Iš Lietuvos jame dalyvavo vilnietis profesorius Jurgis Viščakas ir docentas Arvydas Matulionis. Be to jie ten skaitė dar kitų aštuonių lietuvių mokslininkų pranešimus. Ši moderni ir šiuo metu labai plataus pritaikymo susilaukusi mokslo šaka, sukūrusi pvz. Xerox kopijavimo mašiną, Lietuvoje pradėjo augti maždaug nuo 1956 metų Vilniaus pedagoginiame institute. Vėliau buvo įkurtas Vilniuje Elektrografijos institutas, kuris, šalia kitų darbų, kuria ir elektrofotografines (t. y. ne šlapio-cheminio, bet sausoelektrostatinio proceso) kopijavimo mašinas, panašias į tas, kurios JAV žinomos Xerox pavadinimu. Vieną vėliausių Vilniuje pagamintų šios mašinos modelių matome nuotraukoje.

Docentas A. Matulionis praeitais metais specializavosi J. A. Valstybėse — elektrofotografinių tyrimų centre Rochesteryje. Atrodo, jog Lietuvos mokslininkai šiuo metu sudaro pagrindinį elektrofotografijos tyrimo ir projektavimo branduolį sovietuose. Ir šiame kolokviume, be anksčiau minėtų dviejų vilniečių, sovietams atstovavo tik vienas klasinės fotografijos specialistas iš Maskvos.

———

Praeitų metų kovo mėn. nustojo eiti populiariausias Lietuvos laikraštis *Liaudies sargyboje*.

Paskutiniais savo gyvavimo metais šis vidaus reikalų ministerijos (t. y. milicijos) leidžiamas savaitraštis buvo pasiekęs rekordinį 408 tūkstančių tiražą (iš kurių 365,000 lietuviškos laidos ir 43,000 rusiškos). Palyginimui — antras pagal tiražą *Tiesos* dienraštis pernai siekė 252,000 egz., *Valstiečių laikraštis* — 238,000 egz., o visi kiti laikraščiai — žymiai mažesni tiražais.

Tiek šios „milicininkų gazietos" nepaprastas populiarumas, tiek ir netikėtas jos sustabdymas išeivijoje sukėlė įvairių spėliojimų. Atrodo, jog laikraščio populiarumą nulėmė jo kaina. *Liaudies sargyboje* buvo pigiausias laikraštis Lietuvoje, ir nedaugiau nuobodus negu kiti laikraščiai. Tokiu būdu, jo prenumerata atrodo buvo pigiausias būdas atsikratyti įkyriais spaudos platintojais, kurie kasmet spalio mėnesį stengiasi perviršyti spaudos platinimo planus.

Laikraštis uždarytas, atrodo, popieriaus taupymo motyvais. Atrodo, kad dėl tos pat priežasties sustabdyta ir eilė kitų „žinybinių" laikraščių. Pavyzdžiui, sustojo 1,200 egz. tiražu ėjęs Akmenės cemento fabriko laikraštis *Cementininkas*, *Lietuvos žvejys* (3,417 egz.) ir jo rusiška laida *Ribak Litvi* (4,510 egz.), *Statybininkas* (800 egz.) ir jo rusiška laida *Stroiitel* (taip pat 800 egz.), *Tarybinis patriotas* (600 egz.) ir *Sovietskij patriot* (3,400 egz.!)

Amžiną atilsį „Sovietiško patrioto" lietuviški ir rusiški tiražai komentarų nereikalingi. Gi savo žemišką kelionę pabaigusių „Žvejo" ir „Ribako" tiražai palieka įspūdį, jog taip vadinamame Lietuvos žvejybos laivyne daugiau „rybakų" negu žvejų...

———

„Pabaltijo diplomatai-optimistai" — paskelbė „veiksnių" spauda, rašydama apie buvusių valstybių buvusius diplomatus, vis dar sugebančius misti buvusių tarnybų sąskaita (*Gimtasis kraštas*, 1971 rugsėjo 30).

Visos pasakėlės apie Lietuvos tarybinį valstybingumą ir suverenumą taip ir sudužo kaip muilo burbulai. Lietuva, pasirodo tik „buvusi valstybė". Apie diplomatus kalbėti būtų galima — ir apie esamus, ir buvusius. Bet kodėl Lietuva tėra tik buvusi (!) valstybė, o pavyzdžiui Lenkija, kad ir komunistinė, tebėra valstybė? Ne „buvusi". Šitoks atviras pasisakymas *Gimtajame krašte* aiškiai, perdaug aiškiai parodo, kur slepiasi visos velniavos pradžia ir pabaiga.

———

Laukų darbai Lietuvos ūkiuose (ir kol... ir tarybiniuose) gan intensyviai mechanizuojami. Pvz. kombainais nuimamas praktiškai beveik visas grūdų derlius. Mechanizuoti sėjos, grūdų valymo, dirvų purenimo darbai.

1969 metais Lietuvoje buvo 208 bulvių kasimo kombainai ir jais nukasta 4% bulvių. Tačiau vien šiais metais ūkiai gauna apie 330 naujų bulvių kombainų (*Tiesa*, 1971.X.10). Be to, žemės ūkiui šiais metais skirta apie 2500 sunkvežimių, 5700 traktorių, 1400 javų kombainų, 700 siloso kombainų, 10,000 elektros variklių.

Mažiau mechanizuoti gyvulininkystės darbai. Tiesa, vandens tiekimas mechanizuotas jau beveik visų ūkių tvartuose. Iki šių metų pabaigos tikimasi mechanizuoti 80% karvių melžimo. Pašarų dalinimas ir mėšlo išėmimas iš tvartų tačiau dar daugumoje ūkių atliekamas rankomis.

Viena iš priežasčių, kodėl gyvulynkystėje mechanizacija atsilieka, yra pastatų stoka. Pvz., Užpalių kolūkyje, Utenos rajone, yra vienintelė Lietuvoje veislinė žalųjų karvių ferma. Jos galvijai laikomi net dešimtyje vietų, daugiausia senuose pastatuose, kadaise paverstuose karvidėmis. Neturi šis kolūkis ir tipinių veršidžių. Kiaulių jame 800, o vietos tik šešiems šimtams (*Švyturys*, 1971 m., nr. 13). Šis ūkis — vienas pajėgiausių Utenos rajone. Naujoms statyboms jis kasmet galėtų skirti po 150,000 rublių, tačiau statybininkai tepajėgia pastatyti tik už trečdalį šios sumos.

———

Lietuvos kaime šiuo metu yra 24,200 gyvenviečių, taigi apie tūkstantį mažiau, negu 1959 metais. Apie pusę kaimo gyvenviečių sudaro vienkiemių grupės, turinčios bendrą pavadinimą. Vienkiemiuose dar tebegyvena pusė kaimo gyventojų. Tai yra apie 778 tūkst. žmonių. Šiais metais numatoma į kolūkių gyvenvietes iš vienkiemių perkeldinti apie 10 tūkstančių šeimų. Norint iki šio šimtmečio pabaigos užbaigti vienkiemių perkėlimą į gyvenvietes ir aprūpinti kaimo gyventojus gyvenamuoju plotu, reikia kasmet pastatyti apie 10 tūkst. butų (*Liaudies ūkis*, 1971 Nr. 1). Taigi vienkiemiai išnyks tik šio šimtmečio pabaigoje.

Visi vienkiemiuose esantieji namai statyti dar prieš karą. Kolūkių gyvenvietėse dalis namų taip pat prieškariniai. Tokiu būdu, 82 % visų kaimuose esančių namų statyti prieš karą ir didelė jų dalis yra avarinėje būklėje.

Lėtas kaimo gyventojų kėlimasis iš vienkiemių į kolūkių gyvenvietes išeivijoje kartais aiškinamas ūkininkų nenoru apleisti sodybas savo buvusiuose ūkiuose. Šitoks aiškinimas betgi sukelia ir šiek tiek abejonių, nes vien praėjusių 11 metų laikotarpyje iš kaimo į miestą išsikėlė 260 tūkstančių gyventojų. Gi stambesnės kaimo gyvenvietės taip pat turi eilę tų pačių privalumų, kurie kaimo žmones traukia į miestus.

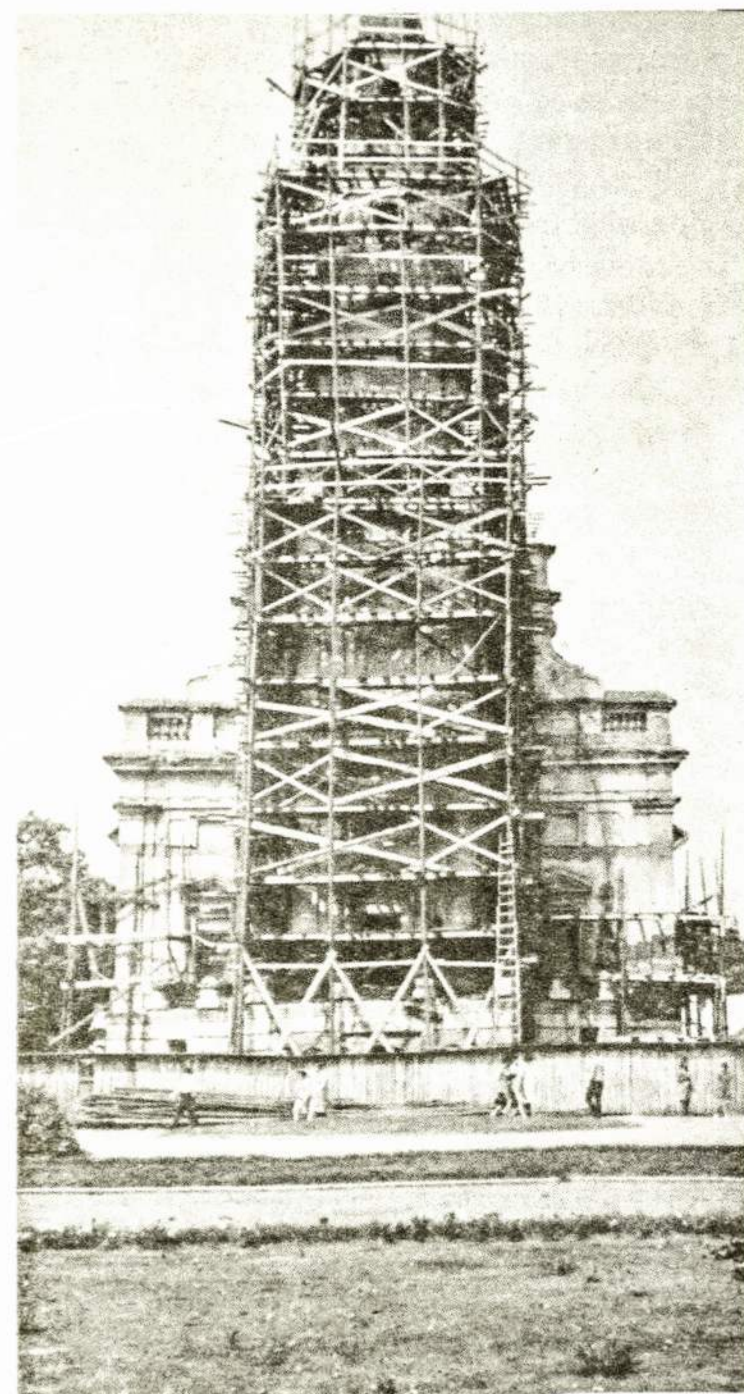
———

Tarybinė moteris, kaip ir visi kiti tarybiniai laikraščiai, pirmame puslapyje privalo pagarbinti proletarus. Visa bėda, kad laikraštis skirtas ne vyrams, o moterims. Gi visuose „šventuose" raštuose aiškiai parašyta: „Visų šalių proletarai, vienykitės!". Proletarės vienytis nekviečiamos. Užtai ir šis vyriškas „pasiproletarinimas" šiame moterų laikraštyje spausdinamas ne puslapio viršuje, bet nugrūstas kamputin pirmo puslapio apačioje.

Mums visgi atrodo, jog moterų, nors ir tarybinių, laikraščiui galima būtų rasti skambesnių, kad ir ne taip „šventų" šūkių. Pavyzdžiui — proletarai ir proletarės, poruokitės! Tada tai jau būtų galima kalbėti apie vyrų ir moterų tarybinę lygybę...

———

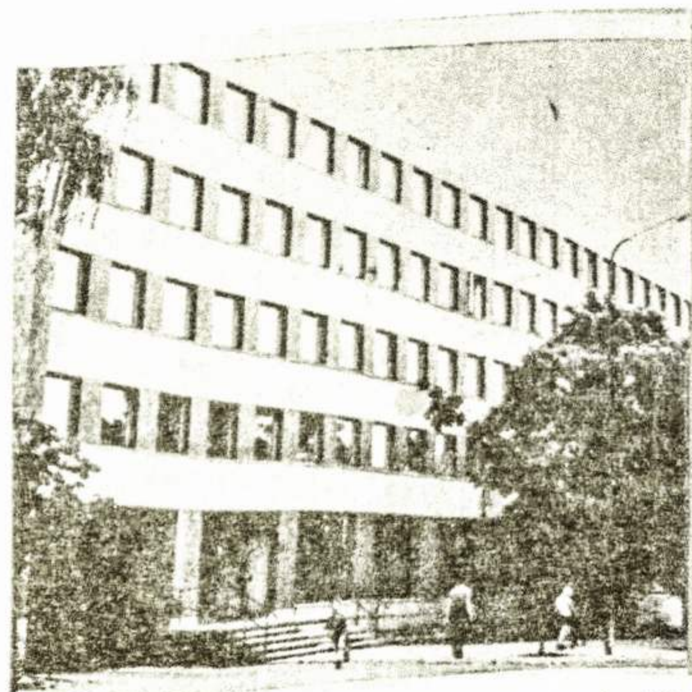
Pernai *Akiračiuose* (nr. 7(21)) rašėme, jog „Baltoji gulbė" — buvusi Kauno rotušė — šaukiasi pagalbos. Šis vertingas 16 amžiaus architektūrinis kūrinys ilgą laiką stovėjo kiauru stogu, išdaužytais langais, skylėtom sienom. Šią vasarą „Baltoji gulbė" pagaliau pradėta remontuoti (žiūr. nuotrauką). Po remonto ją numatoma paversti naujos „vieros" namais — civilinių vedybų ir „krikštynų" rūmais.

Kai kurios kaimo gyvenvietės išaugo į nemažus miestelius. Iš bendro 24,200 gyvenviečių skaičiaus 1400 turi daugiau kaip po 200 žmonių. Dešimt didžiausių kaimo gyvenviečių nurodyta sekančioje lentelėje:

Eil. Nr.	Gyvenvietės pavadinimas	Gyventojų skaičius 1959 m.	1970 m.
1.	Venta, Akmenės r.	1711	2539
2.	Švėkšna, Šilutės r.	1931	2252
3.	Baisogala, Radviliškio r.	1463	2232
4.	Gruzdžiai, Šiaulių r.	1603	2057
5.	Juodšilė, Vilniaus r.	1307	1971
6.	Rudamina, Vilniaus r.	348	1963
7.	Merkinė, Varėnos r.	939	1645
8.	Raudondvaris, Kauno r.	371	1607
9.	Viešvilė, Jurbarko r.	1511	1597
10.	Tirkšliai, Mažeikių r.	780	1447

Šiose gyvenvietėse yra pramonės įmonių, mokyklų, ligoninių, statybos ir prekybos organizacijų. Didelė dalis jų gyventojų dirba ne žemės ūkyje.

Alytuje šią vasarą baigtas statyti 150 vietų viešbutis (žiūr. nuotrauką). Naujas 140 vietų viešbutis taip pat baigiamas Radviliškyje.

(zvr)

„UŽTAISYTI" DEGALAI IR ŽĄSYS...

apie tai rašėme

"KODĖL NYKSTA KALAKUTIDĖS"

Žemės ūkio ministerijos Paukštininkystės trestas, susipažinęs su straipsniu „Kodėl nyksta kalakutidės" („Švyturys", 1971, Nr. 9) praneša, kad Vilniaus rajono Gulbinų paukštininkystės tarybiniame ūkyje pradėti auginti kalakučiukai. Jau šiais metais čia bus išauginta 10 000 kalakutų. Šis ūkis specializuojasi kalakutų auginime ir ateityje per metus gamins apie 300 tonų kalakutienos. Be to, projektuojamos naujos stambios kalakutų fermos Raseinių rajono Viduklės paukštininkystės tarybiniame ūkyje bei Plungės paukštyne.

Šiuo metu respublikoje nėra nė vienos žąsų fermos. Penkmečio gale numatoma auginti žąsis Vievio paukštyne ir Daugų žuvininkystės ūkyje.

A. VAIŠVILA
Paukštininkystės tresto direktorius

„BENZINO ODISĖJA"

K. Tomkus straipsnyje „Benzino odisėja" („Švyturys", 1971, Nr. 7) rašė apie automėgėjų vargus, norint nusipirkti degalų mašinai.

Talonai degalams autotransporto savininkams pardavinėjami visuose miestuose keletoje parduotuvių, kopiūromis po 5, 10 ir 20 litrų. Parduotuvių adresai yra visose to ar kito miesto rajono degalų užtaisymo stotyse.

Naftos produktų tiekimo valdyba pakartotinai iškėlė atitinkamose instancijose klausimą dėl degalų talonų pardavinėjimo degalų užtaisymo stotyse.

N. TROFIMOVAS
Naftos produktų tiekimo valdybos viršininko pavaduotojas

ŠIAME SKYRELYJE SPAUSDINAMŲ RAŠTŲ KALBOS NETAISOME

„ŠVYTURYS" 13 1971 19

KELIONĖS ĮSPŪDŽIAI

AR ČIA JAU LIETUVA?

Turisto įspūdžiai — tai tik nuotrupos, net nevisada teisingos. Tos nuotrupos surenkamos per trumpą laiką, šventiškoje atmosferoje. Tačiau neįpratusi akis gali kartais pastebėti ir smulkmenas, kurios pripratusiai akiai jau nebematomos.

Įdomi taip pat psichologinė reakcija, kai susiduri su anksčiau gerai pažintais objektais. Ypač apgaulingi yra atstumai. Tie nuotoliai, kurie atrodė nemaži, dabar atrodo sutrumpėję, o tie dideli pastatai — sumažėję. Bet nevisur vaizduotė tokius pokštus krečia. Kai ką randi taip, kaip buvę. Aiškinčiau, jog kai kurių objektų dydžio sąvoka pas mus pasikeitė. Pavyzdžiui, esame pripratę prie didesnių pastatų, didesnio gatvių ilgio ir pločio. Šie objektai Lietuvoj atrodo sumažėję. Upių pločio, ežerų, sodų, žemės sklypų dydžio sąvokos paliko tokios pat, ir šie objektai atrodo nepasikeitę. Kambariai neatrodo sumažėję, bet salės, kurios kažkada buvo didelės, dabar atrodo mažos.

AR ČIA JAU LIETUVA?

Lėktuvui pakilus iš Maskvos į Vilnių, jautiesi veik kaip Lietuvoje. Padeda tai, kad pranešinėjama lietuvių ir rusų kalbomis, nevien tik rusiškai. Užmezgu pokalbį su netoliese sėdinčiu lietuviu. Jis Lietuvą aplanko kasmet iš Kazachstano, kur jau nuo 1940 metų gyvena. Ten sukūręs šeimą, sako, būtų sunku Lietuvoje gyventi. Į tokius lietuviai žiūri kaip į išverstaskūrius. Buvo žmoną ir sūnų į Lietuvą atsivežęs aprodyti, bet jam teks tik metiniais vizitais į savą kraštą pasitenkinti. Ar jau čia Lietuva?, klausiu kazachstaniečio. Jis nusprendžia, kad tai jau Lietuva. Nors jokio ryškesnio pasikeitimo gamtovaizdyje nepastebėjau, bet jis jau kažkaip gražesnis atrodo.

Skersai tako sėdi jauna moteris. Atrodo, — amerikietė. Taip, ji amerikietė-lietuvė, nors lietuviškai, atrodo, mažai temoka. Atvykus turistine viza. Vienas iš lankomų miestų yra Vilnius. „Inturistas“ išsiuntė jos motiną ir seserį į Vilnių viena dienа anksčiau, o ji skrenda dabar. Kažkaip nesugebėjo gauti rezervacijų viename lėktuve. Susitinku ją jau kartu su motina ir seserimi „dolerinėje“ krautuvėje Vilniuje. Joms Vilnius labai patinka. Jaučiasi kaip namuose, visiškai netaip kaip Rusijoje. Ir jaunimo čia daug susipažino. Bet ir nugeria čia nemažai, — sako jaunesnioji sesuo.

„MOSCOW NEWS“

Tai laikraštukas anglų kalba, veltui dalinamas turistams Maskvos aerodrome. Šiek tiek žinių apie Sovietų Sąjungą. Atvažiuoją amerikiečiai nekreipia į jį dėmesio, išvažiuoją, ilgesnį laiką nematę angliško spausdinto žodžio, jį mielai pasiima. Paskutiniame puslapyje netikėtumas — straipsnis apie Miltinio teatrą Panevėžyje. Provincijos teatras, išaugęs į svarbiausią dramos teatrą Lietuvoje. Žinomas ir už jos ribų. Straipsnis pasirašytas asmens gruziniška pavarde. Viskas tvarkoje, tik kodėl autorius turi aiškinti, jog Miltinis pats ruošdavo aktorius todėl, kad buržuazinėje Lietuvoje nebuvę aktoriams mokyklų. Miltinis, berods, aktorius ruošdavo pats net ir tada, kai dramos mokyklos išleisdavo užtektinai aktorių. Taigi, sovietinės propagandos tendencija, vis rodyti pirštu į kitus dėl bet kokių negerovių ir vis žvalgytis į praeitį, sunkiai derinasi su pretenzija skaitytis pažangaus gyvenimo nešėjais. Miltinio teatras ir keletas kitų reiškinių parodo, jog privati iniciatyva mene ir moksle visur sugeba prasiskverbti. Iš to fakto sovietinis propagandistas galėtų daugiau propagandinių rezultatų išspausti.

UNGURIAI TIK AMERIKIEČIAMS

Daugelis grįžusių iš Lietuvos pasakodavo, jog patarnavimas krautuvėse, restoranuose ir kitose viešose vietose nepasižymi mandagumu. Lietuvoje jis gal geresnis nei Rusijoje, bet visvien netoks kaip Vakaruose. Taigi, buvau pasirengęs viskam. Deja, mano nusivylimui, iš jokio kelnerio negavau per galvą. Apiamai, restoranuose patarnavimas turbūt mandagesnis nei New Yorke.

Daugelyje geresnių restoranų patarnauja jauni vyrai. Niekas perdaug neskuba, bet klijentams skiriama užtenkamai dėmesio, nežiūrint, kad už patarnavimą palikti arbatpinigius nepraktikuojama. Bet gal ir nevisada klijentai taip gerai prižiūrimi. Pavyzdžiui, sėdi prie stalo grupė rusų. Bando užsisakyti rūkyto ungurio. Tai, turbūt, deficitinė prekė, nes padavėjas atsako, kad rūkytas ungurys — tik amerikiečiams. Tokia diskriminacija, atrodo, nelabai patinka. Šaukiamas vyriausias kelneris, ir pagaliau atsiranda rūkyto ungurio.

Kalbant apie patarnavimą restoranuose, — tai jaučiasi tam tikras stiliaus skirtumas. Amerikoje tarp patarnautojo ir aptarnaujamojo yra truputį daugiau asmeniško ryšio. Lietuvoje daugiau oficialumo. Tik Bačkonyse, smuklėje tarp Vilniaus ir Kauno, skirtoje pakeleiviams atsigaivinti, padavėja maloniai šypsosi ir aiškina, kas šiandien yra geresnio.

Krautuvėse, atrodo, nelabai rūpi, ar pirkėjas ims prekę ar ne. Apžiūrim porą medžio drožinių. Iš pradžios galvojom imti du, vėliau apsisprendžiam už vieną. Prekiautoja, nors ir nepiktai bet sako: „Tai blogai, tai labai blogai“. Blogai tai, tur būt, todėl, kad jai reikės atgal į spintą ir padėti vieną drožinį.

PRAVDA AR TIESA

Panevėžio teatro gastrolės Vilniuje. Jei vasaros metu daugelis meninių grupių važiuoja į kurortines vietas linksminti atostogaujančius, tai Panevėžio teatras vasarą važiuoja į sostinę. Ir, atrodo, visada turi didelį pasisekimą, nes bilietus gauti nelengva. Laimei, pasitaiko pažįstama aktorė. Stato „Karuselė“. Siužetas lyg ir truputį svetimas, mažiau aktualus, bet pastatymas įdomus. Sprendžiamas konfliktas tarp meilės ir meninio talento — vienoje pusėje, ir biurokratinės karjeros — kitoje. Biurokratinė karjera pasiekiama, tik vedant biurokrato dukterį ir atsižadant meninio talento vystymo. Kažkas lyg ir minėjo, kad veikalas yra drąsus. Kodėl drąsus, taip ir nesuprantu. Ar todėl, kad biurokratas, besikeičiant laikams, savo kišenėje nešiotą „Pravdą“ pakeičia į „Tiesą“, ar kad erotiniam momentui pagyvinti už peršviečiamos užuolaidos nusirengdinėja moteris.

Pertrauka. Išeinam pasivaikščioti į koridorių. Įdomu stebėti publiką. Daug jaunų žmonių. Apsirengimas kuklus. Visi ramiai, santūriai, net pernelyg santūriai, vaikštinėja. Salė — tai Vilniui ir permaža, ir perprasta, bet, berods, stato naują gana įspūdingą pastatą, kuriame gal ir teatrui bus vietos.

PILKŲ STOGŲ LIETUVA

Visur Lietuvoje daug statoma. Prie miestų daugiabučiai namai. Kolūkiuose maži namukai, farmos, kultūros namai. Laukai prikrauti drenažo vamzdžių. Bendras įspūdis-kraštas smarkiai auga. Tą įspūdį dar sustiprina tai, kad statyba užbaigiama lėtai. Taigi ir užbaigtų ir jau naudojamų pastatų rajonai dar sudaro įspūdį, jog statyba tebevyksta. Yra išskaičiavimų statyti kuo daugiau, net jei užbaigimas ir ilgiau užsitęsia. Blogiau, kad pats užbaigimo darbas dažnai prastai ir nerūpestingai atliekamas, jau nekalbant apie vidaus įrengimo medžiagų trūkumą.

Stambesni pastatai atrodo gerai, tik perdaug vienodi. Išgarsintuose Žirmūnų ir Lazdynų rajonuose Vilniuje tas monotoniškumas sumažintas, sumaniau išplanuojant ir paįvairinant pastatų aukštį ir ornamentiką.

Labiausiai savo išvaizda pasikeitęs kaimas. Daug naujų namukų kolūkiečiams. Ir visi jie vienodi — pilkos sienos, pilko šiferio stogai. Kad standartinė statyba turi daug ekonominių pranašumų — tai aišku, bet turėtų būti nesunku jų išvaizdą paįvairinti, naudojant ir tas pačias medžiagas. Net ir stogų dengimo medžiaga-šiferis, nebūtinai turi būti tik pilkas. Kažkada buvo statoma raudonų stogų Lietuva, dabar — pilkų.

„U NAS VSIO JEST“

1940-41 metais tarp rusų, gyvenančių Lietuvoje, ar tai būtų okupacinės kariuomenės nariai, ar civiliai, buvo tiesiog manija tvirtinti, kad pas juos, t. y. Rusijoje, yra pilna įvairiausių material nių gėrybių. Šis „u nas vsio jest“ sindromas išplaukia iš nenoro prisipažinti, jog jų krašte yra daug trūkumų. Kad „u nas vsio jest“ vis užsispyrusiai kartoti, reikia jausti, jog kalbi su žmonėmis, kurie yra kritiški, gal net ir priešiški, tavo, ruso, kraštui, reikia identifikuotis su Rusijos sistema ir jaustis asmeniškai atsakomingu už jos visus trūkumus ir būti užtenkamai naiviu, jog tikėti, kad „u nas vsio jest“ teigimas bus priimtas už teisybę. 1940 metais rusai Lietuvoje, be abejo, taip jautėsi.

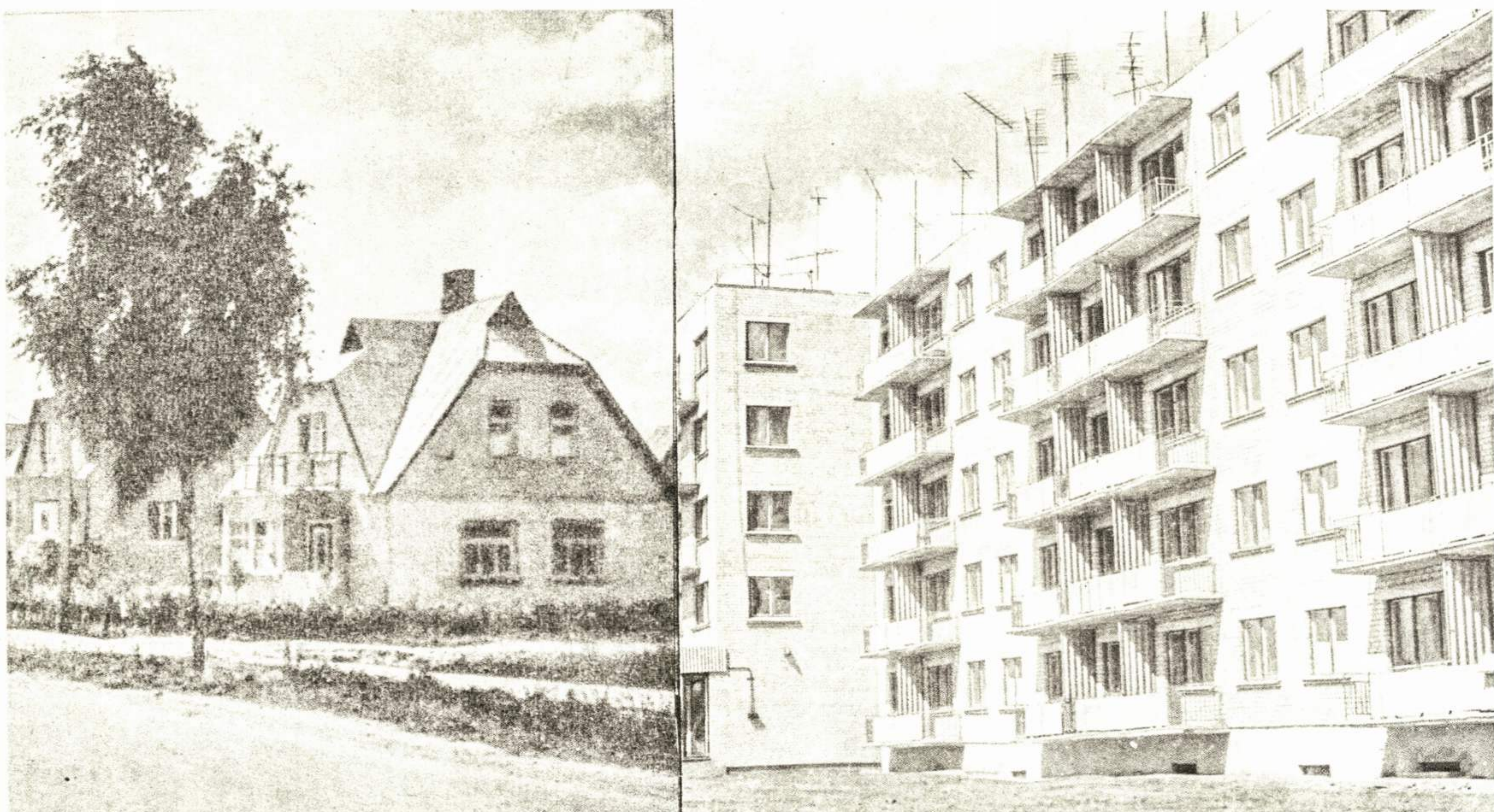

O ar šiuo metu lietuviai, sutikę tautietį iš JAV, parodo šį „u nas vsio jest“ sindromą? To nepajusi iš pažįstamų. Stebėjimo objektu tegali būti tik atsitiktinai sutikti asmenys. Savo turistiniu patyrimu pasiremdamas, sakyčiau, jog šio sindromo Lietuvoje nėra. Gal net atvirkščiai.

Įlipam į autobusą. Šalimais moteris nešasi amerikietišką lietsargį, sulankstomą, trumpą, mažai teužimantį vietos. Mūsų priekyje dvi poniutės gan garsiai, kad mes girdėtume sako: „Na matai, o pas mus kokius gramozdus gamina, lyg tyčia, kad visur užkliūtumėm“.

Lietuvoje žmonės, tačiau, yra jautrūs kritikai dėl to, ką jie jaučia pačių padaryta. Kritika išeivijos spaudoje be jokios diskriminacijos, dažnai net nežinant apie ką kalbama, sukelia bereikalingą susierzinimą. Jie yra daug jautresni mūsų nuomonei, kuri perduodama spaudoje, nei aš galvojau. Tai gerai, tačiau neatsakominga

(tęsinys 16 psl.)

„Kažkada buvo statoma raudonų plytų Lietuva, dabar — pilkų.“ Nuotraukose Pabiržės gyvenvietė ir naujoji Jurbarko statyba.

SUSIPAŽINIMUI: VLADAS VILDŽIŪNAS

...Vilniaus priemiestyje... Žiemomis sniego užtiesalu prabėga paukščiai... Vasaromis aitriai kvepia sakais. Čia stovi gelsvas namelis — skulptoriaus Vlado Vildžiūno karalija, kur rievėmis šviečia ąžuoliniai rąstai, stūkso didžiuliai akmens luitai, o tarp jų krykščia vaikai ir lėtai žingsniuoja jis pats — ramus aukštaitis, šypsodamasis pušims, saulei ir užsukusiam svečiui.

Čia visur — jo rankų pėdsakai... O skulptūrų terasi vieną kitą. Dažniau tik užsilikusius modelius, šūsnis fotonuotraukų ir eskizų. Skulptūros iškeliavo ten, kur joms buvo vieta, kur gyvena jau savą, meno kūrinio gyvenimą.

Apie jas autorius nepasakoja — tai jau praeitis. Na, parodys nuotraukas... užves šneką apie kitką. Garsiai nekalbės nei apie dabar savy nešiojamus sumanymus; tai ateities darbai, ir nežinia dar, kokie bus galutiniai jų sprendimai... „Kiekvienam kūrėjui jo darbas — šventas dalykas, visiškas vidaus apnuoginimas. Ir todėl lauki žmonių balso, smerkiančio ar gero, abejingo ar nuoširdaus. Žmonės vertina — grožisi ir nekenčia. Tik praėjus laikui, imi nujausti, kur tikrasis kūrinys o kur falšas".

Vlado vaikystė — kalvų ir klonių Aukštaitija. Bitės tėvo sode, motinos pasakos, molio gumulas, iš kurio išlipdytos pirmosios figūrėlės. Ir ne vien tai. Svarbiau gal gamtos grožiui atvira širdis, giedras ir patiklus požiūris į žmogų, į paprastus jo darbus. Ir tas santūrus, sodietiškas būdas, mokėjimas kažkaip tauriai ir gražiai priimti aštrius gyvenimo kampus, mokėjimas juos sutikti kaip būtinybę, ne žlugdančią, o grūdinančią žmogų.

Gal paveldėjimas šių pasaulėjautos savybių, kurias jau įprasta vadinti lietuviškais būdo bruožais, ir buvo paskata tuoj pat, nuo pirmųjų savarankiškos kūrybos žingsnių, remtis liaudies meniniu jutimu. Liaudies kūryba buvo sava ir suprantama, atitinkanti paties skulptoriaus minčių, jausmų reiškimo būdą, net jo paties charakterį, santūrų vidaus pasaulį, negreit ir ne kiekvienam atsiveriantį.

Pirmiausia imta ieškoti santykio su medžiaga. Kaip ją prakalbinti — sunkią, savaip gražią ir lengvai nepasiduodančią, kad ji taptų paklusnia tavo minties reiškėja? Medis — bene artimiausias, iš vaikystės pažįstamas ir pamėgtas, todėl jį ir pasirinko pirmiesiems kūriniams. Vienas jų „Bobutė". Minkštoje medžiagoje bėgančiais, virpančiais rėžiais, tarsi rievėmis, skulptoriaus ranka iškalė gerą, raukšlių išvagotą veidą, gumbuotus pirštus, ryškų, į atmintį įstringantį, tipišką senos kaimo moteriškės paveikslą; įgilintų akių, pravertos burnos šešėliai — vidinio gyvumo, vaikiškos nuostabos išraiška.

Tas pats medis figūrinių skulptūrų trilogijoje „Motinystė" gebėjo prabilti kitaip. Tai su tėvyne asocijuojamos motinos kančių, negandų, džiaugsmo epopėja. Kiekvienoje figūroje jaučiamas gebėjimas plastikos priemonėmis perteikti nuotaikų ir išgyvenimų niuansus. Stambiomis masėmis iškaltos figūros, grubiomis įkartomis, kalto rėžiais modeliuotos formos. Paperka labai paprastos, išraiškingos pozos, veidai, dvelkią skausmu ir nerimu, siaubu ir palaimingu motinos džiugesiu.

Eita teisinga linkme, kuria dar studijų metais skatino žengti profesorius Juozas Mikėnas. Ieškota idėjos ir medžiagos vienybės, vientiso vaizdo, kompaktiškumo, kiekvienos plokštumos, įkartos, šešėlio ir blyksnio prasmės.

Pirmaisiais metais medis buvo pagrindinė medžiaga, su kuria skulptorius tarsi būtų turėjęs nuolatinį ir vis intymesnį pokalbį, palenkdamas sau jo stangrumą ir rievių raštą, kietai susipynusį audinį. Atrodytų, vienos medžiagos pomėgis slėptų pavojų įgyti nekintantį braižą, tam tikrą paviršiaus ir formų apdorojimo būdą, pagal kurį lengva atskirti skulptorių. Taip, ir Vildžiūnas rado savų „kalbėjimo su medžiu" priemonių, tik jos ėjo iš giliau, nelikdamos vien formaliais ieškojimais. Pirmiausia jos išplaukė iš sau keliamo uždavinio, kuriam įkūnyti rinkosi medį, akylai jį tirdamas, ieškodamas adekvataus minčiai komponavimo, faktūros, siekdamas prabilti visa išraiškos galimybių visuma. Ar pavykdavo? Visaip būdavo.

Salomėjos Nėries portrete yra atplyšęs medienos pluoštas — lyg vėjo nupūsta plaukų sruoga. Nugludintame paviršiuje išryškėjo lankščios tekstūros rievės, apskriejančios švelnų veido apskritumą. Skulptorius apsiribojo vienu poetės dvasinės būsenos atveju — lyrišku susikaupimu, kontempliacija...

Tačiau vėlesni portretai rodo jau gilesnį personažo asmenybės suvokimą. Atsiranda ir kitoks jų komponavimas, kitoks plastinis modeliavimas. Skulptorius stengiasi užčiuopti vis gilesnius portretuojamųjų dvasinius klodus, pabrėžti įtemptą jų minties darbą. Šiuo požiūriu būdingas yra skulptoriaus Petro Rimšos portretas, išsiskiriantis iš kitų to laikotarpio portretinių darbų išbaigtumu. Kompozicijai autorius kūrybiškai panaudojo liaudies medžio plastikoje išsikristalizavusius principus: kompaktiškumą, būtiniausių detalių atranką, organišką jų sąsają. Rimšos portrete tik du elementai — ranka, lyg pjedestalas, ir pailginta, charakteringa galva su stipriai akcentuotais individualiais bruožais. Vladas Vildžiūnas nesmulkina formos; ji perteikta tiksliais lakoniškais įkirtimais, kuriuose šviesa ir šešėlis žaizdami sodriai išbaigia stambiai apibrėžtą galvą, veidą, sunkius akių vokus ir ilgus, nervingus pirštus. Ypač išraiškinga yra faktūra, virpanti smulkiomis, visame paviršiuje pabirusiomis įkartomis, tarsi paviršiun prasimušusiais gilių sielos virpesių, neramių minties vingių pėdsakais. Panašiomis priemonėmis, derinant stambių įkartų, šešėlių lipdomą tūrį, tikslų, labai lakonišką detalių žymėjimą ir virpantį, sujaudrintą paviršių, sprendžiami kiti 1962-1968 metų kūriniai: pogrindininko K. Vildžiūno, J. Janonio, Konstruktoriaus portretai, „Surištas sukilėlis", „Lietuviška baladė". Tai, matyt, buvo laikotarpis, kai skulptorius rėmėsi liaudiškomis tradicijomis, bet jau stengėsi savaip jas interpretuoti; ėjo jų takais, bet ir toliau — prie šiuolaikinio skulptūrinio vaizdo suvokimo, kuris remtųsi asociacijų, užuominų kalba, suprantama žiūrovui, apdovanotam fantazija, gebančiam pratęsti kūrėjo jam mestą užuominą.

Tai jau žingsnis tolyn. Atsisakymas literatūriškumo ir ieškojimas pačios skulptūrinės formos iškalbingumo, prasmės, įspūdžio, adekvataus kūrėjo minčiai, polėkiui, nuotaikai. Tai naujas reikalavimas sau ir kitoks, gilesnis santykis su žiūrovu. Panašiais principais remtasi ir kuriant skulptūrinę grupę „Lietuviška baladė". Liaudies skulptūros įtaka čia dar ryškesnė, gali net justi, pavyzdžiui, Liongino Šepkos plastines intonacijas. Jos įspūdis keliaplanis — sutelkta rimtis, mąslumas, vidinė jėga ir užslėpto liūdesio atšešėlis, dvelkiąs iš aštrių kirvio rėžių, prasmingos detalių transformacijos ir stambių plastinių masių.

Ar aplenkti Vildžiūno darbus Čiurlionio tema? Atrodo, kad tai būtų lyg pereinamojo laikotarpio kūriniai pakeliui į naujus ieškojimus. Tur būt, netikslu juos vadinti Čiurlionio portretais; tai veikiau bandymai įsiskverbti į didžios asmenybės vidaus pasaulį. Vildžiūno Čiurlionis — paslaptingų vizijų, savo likimo nešėjas, lemties nepalaužtas Karalius, valdąs kosmogoninį pasaulį ir drauge — neįtikimai paprastas dzūkas iš dainų ir legendų krašto. Sausas veidas, aiškiaregio akys, karūnuota galva, ilgi plaukai, susilieję su pečių linijomis, — nedalomas skulptūrinis monolitas.

Pats skulptorius nelinkęs kalbėti apie šiuos darbus... Tačiau čiurlioniškoji tema, veikiau M. K. Čiurlionio santykis su pasauliu, tarsi leitmotyvas suskamba skulptūrinėje Vlado Vildžiūno grupėje „Karaliai", skirtoje M. K. Čiurlionio dailės muziejaus eksterjerui (1967-1968).

Šiuokart skulptorius pasirinko tauriojo vario lakštus, ieškodamas ir naujo plastinio sprendimo. Nes, jo žodžiais tariant, „gal rizika ir ne visuomet neša laimėjimus, bet rizikuoti reikia. Reikia išbandyti naujas mašinas, lėktuvus, žvaigždėlaivius. Savo „Karaliams" pasirinkau varį. Tai ne medieną kapoti. Čia ir technologija, ir specifika. Daug ką lėmė ir figūrų aukštis — penki metrai..."

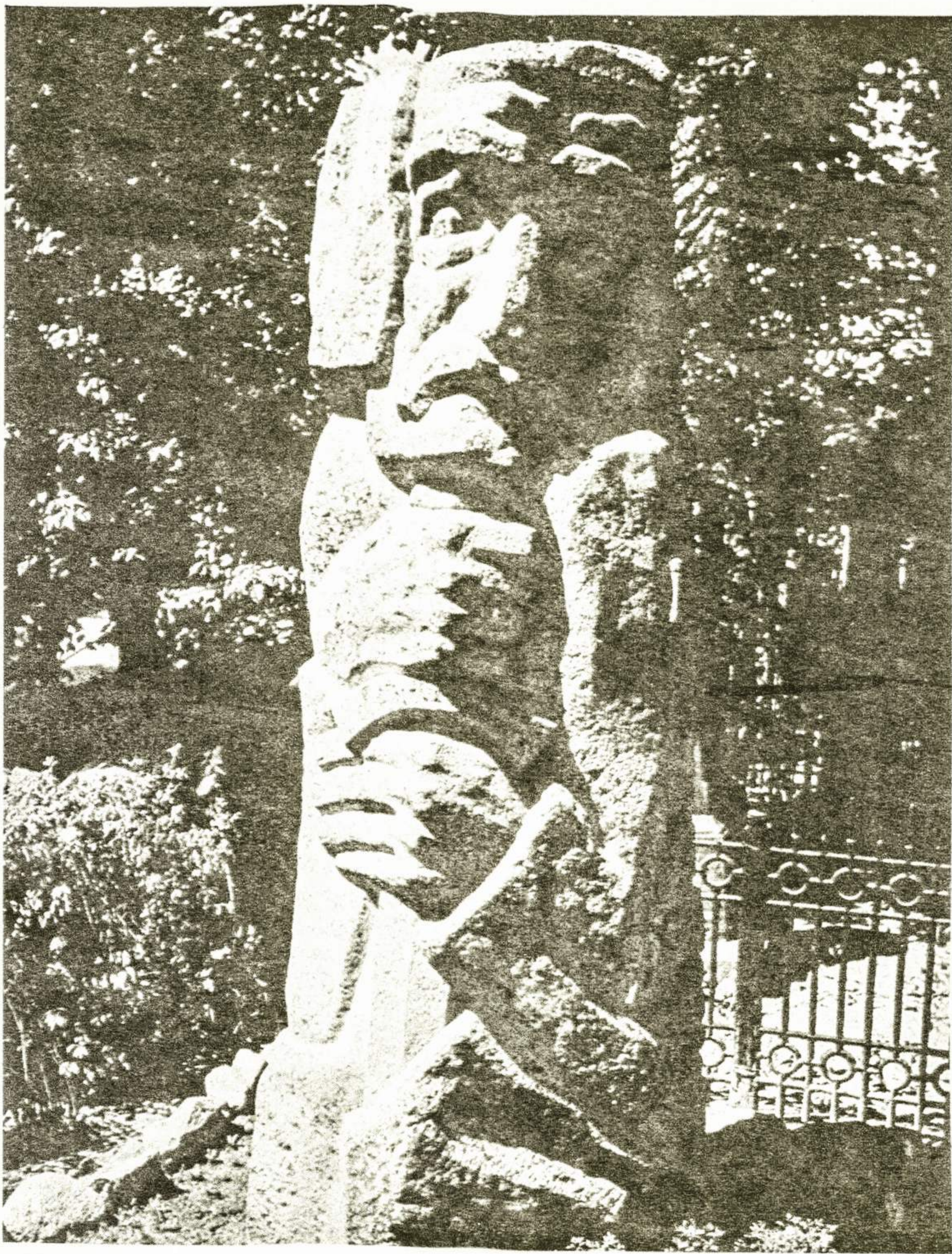
Ir šį kartą skulptorius neslėpė medžiagos, tik pasitelkė jos savybes norimai idėjai. Grafiškais kontūrais nužymėti ir pratęsti torsai — didybės ir iškilnumo reiškėjai. Tiesiais kampais suvirintos lakštų siūlės nužymi formas, palieka vietos šviesos — šešėlio kontrastui, nuteka ritmiškomis plokštumomis. Vykusiai surastos proporcijos, bėgančių linijų žaismas ir raiškūs kontūrai — tai savotiškai muzikali visuma, kurią tarsi sukoncentruoja maža širdis — varpas vyriausiojo karaliaus krūtinėje.

Neseniai Vilniaus Rasų kapinėse pastatytas jau antrasis Vildžiūno memorialinis kūrinys — paminklas rašytojui Kaziui Borutai (1963 metais buvo sukurtas memorialinis ansamblis dramaturgui ir poetui Petrui Vaičiūnui). Abu iš akmens. Abiems medžiaga diktavo monumentalumą, formų tektoniškumą, o paskirtis — rimties ir susikaupimo nuotaiką. Tačiau pakito akmens kalimo būdas, plastinės priemonės.

P. Vaičiūno paminkle portretinis dramaturgo atvaizdas... įrėžtas aštriais kampuotais įgilinimais ar iškylančiais briaunuotomis antakių, vokų, rankos pirštų juostomis. O antkapyje K. Borutai simbolinė senovės kario jotvingio figūra sustingo kardu pasirėmusi, pažymėta tragizmo ir

M. K. Čiurlionis, medis, 1968.

Antkapinis paminklas Kaziui Borutai, granitas, 1970.

Lietuviška baladė, fragmentas, medis, 1969.

slepiamos kančios ženklu veide, visame įsitempusiame kūne. Tos pačios išdidintos akys, sunkios raukšlės kaktoje, primenančios ankstesnius medžio darbus — „Senius", „Surištą sukilėlį", Čiurlionį. Tik akmens paviršius čia labiau nugludintas, iškilumai švelniau modeliuoti; jie kontrastuoja su grafiškesnėmis linijomis apibrėžtu kardu ir rankomis. Tragizmo gaida gimsta iš neramiai slenkančių šešėlių ir pustonių, dramatiškų akių, ir lyg užsimiršus, kardo ašmenis apglėbusios rankos — tai tartum simbolis skaudaus ir sudėtingo rašytojo gyvenimo bei kūrybos kelio.

Trisdešimt devinti gyvenimo metai — pati vasara. Turi į ką pažiūrėti atsigręžęs atgal, pasverdamas, kas dar nesurasta ir neišsakyta.

Surasta nemaža. Tai savas ir jautrus santykis su medžiaga, mokėjimas kalbėti taupia, išraiškinga plastika, rezonuoti žiūrovo sieloje, priversti jį pajausti, išgyventi, mintimis tęsti iki galo nepasakytą menininko mintį.

O nauja, gal būt, atsiras iš šitų ąžuolo rąstų ir akmens luitų, sugulusių rietuvėmis šalia skulptoriaus namelio. Dar neužaugo vaikai, dar ranka pačiame stiprume, ir prieš akis — didžiausioji darbymetė.

Povilas Valaika
Gražina Grybauskaitė

(Ištraukos, imtos iš Kultūros barų, *1971 rugsėjis, nr. 9-81)*

JONAS MEKAS

EINU AŠ VIENAS

Pirmoji dalis: Lietuva

*

Einu aš vienas
ir nusiminęs,
ir plaukia aimanos
man iš krūtinės,

ir, rodos, viskas
pasauly juoda,
ir niekas širdžiai
džiaugsmo neduoda.

Vakarą, rytą,
naktį ir dieną,
žiemą ir vasarą —
man vis viena:
širdis vis, rodos,
plyšta perpus,
ir vis galvoju
apie namus.

*

Kvapas
avių vilnos ir prakaito
nugula dulkėmis
obelų lapuose,
ir varva vyšnių šakos.

O raibsta akys
įdegusiu toliu
ir kelio dulkėm.
Ir mėlynos ūksmės
sugeria vėsą
ir sodų kvapą.

Varnalėšų
plokštės nusvirę
ant tako
lėpsta pavėsio.

*

Išėjau į kelią
pažiūrėt, ar žmonės
nesugrįžta
iš kelionės.

Kelias bėgo
tartum pienas,
tiktai aš
buvau vis vienas.

Aš stovėjau
ir žiūrėjau,
ir man ašaros
riedėjo.

Išėjau į kiemą
pažiūrėti sniego,
žiūriu: visas sodas
kaip vaikelis miega.

Aš stovėjau
ir žiūrėjau,
ir išbudint
nenorėjau.

*

Gluotna dobilo
galva.

Drebančios
rankos.

Griaustinis
dunda ir
dunda.

Naktimis amalas
šviečia languos.

Kvepia
linų markos.

Iš Lietuvoje išleisto rinkinio „Poezija" (Vilnius, 1971 m.). Šie eilėraščiai yra iš naujai parašyto ciklo „Einu aš vienas".

YLA

Stambi juoda antraštė **Europos Lietuvio** pirmojo puslapio pirmoj vietoj: **Vlikas informuoja.** Negi prašliauši abejingai pro tokį imperatyvų dėmesio reikalavimą. Pasirodo, tai E. biuletenis, jau keliuose laikraščiuose matytas papasakojimas apie rutininį, kas pora mėnesių sukviečiamą Vliko tarybos posėdį. Tik antraštės kitur buvo ne tokios įtaigingos. Tai ir skaitau dar kartą, šį kartą daug atidžiau:

„. . .Pranešėjas išryškino visą eilę svarbesnių (**Vliko**) Valdybos veiklos bruožų tarptautiniame gyvenime, į kurį Vlikas vienokiu ar kitokiu būdu buvo įsiterpęs. . . Arabų pasaulis pradėjo kovą prieš sovietinį komunizmą. . . raudonoji Kinija greitu laiku gali turėti pasaulio tvarkytojos vaidmenį. . . Sovietijoj pogrindis gyvai reiškiasi. . . Baltijos tautoms atsiveria naujos galimybės. . . Dėl to mums tenka dar labiau budėti ir veikti. . . Vliko valdyba pasiuntė raštus visoms arabų vyriausybėms. . . Kudirkos įnašas (**Simo Kudirkos ginčas su teisėjais**) būsimajame Vliko seime Detroite numatyta visapusiškai apsvarstyti bei padaryti toli siekiančias išvadas (**kažkodėl gerą pusmetį nudelstas**). . . Tarpparlamentinės Sąjungos konferencijos eigai stebėti ir žinių apie Lietuvos okupaciją tenai paskleisti Vlikas **buvo paskyręs** savo atstovę, ir ji **buvo aprūpinta** reikiama informacine literatūra (**Skamba, lyg atstovės paskyrimu ir tik jos aprūpinimu viskas būtų ir pasibaigę**). . . Vliko atstovas Australijoj **dėjo daug pastangų**, kad ateinančiais metais ruošiamame festivalyje dalyvautų ne iš okupuotų kraštų atkviesti menininkai bei sportininkai, o iš laisvojo pasaulio atvykę (**kažin, ar bent kiek sėkmingos, ar tuščios išėjo tos pastangos?**). . . Ir t.t., ir t.t.

Ajajai, tai ne juokai — sekt atidžiai tarptautinius įvykius ir į juos įsiterpinėt. Anava, turėjom tikrą savo valstybę, tikrą valdžią, ir mūsų Augustinas Voldemaras ar Vaclovas Sidzikauskas anuomet Ženevoj sukojos, nešiodamies kišenėj balsą, tolygų su Aristide Briand'o ar Anthony Eden'o. O tų didžkių žvilgsnis į mūsų pastangas įsiterpt vis kažkaip nuslysdavo per viršų, nė viršugalvių beveik neužkliūdamas. . . Tai ko gi norėt iš egzilo, tremtinio, pabėgėlio, benamio Vliko pastangų. . . Gal bent, kad perlengvai nepasidavinėtų savo „toli siekiančių išvadų" toli siekiančio poveikio iliuzijoms.

Anot a. a. Pulgio, ai gaidau, seniai žinau, kad kai tik kiek skeptiškai prasitari apie Vliko (ar kurio kito didžiulio veiksnio) veikimo dydį, bematant gauni nihilisto, niekintojo, griovėjo, tautos priešų talkininko ar stačiai Balio (Jono, dr.) išrašytą komunistinių idėjų infiltratoriaus diplomą. Bet vistiek, kas bus, ko nebus, o neiškenčiu atvirai nepasipasakojęs, kad, minimąją informaciją beskaitant, prisiminė Cesevičiaus (Domo, dr.) kadai pasakotas jo vaikystės laikų Lietuvos kaimo vaizdelis.

Prieš pat Pirmąjį karą, vienkiemiais dar neišsiskirsčiusiame kaime, vėlyvos žiemos subatvakarį keli ūkininkai buvo suėję pas vieną iš kaimynų papypkiaut ir pasišnekėt. Pasieny ties durimis ant dugnu viršum apversto kibiro sėdėjo piemenukas, galukaimio trobelėj gyvenančio bežemio vaikas. Laimingas, kad šeimininkė neišsiuntė namo ir leido pabūt tokiame jo akyse be galo svarbiame susirinkime, klausėsi prasižiojęs, kaip didieji kaimynai kalbėjosi apie pasirengimus artėjančio pavasario darbams. Visi rengėsi važiuot pas garsiausį apylinkės kalvį: reiks ne tik arklius kaustyt, bet ir arklus, ir akėčias, ir vežėčias susitvarkyt. Vienas žadėjo tiek ir tiek noragų kaldintis, kitas apie kokį tuziną naujų ratlankių kalbėjo, trečias netik darbines vežėčias, o ir lineiką — šventinį vežimą žadėjo ištisai apsikaustyt. Bežemiai berniūkščio tėvai neturėjo nei arklio, nei arklo, nei akėčių, nei vežėčių, nei kitokių padargų, kuriuos reiktų kalvėj taisyt ar kaustyt. Bet jam, besiklausančiam kitų taip rimtai ir įdomiai kalbančių apie tokius didelius dalykus, kurie turės dėtis visoj apylinkėj žinomojoj kalvėj, atrodė — štai kur tikras gyvenimas! Ir parūpo, neiškenčiamai parūpo ir jam, mažiukui, pasijusti nors kiek tame gyvenime dalyvaujančiam: jei ne į patį gyvenimą, tai bent apie į kalbą apie jį įsiterpiant. Sugavo spragą didžiųjų kalboj ir sako, kreipdamasis į paskutinį kalbėjusį, žinoma, kad ir kiti gerai girdėtų:

— Dėde, ir mes šiemet ylą kalsim!

Visi dėdės žvilgterėjo į mažylį, nuolankiai šyptelėjo ir ėmė toliau kalbėt apie stebules, ašis, dyselius ir kitokius, vis už ylą daug didesnius dalykus. . . Bet bežemio vaikas vistiek jautėsi kaip ant mielių pakilęs, nesgi ir jis įsiterpė į didžiųjų kalbą, bent su yla.

V. Rastenis

JEHOVININKŲ IR PATRIMPININKŲ KOVAS PRISIMENANT

Spalio pradžioje gavęs liepos mėnesio **Akiračius** ir keletą lapkričio mėnesiu paženklintų amerikietiškų žurnalų, nebesistebėjau ir nepesipiktinau. Prie šio krašto spaudos reguliaraus pasiankstinimo jau visi, manau, pripratome, o ilgainiui apsipraseme ir su mūsiškės chroniško vėlavimu. . . Gi ir prieš keliolika metų perijodikoje išbarstyta medžiaga gali būti tolygiai įdomi ir aktuali. Tai rodo kad ir „Pragaro pošvaistis atošvaistėse", recenzijų ir atsiliepimų rinkinys apie Vytauto Alanto romaną, paruoštas Balio Jacikevičiaus ir su 1955 metų data (!) paties sudarytojo išleistas 1971 metų vidurvasaryje.

Knyga gauti buvo maloni staigmena nevien dėl to, kad jos teišleista 31 egzempliorius, kiek todėl, kad „Pragaro pošvaisčių" mūsų spaudoje sukeltų kovų neteko pajusti, tuo metu esant karinėje tarnyboje, gana atokiai nuo lietuviško pasaulio. O, pasirodo, kad ir naminiame fronte kovų būta gana rimtų:

„Susidarė du aiškūs frontai — gvelfų ir gibelinų, jehovininkų ir patrimpininkų, tų, kurie su Roma, ir tų, kurie su Vilniumi, kaip šitokių susidūrimų partnerius buvo mėgiama charakterizuoti spaudoje. Trumpai kalbant — „Zwei Ochsen disputieren sich auf einen Hofe fuerchterlich",* kaip pasakytų poetas Heine. Besiginčijančių skyduose buvo išpieštos kilnių idėjų emblemos, bet jos nepajėgė užmaskuoti partinių uniformų akselbantų, ritualinių barzdų bei kitokių insignijų."(Andrius Sietynas, **Literatūros lankai**, nr. 1., 1952).

* (kažkur kieme du jaučiai susidisputavo baisiai)

Kovų sūkurin, atrodo, buvo įtraukta veik visa lietuviškoji spauda. Prieš patrimpininkus, daugiausia rašalo išliejusius **Dirvoje** ir **Vienybėje**, stojo jehovininkai, susibūrę **Draugo, Darbininko** ir keletos kitų laikraščių ar žurnalų puslapiuose. Jeigu pirmiesiems atrodė, kad V. Alanto veikalas „priklauso (. . .) prie įdomiausių romanų, parašytų lietuvių kalba" (Aleksis Rannit, **Dirva**), kad jis „galėtų užimti garbingą vietą bet kurios didelės kultūringos tautos literatūroje" (Dr. G. I. Židonytė, **Nepriklausoma Lietuva**), kad jis lygintinas su Putino „Altorių šešėlyje" ar B. Sruogos „Milžino paunksmėj" (Bronys Raila, **Dirva**), tai antriesiems nebuvo jokios abejonės, jog „knyga yra viena iš blogesnių pereitų metų literatūros derliuje") Myk. Janulis, **Draugas**), ar kad „Pragaro pošvaistės" tėra didelis juodraštis" (J. Stebeikis, **Gabija**).

Visiškai neutralus neliko nė vienas laikraštis. Nuoširdus objektyvumo siekimas atsispindi nedaugiau kaip poroje recenzijų (pvz.: R. Spalio **Britanijos lietuvyje**, ar Juliaus Baniulio **Aiduose**). Dar daugiau: šiame B. Jacinevičiaus vos ne pustrečio šimto puslapių rinkinyje, sudarytame iš keliasdešimties ilgesnių straipsnių (nekalbant apie spaudos apžvalgas ar korespondencines žinutes), liečiančių literatūros veiklą, terastumėm nedaugiau kaip pustuzinį tokių, kuriuos, tegul ir su rezervais, būtų galima klasifikuoti literatūrinėmis recenzijomis. Visa tai teužimtų nedaugiau, kaip aštuntadalį stambokos knygos. Taigi, didžiąją dalį užpildo poleminiai rašiniai. Daugelyje jų neminimi nei V. Alanto, nei „Pragaro pošvaisčių" vardai. Nors ir sutinkant, kad V. Alanto romanas šias diskusijas išprovokavo, negalima nuneigti, jog tokie straipsniai lygiai pritiktų rinkiniui, kalbančiam apie Bibliją, Koraną, pagaliau Kapitalą ar Mein Kampf.

Polemika, be abejo, yra sveikas dalykas, kai nuoširdžiai norima išsiaiškinti ir kai oponentai tikrai žino, apie ką jie kalba. Šiame rinkinyje tokios sveikos ir skaitytoją informuojančios polemikos duoda tautosakininkas dr. J. Balys, kalbininkas prof. dr. Skardžius, archeologė dr. M. Gimbutienė ar istorikas V. Trumpa. Yra, žinoma, ir daugiau šmaikščių, įdomių straipsnių. Bet perdaug dažnai toji polemika išvirsta į paprasčiausią apsižodžiavimą maždaug: „Tu kvailas", „O tau karpa ant nosies", išvirsta į oponentų užgauliojimą, inkriminuojančias insinuacijas, su aiškiu tikslu oponentą išjuokti, suniekinti ar net apšmeižti. Sprendžiant vien iš šio straipsnių rinkinio, atrodo, jog šitokiomis dorybėmis prieš keliolika metų polemikoje itin pasižymėjo mūsų dešinioji spauda (**Draugas, Darbininkas**), kuri šiandien paprastai laikosi žymiai santūriau. Šioje srityje dešiniuosius šiandien aiškiai nusvėrė „liberališkos" ir „tautinės" minties laikraščiai (**Naujienos, Dirva, Laisvoji Lietuva**), savo išmonę nukreipdami prieš frontininkus, bendruomenininkus, akiratininkus ar panašų „gaivalą". Gal būt dėl to ir kai kurie vardai šiame rinkinyje, karštai atstovavę dešinįjį sparną, šiandien jau reiškiasi vien vad. kairiųjų pažiūrų spaudoje.

Balys Jacikevičius keliais atvejais įžanginiame ir baigiamajame žodyje prasitaria, bandęs šioje knygoje skaitytoją supažindinti „su visais atbalsiais", „duoti viską, kas buvo parašyta apie romaną „Pragaro pošvaistės", ir šiuo rinkiniu palikti „mūsų laikams būdingą dokumentą ateičiai". Pilnumo sąskaiton sudėtos ir įvairių laikraščių informacinės spaudos apžvalgos, po keletą kartų pažodžiui atkartojančios, kas jau ką tik buvo skaityta, sudėtos visiškai nereikšmingos kronikos žinutės, tariamai satyriškos užuominos (O, Praamžiau, koks naiviai primityvus ir gre-

mėzdiškai bukas mūsų „humoras"!), pasirodžiusios (kadaise ir tokios būta!) humoristinėje periodikoje: „Pelėdoje", „Kultuvėje", „Spygliuose ir dygliuose". O visdėlto knygoje trūksta net ir tų straipsnių (V. Trumpos, L. Dambriūno, A. Rūko, J. Alaušiaus ir kt.), su kuriais čia pat taip akivaizdžiai polemizuojama. Bent šiuo požiūriu, atrodo, aiškiai žinant, ko ieškoma, rinkinys galėjo nesunkiai būti jais papildytas ir norimas dokumentas būtų išėjęs platesnis ir svaresnis.

Nežiūrint trūkumų, B. Jacikevičiaus darbas yra vertas pagyrimo. Aiškiai jis darbui pašventė daug laisvalaikio valandų. Kritikos knygų trūkstant, gal reikėtų pagalvoti apie jos panašų kompiliavimo būdą platesniu mastu? Žinoma, prieš tai reikėtų išspręsti ir teisinius straipsnių autorių sutikimo klausimus.

Algirdas T. Antanaitis

JAV LIETUVIŲ BENDRUOMENEI DVIDEŠIMT METŲ

J A V L B A K T A S

LOKO PRIIMTAS, PASKELBTAS JAV LB ŠVENTĖJE IR JOS DALYVIŲ IŠKILMINGAI PASIRAŠYTAS

1951. XI. 18 New Yorke

Tūkstantis devyni šimtai penkiasdešimt pirmaisiais nuo Kristaus gimimo, septyni šimtai pirmaisiais nuo Lietuvos krikšto, šimtas septyniasdešimt šeštaisiais nuo Jungtinių Amerikos Valstybių nepriklausomybės paskelbimo, trisdešimt ketvirtaisiais nuo Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo, dvyliktaisiais Lietuvos okupacijos ir vienuoliktaisiais Lietuvių Tautos genocido metais

Jungtinių Amerikos Valstybių lietuviai,
d ž i a u g d a m i e s i žmonišku ir laisvu gyvenimu šiame krašte i r, kaip lietuviai bei lietuvių kilmės amerikiečiai, n o r ė d a m i

a) aktyviai dalyvauti Jungtinių Amerikos Valstybių gyvenime ir įsijungti į jų kovą prieš internacionalinį komunizmą;
b) veikliai prie to gyvenimo prisidėti savo kultūrinėmis ir tautinėmis savybėmis bei lietuviškaisiais papročiais;
c) bičiuliškai palaikyti giminingumo simpatijas su lietuviais už Jungtinių Amerikos Valstybių ribų ir
d) pareigingai remti Lietuvos laisvinimo kovą ir Lietuvių Tautos gelbėjimo pastangas,

nuoširdžiai išreiškia savo tautinį solidarumą J U N G T I N I Ų A M E R I K O S V A L S T Y B I Ų L I E T U V I Ų B E N D R U O M E N Ė J E.

New Yorkas, N. Y.
1951 metų lapkričio mėnesio 18 diena

IŠEIVIJOS BEPRASMIŠKUMAS?

Lygiai prieš 10 metų dr. J. Girnius savo knyga „Tauta ir tautinė ištikimybė" labai stipriai užakcentavo lietuvybės išlaikymo problemą išeivijoje. Po dešimties metų tą klausimą vėl labai ryškiai iškėlė jau naujos kartos atstovas — studentas Mykolas Drunga savo straipsniu, pavadintu **Klausimas išeivijos beprasmiškumo akivaizdoje (Akiračiai,** 1971.nr. 5). Straipsnį jis baigia tokiu sakiniu: „Vieno laikraštinio straipsnio rėmuose neįmanoma šios painios problemos išspręsti, bet tik ją iškelti ar, tiksliau pasakius, priminti". Bet priminė jis tą problemą labai ryškiai, daugiau pesimistiškai, bet kartu ir realistiškai.

To realaus pesimizmo pagrindas yra tai suvokimas, kad „emigracija tėra akligatvis", o to akligatvio simptomai yra tokie: „Jaunimo organizacijų veikla stingsta, blėsta, pilkėja; Lietuvių Studentų Srjungai nesiseka atsigaivinti. Į šeštadienines mokyklas kasmet ateina vis prasčiau lietuviškai bemoką vaikai, išleidžiamos vis silpnesnių abiturientų laidos, ir darbo kokybė aplamai tose mokyklose kasmet krenta žemyn. Dabartinė lietuvių paauglių karta žymiai mažiau „priklauso" lietuviškajai bendruomenei savo dvasia, interesais ir santykiavimu, negu praėjusių dviejų dešimtmečių kartos... Brazinskų, Kudirkos, Simokaičių įvykių sukeltas įsisiubavimas tebuvo laikinas ir bendros slinkties esmiškai nepaneigė".

Savo straipsniu M. Drunga reaguoja į Vytauto Kavolio siūlymą studentams „atgauti savo ankstesnį gyvybiškumą, atgaivinant dialektinę įtampą tarp ryškiai definuotų alternatyvų...", tarp Amerikos ir Lietuvos. Toji dialektika, anot Kavolio, reikalauja apytikriai lygaus abiejų pusių stiprumo. Šiuo metu tos lygybės nėra, nes Amerika nusveria Lietuvą. Dėl to Kavolis siūlo studentams stiprinti silpnesniąją pusę, t. y. „stiprinti ryšius su Lietuva, kad ji taptų tokia pat reali, kaip Amerika". M. Drunga į Kavolio siūlymą duoda labai aiškų atsakymą: „Jokie kad ir glaudžiausi ryšiai nepadarys Lietuvos lygiai realia asmeniui, gyvenančiam ir įsikūrusiam Amerikoje. Pageidaujamam realumui reikia ne ryšių stiprinimo, o tiesiog buvimo, egzistencijos perkėlimo Lietuvon. Tol kol gyvenama Amerikoje, Lietuva tegali būti antrine realybe, ypačiai jaunimui... Aplamai, beveik neįmanoma, kad, integravusis vienon kultūron, ir kita labai skirtinga kultūra būtų lygiai reali". Kavolio siūloma lygių pusių dialektika M. Drungai atrodo įmanoma tik „reto kūrybingumo, retai lanksčios ir talpios konstrukcijos asmenybėse. Kitiems tėra realus tik radikalus rinkimasis, kurį daugelis faktiškai jau yra įvykdę konkrečiais savo gyvenimo angažamentais, ir būtent Amerikos naudai". Iš to plaukia ir Drungos pesimizmas, nes „lietuvybės išlaikymo prasmė emigracijoje yra akligatvyje". Iš to ir klausimas apie silpnėjančios lietuvybės palaikymo prasmingumą. Drunga sakosi nežinąs tam klausimui „gero atsakymo" ir dėl to tenka gyventi ir veikti iš inercijos.

Kaip matome, M. Drunga labai atvirai kelia išeivijos egzistencijos klausimą. Ta problema yra, sakytume, dvilypė. Vienaip ji atrodo pirmai išeivių kartai ir kitaip jų išeivijoj gimusiems bei užaugusiems vaikams. Todėl ir skirtumai tarp lietuvių tėvų ir vaikų yra ne tiek generacijų, kiek kultūrų skirtumai, suaugimo su kraštu skirtumai. To skirtumo, deja, panaikinti negalima, kaip negalima panaikinti gyventos ir gyvenamos aplinkos skirtumų. Čia ir glūdi prievartinės politinės išeivijos būklės tragiškumas. Vienas jai smūgis — tėvynės netekimas, antras — vaikų praradimas tėvynei. Praradimas ta prasme, kad daugumas jų vaikų ir laisvon tėvų žemėn jau nebegrįžtų. Dėl to išeivijos prasmingumo klausimas vienaip atrodo tėvams ir kitaip jų išeivijoj užaugusiems vaikams. Ir moralinė pareiga senos tėvynės atžvilgiu vienokia yra tėvų ir kitokia jų vaikų. Dėl to kai tėvai (nelaisvu noru atsidūrę išeivijoj) jaučia pareigą gyventi ir ką nors gero nuveikti pirmiausia savo tėvynei, tai jų vaikai tokios pareigos nejaučia ar mažai tejaučia, nes jie kitame krašte užaugę ir su kitų kraštu suaugę. Tačiau tas išeivių tėvų ir vaikų moralinės pareigos skirtumas gali būti mažesnis ir didesnis. Būtų idealu, kad tas skirtumas nebūtų per didelis.

Teoriškai nėra neįmanoma, kad išeivių vaikai dalį savo rūpesčių bei jėgų skirtų tėvų žemei, ypač kai toji tėvų šalis tos jų pagelbos labai reikalinga. Bet praktiškai tos pagelbos apimtis priklausys nuo to, kiek tėvams bei visai išeivių bendruomenei pavyks savo vaikus išauklėti bei nuteikti norima kryptimi. Visiškai sutinkame su M. Drunga, kad pusiausvyrą tarp dviejų kultūrų išlaikys tik „reto kūrybingumo ir talpios konstrukcijos asmenybės". Bet nebūtų dar gal labai bloga, jei dėmesio lietuviškai kultūrai būtų ir kiek mažiau skiriama, jei Lietuva jaunimui dar būtų išlikusi, anot Drungos, „antrine realybe". Suprantama, kad išeivių vaikai, būdami daugiau įaugę gyvenamojo krašto kultūron, negu jų tėvai, tuo pačiu nebegalės atiduoti lietuvių kultūrai tokio įnašo, kaip jų tėvai. Tačiau yra kita sritis, kur išeivių vaikai Lietuvos labui gali neblogiau pasitarnauti, negu jų tėvai. Tai politikos sritis. Čia jie turi net kai kurių pranašumų — yra nebe imigrantai ir gerai moka bent vieną pasaulinės reikšmės kalbą. Todėl jei išeivių vaikai politinėj veikloj vadovausis ne tik gyvenamojo krašto, bet ir Lietuvos interesais, tai šioje srityje jie Lietuvai galėtų būti labai naudingi.

Žinoma, kad Lietuva jiems būtų bent antrine realybe, lietuvių kultūros (kalbos, istorijos, literatūros) mokymas, bent elementarių žinių suteikimas, yra naudingas ir reikalingas. Kultūros pažinimas padeda išlaikyti glaudesnį ryšį su pačia tauta. Tokį ryšį padeda išlaikyti ir visoks bendravimas su Lietuvoj gyvenančiais lietuviais, apsilankymas ar pagyvenimas (kad ir studijų metu) Lietuvoje. Todėl reikia labai apgailestauti tų trumparegių tėvų ir ypač kai kurių politikų pastangas trukdyti išeivių jaunimui palaikyti kuo glaudesnius ryšius su Lietuvos jaunimu. Toks trukdymas tolina vienus nuo kitų, o išeivių jaunimą nuo Lietuvos.

Be abejo, tolimesnės lietuvių išeivių generacijos liks tokiais amerikiečiais, kaip ir daugumas kitų. Tokios ateities akivaizdoje M. Drunga ir klausia: „Galvojant, jog lietuvybė išeivijoje pasmerkta išblėsimui ir jog bent kiek gausesniam persišaknijimui į Lietuvą nėra realių galimybių, kokia gi prasmė toliau leisti energiją reikalui, kuris vis tiek yra daugiau ar mažiau beviltiškas?" Toks klausimas, be abejo, kyla ir kitiems. Atsakymas į tai paprastai duodamas tas, kad ateitis nežinoma ir kad dėl to niekas nežino, kokį vaidmenį teks suvaidinti kad ir tik kelių generacijų išeivijai. Gal nedidelį, o gal ir reikšmingą.

Kuriantis nepriklausomai Lietuvai, Amerikos lietuvių išeivija nemažai pagelbėjo. Po pastarojo pasaulinio karo išeivija bent materiališkai nemažai padėjo tautiečiams tėvynėje. Pavergto krašto žmonėms, negalintiems laisvai šaukti ir savo teises ginti pasaulio forume, vis tiek yra naudinga turėti savo tautiečių laisvame pasauly, kurie kalbėtų pasauliui ir pavergėjui, kad dar yra problemų, laukiančių sprendimo. Tėvynėje esantiems yra lengviau pakelti priespaudą, žinant, kad yra jų gynėjų užsieny, nors ir ne per daug tegalinčių. Svarbu tik, kad išeivija rastų veiksmingų būdų pavergtų kraštų problemai nuolat kelti ir jai gyvai palaikyti. Tokių kelių yra nors iki šiol naudoti ir nebuvo patys geriausi.

A. Daugvydas

RYŠIAI SU LIETUVA

TARP OPTIMISTŲ VILČIŲ IR PESIMISTŲ GĄSDINIMŲ

(atkelta iš 1 psl.)

O KAŽKAS VISGI AUGA

Dėl to šis pokalbis nėra kėsinimasis tą bergždžią ginčą tęsti. Nei čia kėsinimasis paskelbti bergždžiais pačius ryšių su Lietuva bandymus tiesioginių susitikimų būdu. Tie bandymai, iš tikrųjų, neatrodo bergždi, nes regis jau galima apčiuopti ir beaugantį, jei dar ir nenunokusį, jų vaisių. Tik vaisius beesąs ne tas, kuriuo ginčuose buvo nuo mėginimų baidoma ar į juos viliojama. Vaisius, pasirodo, pamažu auga toks, apie kokį ginčuose nebuvo nė užsiminta. O tai yra — Lietuvos dabarties *paveikslo* mūsų akyse aiškėjimas, — štai, kas yra iš tų ryšių bandymų.

Čia, be abejo, braunasi tolesnis klausimas, — o kas gi iš to paveikslo aiškėjimo? Iš tikrųjų, Lietuvos dabarties aiškaus paveikslo ne visiems reikia ir ne visiems jis beįdomus. Jo visų pirma nereikia tiems, tegu dar ir lietuviams, kuriems Lietuva neberūpi. Nereikia tikro ir aiškaus Lietuvos dabarties paveikslo nė patiems aistringiausiems Lietuvos patriotams, kurių tėvynės meilė, tačiau, nukreipta *tik į Lietuvos praeitį* tik į buvusią Lietuvą, ir kurių rūpestis Lietuva yra kaip pasakoj apie miegančią gražuolę: tik dairymasis pasakiško karalaičio, kuris nujotų, pabučiuotų, prikeltų ir išvaduotų Lietuvą iš pikto raganiaus užkeikties.

Tik kam *gyvai* rūpi *gyvoji* Lietuva ir jos *gyva* ateitis, tik tam svarbu ir neatlaidžiai reikia įsižiūrėti, suprasti ir pajusti Lietuvos dabartį, kadangi tik ant dabarties pamatų gali būti pastatyta jos ateitis.

„VEIKSNIAI" PATYS SAVE IŠJUNGĖ

Akia į akį susitikimai — kolektyviniai ar individualūs, svetur ar Lietuvoj — nėra vienintelis būdas Lietuvos dabarties paveikslui susidaryti. Padeda ir tenykštė informacinė, mokslinė, grožinė ir netgi nuoga propagandinė literatūra, — tik turėk laiko, kantrybės ir nuovokos skaityti. Bet iš tų šaltinių net ir sėkmingiausiai susidarytas vaizdas vistiek lieka tik stambiabruožis skeleto ar kontūrų eskizas. Tik asmeniniuose susitikimuose bei pabuvojimuose Lietuvoj eskizas gali būti paverstas bent pusėtinai išbaigtu piešiniu. O juk tik turėdami prieš akis bent pusėtinai patikimą Lietuvos *tikrovės* paveikslą, ir tik gerai į jį įsistebėję, galėtumėme nuosekliai, protingai apsisvarstyti, *ar* ir *ką* mes iš čia galėtumėme arba net turėtumėme iš savo pusės atlikti Lietuvos ateities labui.

Apgailestautina, kad iš jau keletą metų trunkančių tokios rūšies ryšių bandymų, pakankamai ryškaus Lietuvos dabarties paveikslo vistiek dar toli gražu neturime. Šis bandymų vaisius auga lėtai, iš vienos pusės dėl jau minėtų tramdymų iš šiapus ir *ypač iš* anapus, iš kitos pusės dėl to, kad tie bandymai vyksta *tobulai išsidraikę*. Mes čia — ne taip, kaip Lietuvoj — valdžios tokiems savo reikalams centralizuoti neturim, o jei ir turim ne visai sėkmingai į vadovybinį autoritetą pretenduojančių institucijėlių, tai jos pačios save iš anksto išjungė iš to reikalo betkokio tvarkymo, nes, vos tik išgirdusios apie asmeninių susitikinėjimų bei lankymųsi galimybę, galvotrūkčiais išsišokėliškai ir neapdairiai užėmė tokiems ryšiams *fanatiškai priešiškas pozicijas*, iš kurių, ambicijų surakintos, ligšiol nesiryžta pasitraukti. Tai ir nėra patikimos bei kompetentingos vietos, kurion būtų priimtina telkti visus tų jau gana gausių susitikimų patyrimus, juos įvertinti, išanalizuoti ir, į tą analizę įsižiūrėjus, lipdyti pilnesnį bei ryškesnį mozaikinį Lietuvos dabarties paveikslą. Vietoj to turime tenkintis tiktai kiekvienas savo paskirai įgytaisiais ar, geriausiu atveju, su keletu kitų, tokių pačių „partizaniškų" eksperimentuotojų patyrimais, iš kurių ligšiol tėra įmanoma susidaryti geidžiamąjį paveikslą vis dar *tirštokai miglotą* ir netgi *stambokai skylėtą*.

KELETAS IŠVADŲ

Tad į šio pokalbio pavadinime keltą klausimą — kas iš tų ligšiolinių bandomųjų ryšių su Lietuva, atsakymas, bent mano galva, yra tik toks, kad *TUO TARPU DAR NE KAŽINKAS.*

Tačiau ir tas ne kažinkas visdėlto jau yra šis tas. Mūsų visuomenės supratimą apie Lietuvos dabartį siautusi migla, atrodo, jau pastebimai prasisklaidžiusi. Tasai supratimas jau atrodo gera varsna išbridęs iš *prieš trisdešimt metų* ištikusiame siaube susikūrusių ir paskui metų metais daugiau jausmu negu protu puoselėtų įspūdinių įsitikinimų. O iš to, kiek kieno, tas mūsų supratimas yra suracionalėjęs, ir, žinoma, kiek jis įmanomai patikrintas, tiek tas jau galime imti sudarinėti sau bent kaikurių sąlyginių išvadų. *Tik sąlyginių*, nes tolesni patyrimai gali, ko gera, tas išvadas dar gerokai ir apgriauti...

Dar ima pagunda prijungti *POST SCRIPTUM*: prasitarti vieną kitą iš tų, ką tik minėtų sąlyginių ir, *NOTA BENE*, — individualių išvadų, iškylančių iš įgytų bei pastebėtų patyrimų, besikaupiančių susitikimuose tarp *išėjusių negrįžti ir likusių neišeiti*.

Visų pirma, dabar jau ne aistros kurstomomis saviįtaigomis, o akivaizdžiai patirtais faktais remdamies, galime nebesvyruodami sau ir kitiems teigti, kad, nors dešimtys ir šimtai tūkstančių tautiečių žuvo arba fiziškai bei dvasiškai palūžo nuo Lietuvą ištikusių teroro smūgių, lietuvių tautos kamienas Lietuvoje išliko *gyvas*, gana *tvirtas* ir — kas itin džiugu — jo tautinė sąmonė, tautinės individualybės ir tautinės savigarbos bei ambicijos sąmonė išliko netik neišblėsusi, bet besireiškianti netgi stipriau ir agresyviau, negu kada nors.

Dar didesnės svarbos reiškinys tai tas, kad — jeigu ligšioliniai epizodiniai patyrimai neklaidina — jaunoji Lietuvos šviesuomenė atrodo esanti nedviprasmiškai pasiryžusi, kiek tik įmanoma, tvirčiau imti į savo rankas grindimą Lietuvos ateičiai pamatų jau dabar. Neskurdi talentų ir išradingos iniciatyvos, deganti tautine ambicija, jaunoji Lietuvos šviesuomenė šiandien atrodo vienintelė reali pajėga, galbūt stengsianti ilgainiui įgyvendinti didžią lietuvių tautos aspiracijų dalį — į daugiau *laisvės, savarankumo* ir, kaip medžiaginės, taip ir dvasinės *gerovės*.

Tautiškai sąmoninga ir netgi tautiškai ambicinga šviesuomenė yra be galo svarbi jėga. Tik prisiminkim, kad šio šimtmečio pradžioje kas gi kitas sukurstė ir išvedė Lietuvą net į valstybinės nepriklausomybės aukštumas, jei ne to meto sąmoningoji šviesuomenė. O jos gi Lietuvoj tada buvo tik saujelė, palyginti su dabar išaugusiąja ir užsigrūdinusiąja daug kietesnėse aplinkybėse.

Tokios pajėgios šviesuomenės atradimas Lietuvoj, sakyčiau, atveria išeitį iš akligatvio kiekvienam svetur Lietuvos ateitim besisielojančiam. Čionykštė tikrovė juk vis kiečiau ir kiečiau įrodo, jog viental savo, toli gražu, ne visada taikliais skundais, aimanavimais ir priekaištais neįveikiame Lietuvos aspiracijas užgniaužusių varžtų, o savo klabenimais į pasaulio galiūnų duris sąžinės apčiuopiamos pagalbos nepasiekiame ir, vargu, ar kada pasieksim. Nes maža svetur tėra pajėgų, galinčių Lietuvai padėti laisvės ir savarankumo siekti ir, berods, visiškai nėra norinčių tai daryti. Tad vienintelė reali pajėga, galinti Lietuvai tuo atžvilgiu padėti, lieka *pačios Lietuvos sąmoningoji šviesuomenė*. Ir štai — tokia tenai, regis, yra.

Čia dera grįžti į prieš apie 25 metus kaikurių mūsų „atskalūnų" (čia referuojama į A. Greimą, K. Drungą, J. Deksnį, S. Žymantą ir kt. — red.) skelbtą teiginį, anot kurio ne mums *iš svetur* mokyti ir vadovauti pačioj Lietuvoj jos likimu besirūpinančias pajėgas. Svetimybėn išėjusiam — stebėti ir teirautis — *AR ir KUO* galėtumėme gal šiek prisidėti, gal šiuo tuo padėti, ypač — *ko turėtumėm vengti*, kad be reikalo tenykščių pastangų nesunkintumėme.

Baigiu, pasidalindamas vienu krečiu *iš ten* pasakytu patarimu. Vienas čia apsilankęs svečias iš Lietuvos, apstotas čionykščių tautiečių būrelio buvo maždaug šitaip paklaustas:

— Mes čia dažnas jau esam kiek pasidarę pinigo, tai sakyk, kaip galėtumėm geriausiai jums ten, Lietuvoj padėti?

Atsakymas buvo štai koks: — *Padėkite išsiskleisti čia* (užsienyje — red.) *esamiems lietuvių mokslo ir meno talentams, tai bus jūsų ir mūsų didžiausias laimėjimas, o mums tenai ir didelė moralinė parama, kuri bus daug brangesnė už pinigą.*

V. Rastenis

(Kiek sutrumpinta paskaita, skaityta Santaros-Šviesos federacijos suvažiavime Tabor farmoje, Mičigane, 1971 m. rugsėjo 12 d.)

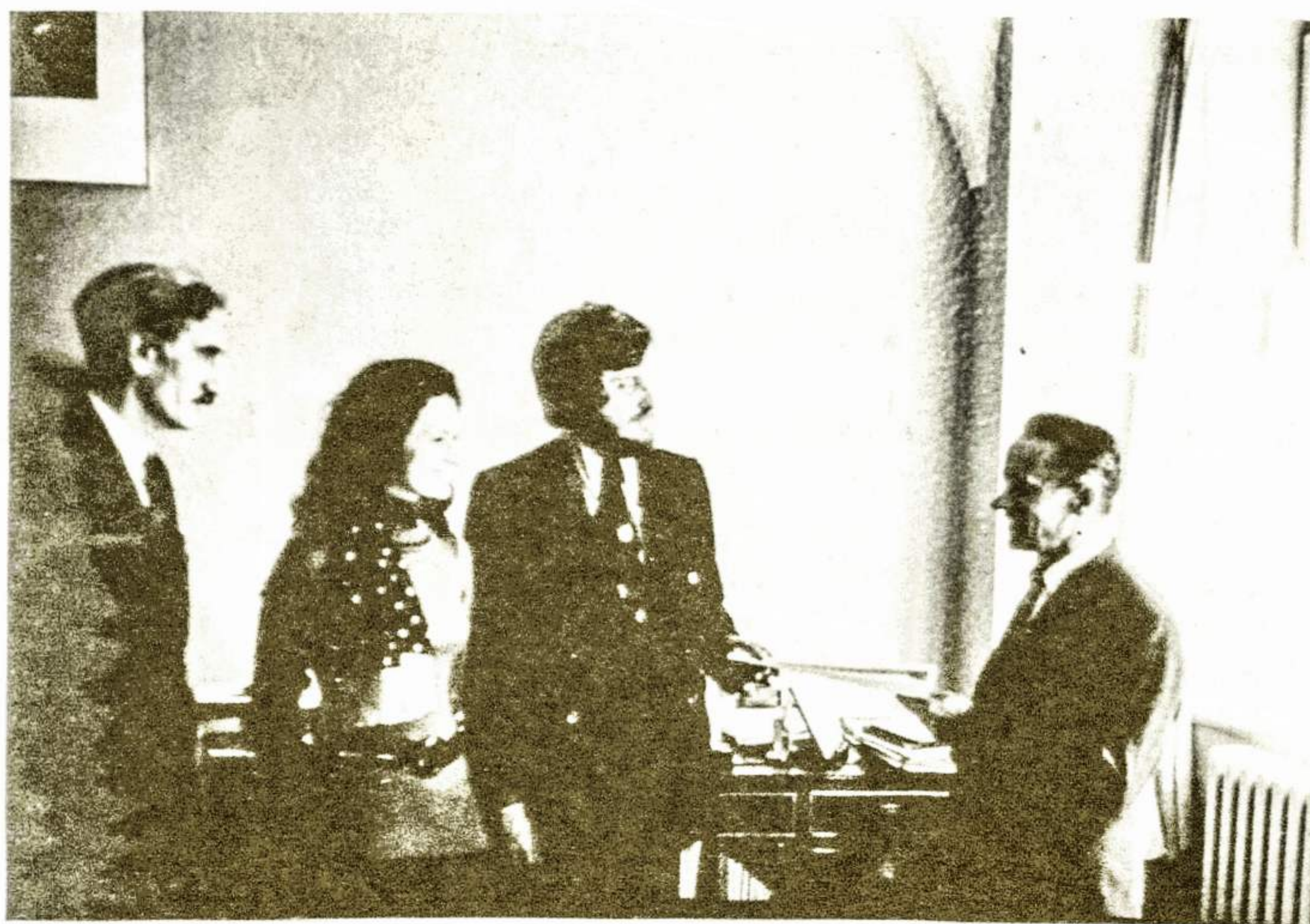
ŠVIESESNEI LIETUVOS ATEIČIAI

ĮTEIKIMO AKTAS

Sveikiname Vilniaus universiteto biblioteką jos 400 metų jubiliejaus proga ir džiaugiamės galėdami prisidėti prie bibliotekos praturtinimo bei praplėtim knygų rinkiniu padovanotu Amerikoje gyvenančių lietuvių.

Didžiuojamės Vilniaus universiteto bibliotekos ilga ir garbinga praeitimi ir nuoširdžiai linkime dar ilgai darbuotis šviesiai Lietuvos ateičiai.

Čikaga, 1971 m. liepos mėn. 14 d.

A. ir R. Misiūnai įteikia knygų dovanos Vilniaus universiteto bibliotekai aktą universiteto rektoriui J. Kubiliui.

Rugsėjo 23 d. *Gimtasis kraštas* išspausdino pasikalbėjimą su Vilniaus universiteto bibliotekos direktorium J. Tornau. Ten J. Tornau pasakoja apie didelę knygų siuntą, gautą iš JAV lietuvių. Tai ta pati 400 knygų siunta, skirta Vilniaus universiteto bibliotekos 400 metų sukakčiai paminėti apie kurią jau esame rašę *Akiračiuose*. Tiesa, knygų surinkta ir pasiųsta daugiau — biblioteka jų gavo apie 600. Pasikalbėjime paminėta visa eilė knygų, kurios bibliotekai, atrodo, ypatingai vertingos. Tai du dideli anglų kalbos žodynai, serija Harvardo klasikų, pasaulinių klasikų (Archimedo, šv. Augustino, Dostojevskio, Lukrecijaus, Markso, Tolstojaus raštai), rinkinys „Writers at Work", gen. de Gaulle memuarai, 3 tomų moderniosios Vokietijos istorija ir kt.

Išspausdintas ir knygų perdavimo aktas, kuriame Vilniaus universiteto bibliotekai linkima dar ilgai darbuotis šviesiai Lietuvos ateičiai.

Ši simbolinė 400 knygų dovana Vilniaus universitetui yra, be abejo, viena iš šviesiausių ir išmintingiausių prošvaisčių išeivijos ryšiuose su Lietuva. Prasminga ji ne savo dydžiu ar verte — kad ir 600 knygų keturių šimtmečių bibliotekai, tai tik lašas jūroje. Svarbu šiuo atveju yra tai, kad atsirado išeivijoje žmonių, kurie rūpestį ir dėmesį savo tautos kultūros židiniui sugebėjo išreikšti ne garsiais žodžiais, bet konkrečiais darbais.

Keturių šimtų metų sukaktis buvo gera proga šiai simbolinei dovanai, gal tiksliau pasakius dovanėlei. O apie tokias dovanas vertėtų ir dažniau pagalvoti. Kad ir po šimtą knygų kasmet. Būtų tai gana nesunku, jei tik atsirastų žmonių, kurie nepagailėtų trupučio laiko ir pastangų.

„ATARAXIA" IR „LOZORIUS"

IŠEIVIJOS AVANGARDINIAME TEATRE

Nuo 19-tojo amžiaus pabaigos iki šiandien vienas pagrindinių teatro reformų-revoliucijų veikėjų tikslų buvo ir yra — sunaikinimas pertvaros tarp aktoriaus ir žiūrovų. Šiuo užmoju siekta ir siekiama glaudesnio kontakto, organiško ryšio tarp publikos ir vaidintojų.

Teatras, kiekvienam aišku, yra daugelio elementų visuma. Pagrindiniai yra aktorius ir žiūrovas — spektaklio auditorija. Be kurio vieno iš jų nėra teatro. Tradiciniame teatre aktorius nuo žiūrovo yra atskirtas scenine arka ir prosceniumu. Teatro reformatorių įsitikinimu toks pagrindinių teatro veiksnių perskyrimas yra nereikalingas civilizacijos išradimas, žalojantis teatro charakterį, griaunantis jo organišką visumą. Taip kai kurių reformatorių galvojama, prisimenant teatro kilmę, jo pradines versmes, giliausias jo ištakas. Gal ir reikėtų teatrą grąžinti į panašią būklę, kokioje jo būta civilizacijai auštant, kad jis atgimtų aktualia forma — prasmingam gyvenimui atominiame amžiuje.

Naujausių laikų režisieriai ir aktoriai, siekdami publiką suaktyvinti spektaklyje, nugriovė scenos arką, sceną įstūmė giliai į publiką arba ją visai apsupo žiūrovo erdve, aktoriui leido veikti publikoje, užmegsti dialogą su žiūrovu, provokuoti jį vienokiai ar kitokiai akcijai; kiti dar planuoja apjuosti teatro salę galerija, kur aktoriai duotų spektaklį.

Mūsų dienų avangardinis teatras daugiau ar mažiau naudoja minėtus, ir čia nepaminėtus metodus spektakliui organizuoti.

NESENI PAVYZDŽIAI

Avangardinio teatro spektaklį, gal teisingiau būtų sakyti, tik kai kuriuos to teatro elementus, teko matyti dviejų vienveiksmių vaizdelių pastatyme: Antano Škėmos — „Ataraxia", ir Kosto Ostrausko — „Lozorius". Pirmąjį režisavo Dalia Juknevičiūtė, antrąjį — Marytė Smilgaitė. Vaidinimai buvo vienas iš programos punktų šių metų Santaros-Šviesos suvažiavime rugsėjo 8-12 d.d. Tabor farmoje.

Suvokti „Ataraxijos" dominuojančią idėją pagelbsti Škėmos pastaba viename jo laiške V. Kavoliui, kur jis rašo „Kalėdų vaizdelį" ir „Ataraxiją" esant sujungtus bendra idėja, ir kad būtų gerai juos atspausti kartu viename *Metmenų* numery. (Iš K. Ostrausko pastabų antrame Škėmos raštų tome, 438 p.). Mano manymu, ryškiausia „Kalėdų vaizdelio" idėja yra tokia: išdrįskime nusiimti kaukes, kad galėtumėm mylėti. Be to, vienaveiksmio pabaigoj akcentuota dar kita vedamoji mintis: tik pasiryžę ir išdrįsę būti savimi, išsilaisvinsim iš vadovų ir jų sukurtų prievartos institucijų: nors kaukėtieji dažnai sunaikina bekaukius, betgi mirtis taip pat yra išsilaisvinimas. „Kalėdų vaizdelyje" Škėmos fantazijos nuotykis pavaizduotas originaliame farse.

„Ataraxijos" veiksmas vyksta prievartos ir smurto institucijoje. Du veikalo personažai, Gluosnis ir Izaokas, tipiški mūsų laikam, susitinka po 20 metų nuo išsiskyrimo. Nacionalistas ir komunistas, lietuvis ir žydas, abu iš Lietuvos. Kaltės ir kančios komplekso varomi, jie ieškojo viens kito. Susitikę, turi pakartoti viens kito kankinimą, vykdytą prieš 20 metų. To pakartojimo trokšta Izaokas, bet jis to neparodo, nes negali tiksliai prisiminti kankinimo pradžios. Dėl panašios priežasties ir Gluosnis nepakartoja smūgio kastuvėliu Izaoko galvon, nes nėra tikras, ar pataikys tiksliai į tą pačią vietą.

Škėma, privedęs pasiruošimą žmogaus kankinimui iki pat kankinimo ribos, egzekuciją sustabdo reikalavimu ją, įvykusią prieš 20 metų, visiškai tiksliai pakartoti. Ši tikslaus pakartojimo būtinybė yra Škėmos vikri išdaiga, techniškas triukas, kuriuo išvengiama kankinimo scenos ir kartu pasakoma, kad tas kankinimas buvo Egzekucijos tikslaus pakartojimo sąlyga yra paremta „Ataraxijos" struktūra. Ilga „Ataraxijos" įžanga, iki Gluosnio susitikimo su Izaoku, yra sąmojinga satyra, taikliai pašiepianti tardymus įvairiose „saugumo", tiksliau pasakius, žmogaus nesaugumo institucijose.

„Ataraxijos" atomazgoje paaiškėja, jog Gluosnis ir Izaokas yra įsimylėję, ir jų meilė juos sutaiko ir išgelbsti. Jie nudobia kastuvėliu tarną, kuriam institucijos šeimininkų buvo pavesta juos prižiūrėti ir jiems patarnauti. Po to, prievartos institucija netenka galios, Gluosnis su Izaoku pasijunta laisvi ir džiūgauja laimingi po 20 metų susijungę. Tarno nudobimas pabrėžia akcijos reikalingumą kiekvienoj situacijoj — neužtenka vien meilės problemai išspręsti.

KAFKIŠKAS ELEMENTAS

„Ataraxijoje" yra ir kafkiško elemento. Neaišku, kas yra toji institucija, kurioje Gluosnis ir Izaokas susitinka, kas joje vyksta, kas ten planuojama? Kas yra trys „misteriai": Mr. Smith, Mr. John, Mr. Brown ir jiem dirbanti Ponia?

Režisierė turėjo nelengvą uždavinį, spręsdama „Ataraxijos" pastatymą: scena ir salė be techniškų įrengimų, reikalingų teatrui; jaunas, techniškai neišprususių vaidintojų kolektyvas, aktorių stoka (ir režisierė vaidino). Scena buvo įrengta nedidelės salės vidury, apsupta iš visų pusių žiūrovų. Ji buvo ankšta ir varžė laisvą mizanscenavimą. Taip įrengtoj scenoj „nuogas" aktorius atiduodamas „negailestingai" publikai. Sakome „nuogas", nes bedekoracinėj scenoj aktorius turi pasitikėti vien savo įkvėpimu ir technika. Tačiau kiečiausias riešutas buvo pats veikalo charakteris. „Ataraxia" kaip ir „Kalėdų vaizdelis" nėra buitinė struktūra. Joje atpažįstami gyvenimiški vaizdai yra fantastiniame plane, kuriuo dramaturgas naudojasi savo sumanymui vykdyti. Tokiam veikalui netinka buitiška loginė interpretacija, psichologinis metodas. Tad režisierei ir aktoriams panašaus žanro veikalus statant ir vaidinant, iškyla technikos ir stiliaus problemos, kurios neišsprendžiamos buitiškai psichologiniame plane. Su panašiom problemom susiduria ir šiuometinis Lietuvos teatras. Raimundas Jakučionis straipsnyje „Sezonas baigiasi, sezonas prasideda" (*Literatūra ir menas*, 1971 m. rugsėjo 11, nr. 37) rašo, „teatrai kaskart dažniau susiduria su dramaturgija, kuriai būdingi platūs filosofiniai apibendrinimai, sudėtingi meniniai įvaizdžiai, poetinio-asociatyvinio mąstymo elementai. Kritikų nuomone, režisieriai, statydami tokios dramaturgijos spektaklius, yra gana toli pažengę. Jie sugebėjo atsisakyti tradicinių buitinio teatro sprendimų, žymiai praplėtė išraiškos priemonių arsenalą. Tačiau pagrįstus būkštavimus kelia tam tikras sąlygiškų dramaturgijos ir režisūrinės traktuotės formų neatitikimas buitinei-psichologinei aktorių vaidybai, trukdančiai sukurti stiliaus požiūriu vientisą spektaklį. Todėl pagrįstai siūloma kuo greičiau nugalėti kamerinės-psichologinės vaidybos mokyklos „varžtus", tobulinti aktorinę techniką".

APIE IŠLIKUSĮ ĮSPŪDĮ

Vaidybiniu požiūriu „Ataraxia" yra kone ištisai užpildoma vienu pagrindiniu vaidmeniu, ir tik daugiau negu nuo pusės vaidinimo prasideda Gluosnio (Liucijus Alenskas) ir Izaoko (Romas Kinka) duotas su Patarnautojo (Julius Lintakas) intarpais. Iki Gluosnio susitikimo su Izaoku, Gluosnio asmuo ir situacija ryškinama epizodinių personažų: Ponios (Dalia Juknevičiūtė), Patarnautojo, Mr. Smith (Marius Prapuolenis), Mr. John (Bernardas Prapuolenis) ir Mr. Brown (Romas Stakauskas).

Režisierė buvo ištikima „Ataraxijos" tekstui ir autoriaus pastaboms. Jos mizanscena — psichologinė, siekianti atskleisti personažo vidų. Mizanscenavimas, kaip scenos vaizdinė priemonė, nebuvo ištisai sėkmingas dėl scenos ankštumo. Aktoriai ritmiškai individualūs, nors kai kurie iš jų nepakankamai jautrūs skirtingoms situacijoms ir teksto ypatumams.

Gluosnis neapibūdino savo santykio su partneriais: jis beveik ištisai buvo toks pat scenoje su Ponia, su trim misteriais ir su Izaoku. Jeigu būtų paieškota individualių reakcijų skirtingose situacijose, jo vaidmens spalvingumas žymiai pakiltų. Tačiau kuriose scenose su Patarnautoju Gluosnis buvo tiksliai skirtingas, nes tą diktavo tekstas. Kaitus vaidmuo grubaus Patarnautojo — įsikūnijęs smurtas ir prievarta — vaidybiškai dėkingas scenoje prabėgo ryškiais vaizdais. Kiek panašus Patarnautojui yra Ponios vaidmuo: disciplinuotos tarnautojos, ištikimai dirbančios disciplinuotai partijai ar drausmingai biurokratijai. Griežtas, precizişkas judesys ir taupus žodis, kartais su blikstelėjančia pašaipa, buvo pabrėžtas ir išlaikytas. Trys misteriai, Smith, John ir Brown, spalvingi ir komiški personažai, kurie lyg ir tardytojai vedė pokalbį su Gluosniu. Autorius jiem nepagailėjo satyrinių strėlių. Jų statišką mizansceną su Gluosniu gelbėjo autorius kiek sušaržuoto Patarnautojo intarpais ir Ponios raportu apie Gluosnio ir Izaoko praeitį. Raportas praskambėjo reikiamu tempu ir tonu. Mr. John monologas buvo pralėktas zovada, nepakankamai pabrėžiant jo „prasmingas beprasmybes" nors autoriaus pastaboje pasakyta: kalba akcentuodamas logiškus kirčius. Mr. Brown vaidmeniui buvo daugiau paieškota individualių bruožų. Mr. Smith kiek komiškesnis ir pažįstamesnis, bet kartu smalsesnis ir priekabesnis, negu kiti du jo kolegos. Daugiau pabrėžtos jo savybės būtų jį padarę ryškesniu individu. Pradžioje dueto su Gluosniu, Izaokas santūrus ir šaltas greitai virsta karštu įtikinėtoju ir degančiu įsimylėjėliu į Gluosnio rankas. Buvo nuoseklu išryškinti autoriaus pašaipa homoseksualiniam kompleksui, kurią jis pasakė Izaoko lūpom eulogijoje Gluosnio rankom:

Mylimasis! Tavo rankos buvo ženklas į didžiąją paslaptį, balsas iš dangaus, amžinos meilės balsas. Nesuprasdamas, kad myliu tave visą, kankinau tavo rankas. Dabar mudviem nebereikia akmeninio aukuro mylimasai!

„Ataraxijos" scenovaizdis buvo vykusiai parinktas: dekoratyvios žvakidės ir kankinimo įrankių didoka skrynutė, adatom panages badyti ir kastuvėliui sudėti. Elektroninės muzikos įvadas buvo itin geras, kiek nervingas tuksėjimas, sklindantis linksmu nerimu, labai sutapo su bendra veikalo nuotaika. Apšvietimą tvarkė Arnoldas Giedraitis. Kiek šviesos efektų buvo galima išgauti tokioje salėje, jie buvo panaudoti. Scenos priežiūra — Jūratės Jakštytės.

„Ataraxia" yra satyra su farsiniais intarpais. Ją galima interpretuoti kaip pašaipa homoseksualams, arba kaip pašaipa — kritiką atžvilgiu neklaidingų-apreikštų pasaulėžiūrų ar neklystančių partijų, įsiteisinusių persekioti - kankinti klystančiuosius. „Ataraxijos" dimensijas praplėtus, ji tampa kritika įvairių žmogaus persekiojimų institucijų, tokiu būdu ir valstybės, šiais laikais virtusios didžiausiu blogiu, tikra bestija.

IR DĖL LOZORIAUS

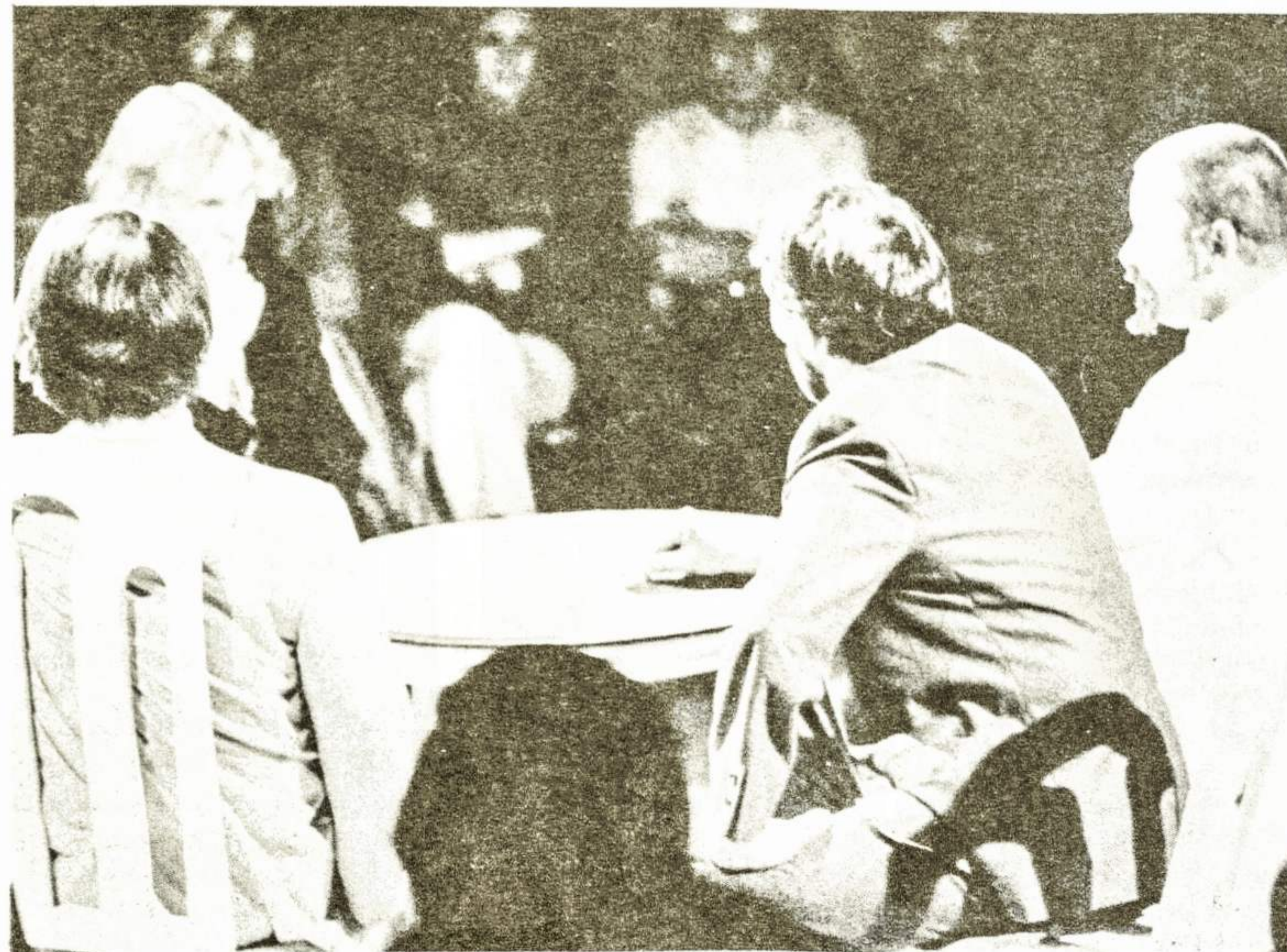
„Lozoriaus" vaizdelis žymiai trumpesnis — 10-15 minučių vinjetė. Lozoriaus seseris, Mariją ir Mortą, vaidino Marija Smilgaitė ir Dalia Juknevičiūtė, Lozorių — Algis Vileišis. Lozoriaus vaidmuo bežodis, jis tik sėdėjo scenoje apvyniotas drobulėm ir, turbūt, svarstė, pasilikti Žemėje ar grįžti į kapą. Seserys, nuvyniodamos nuo brolio drobules, jį vis ragino prakalbėti, bet Lozorius kantriai tylėjo. Ir pusiau išvyniotas iš drobulių, lyg ir pusiau prikeltas iš numirusių, jis, matyt, nusprendė, kad Žemėje neverta pasilikti. Lyg kažką burbtelėjęs, grįžo atgal į kapą, nusvirduliuodamas nuo scenos.

Mortos ir Marijos konfliktas dėl brolio — ar jį kelti Žemės gyvenimui ar ne, yra akcijos variklis. Vaizdelis turi beprasmiško darbo kritikos — kam kelti žmogų iš numirusių, jeigu jis nevertina Žemės gyvenimo. Būti gyvam, dar nereiškia gyventi. Todėl klausimas — Jis prisikėlė bet ar gyveno? — yra gyvas ir tikrai prasmingas. Nevienas esame girdėję, kad, pakeitę gyvenimo vietą, ypač seni žmonės, naujoje neranda gyvenimo — negyvena ir grįžta į senąją vietą.

Sceninis sprendimas vinjetės akcijoje buvo suprantamas ir vaizdingas. Lozoriaus situacijai surasti sceninę formą režisierei nebuvo lengvas uždavinys.

Lozoriaus autoriui yra būdinga skeptiška pažiūra Žemės gyvenimui, lyg būtų žinoma, kad Ten bus įdomiau. O toks skeptiškumas šiais laikais yra madoj.

Jonas Kiznis

Iš „Ataraxia" pastatymo Tabor Farmoje. Nuotrauka P. Mikalajūno.

VYTAUTAS VOLERTAS

„PRAGARO VYRESNYSIS"

Prie *Draugo* konkursų pagimdytų romanistų, ribodamasis vien laureatais (nelaureatai šį būrį keleriopai padidintų) skirčiau: Jeronimą Ignatonį, Vacį Kavaliūną, Praną Naujokaitį, o, bent iš dalies, ir Jurgį Gliaudą. Jiems priklauso ir šių metų laureatas Vytautas Volertas savo pakartotinu laimėjimu (jo „Sąmokslas" buvo premijuotas 1968 m.) taipgi padidinusį dvigubų ar net keleriopų laimėtojų sąrašą (ligšioliniai: J. Gliauda — 5, B. Pūkelevičiūtė — 2, J. Kralikauskas — 2). ir nusverdamas rezultatą 11:9 vienkartiniųjų laureatų nenaudai.

Vytautas Volertas kaip romanistas yra tipiškas *Draugo* konkursų produktas. Juk nedaug drąsos ar įžvalgumo reikalauja spėjimas, kad ir pirmieji du šio autoriaus romanai — „Upė teka vingiais" ir „Gyvenimas yra dailus" perėjo per *Draugo* konkursų vertinimo komisijų rankas. Tai liudytų ne vien pokonkursiniai pašnekesiai, bet ir jų spausdinimas *Draugo* atkarpose ar išleidimas konkurso skelbėjams giminingo „Lietuviškos knygos" klubo. Toji aplinkybė, žinoma, individualaus kūrinio vertinimo neturi įtakoti, nors nagrinėjant visą šio (ar kito panašiai iškilusio) autoriaus kūrybą ji privalėtų atkreipti vertintojo dėmesį, nes konkursai, ypač jei jie skelbiami pasaulėžiūrinių ar ideologinių sambūrių, visdėlto turi savo rašytus ir nerašytus reikalavimus, kuriais nėra varžoma natūraliu keliu į skaitytoją ateinanti knyga.

Draugo konkursai jau vien savo nepertraukto dvidešimties metų gyvavimo faktu pasidarė neeiliniu mūsų literatūrinio judėjimo varikliu, o taipgi net savotišku termometru ar veidrodžiu. Buvo laikas, kada kiekvieno išeivio mintyse ruseno karo ar pokario metų sukrėtimų išgyvenimai, jiems blėstant, skaistesnėmis varsomis atgimė prarasto krašto nostalgiški prisiminimai, įvairių reikšmingų istorinių įvykių sukaktys provokavo specifines tematikas, kėlė į romantiškąją senovę, o pagaliau viską ėmė gožti vis daugiau emocinio įsiliejimo reikalaujanti kasdieninė egzilinio gyvenimo rutina.

Žinoma, tai dar nereiškia, kad kasmetais konkursui prisiunčiamų romanų tematika nuosekliai keitėsi pagal kreivę, išvestą sujungiant ką tik paviršutiniškai apibūdintus taškus. Ir šiandien vertintojų komisijos tebegauna veikalų apimančių visą jau išvardintų temų skalę. Neveltui gi šių metų konkurso jury komisijos pirmininkas rašytojas Antanas Vaičiulaitis savo pasikalbėjime (*Draugas*, 1971.II.6.) užsiminė, kad būta net keletas rankraščių, kuriuose kartojosi „jau dažnokai liestos temos — bėgimas iš Lietuvos, tremtinių stovyklos, įsikūrimas Amerikoje, svajonės apie senas dienas, ir panašiai". Ir tai, žinoma, natūralu. Tačiau lygiai natūrali ir teisinga jo sekanti pastaba: „Manding, tokiems pasakojimams kurį laiką reikėtų uždėti moratoriumą, arba juos išaštrinti apie kokią problemą". Todėl prieš porą metų visus gerokai nustebino J. Gliauda, savo romano „Liepsnos ir apmaudo asočiai" siužetą paimdamas iš gyvenimo okupuotoje Lietuvoje ir vienu svarbiausių jo veikėjų iškeldamas kolūkyje įsidarbinantį kunigą. Kunigas kolūkyje yra ir šiais metais premijuoto Vytauto Volerto romano „Pragaro vyresnysis" keliamų problemų ašis, nors, paties autoriaus žodžiais tariant, šitoksai siužetinis lygiagretumas tebuvęs atsitiktinis:

— Kai apie J. Gliaudos, mano gerbiamo romanisto, kunigą išgirdau pirmą kartą, gerokai nustebau, nes „Pragaro vyresnysis" tuo metu jau buvo nuėjęs beveik du trečdalius savo kelio. Sulaikiau jį. Perskaitęs J. Gliaudos knygą, patyriau, kad šių dviejų žmonių (J. Gliaudos ir mano slapukų kunigų) rūpesčiai bei mintys skiriasi. Tada savąjį paprašiau tolyn keliauti, — taria laureatas pokalbyje su laikraščio atstovu. (*Draugas*, 1971.III.6).

TURINIO ATPASAKOJIMAS

Romano veiksmas, kaip minėta, didžiąja dalimi vyksta kolūkyje, kuriam pirmininkauja naujųjų laikų žmogus, jaunas agronomas Sartušis, gana savarankus, egoistiškų ir hedonistiškų polinkių vyras:

Sartušis gimė sau, mokėsi kolūkiui. O gyvena sau ir kolūkiui. Moterys, partija, degtinė, žmogus, pavasario grožybė, mėsos lėkštė — jis be ginčų pripažįsta, kad viskas reikalinga. Reikalinga arba jam, arba kolūkiui. (87)

Dirba tame kolūkyje ir Baleika. „Senas komunistas, raudonas. Bulius dėl Baleikos spalvos įsiustų. Tik ne aukštai pasiekęs. Dirba juodai, vargsta sunkiai. Didžiausia kaltė yra mokslo stoka"(17). Nors kažin ar ne tiek pat dėl to Baleikos vargo kaltas ir Sartušis, pavaręs jį iš brigadininko pareigų, užklupęs vagiant kolūkio kviečius. Taip, kad Baleika jam meilės nejaučia. „Baleikai jis — lyg voras kopūstuose" (15). O iš kitos pusės „Baleika pirmininkui nė kiek nemielesnis už šlaunin įsikibusią dėlę" (15). (Jadzė Baleikaitė, žinoma — jau visai kitas reikalas).

Baleikos (dar brigadininko) dėka kolūkyje įsidarbina iš kažkur atklydęs ir įsimelavęs (kaip fabriko darbininkas, kuriam miestas įgriso) Rukšys, kuris iš tikrųjų yra kunigas Kazys Miliūnas, laikų keitimosi pasėkoje tapęs alkoholiku ir bandąs kolūkyje pabėgti nuo savo nedėkingos pareigos ar pasislėpti nuo patsai savęs, širdies gilumoje betgi savo įžadų visai atsisakyti neišdrįstąs ir slapčia vakarais dažnai atsiskleidžiąs savo namelyje po suolu paslėptą brevijorių.

Gyvenimas ir darbas kolūkyje, atrodo, baigia išgydyti Rukšį nuo alkoholizmo. Į atkritimą pastūmėja sąžinės priekaištai, kilę talkinant dailėtyrininkui Meilui nuo kryžių ir koplytstulpių rankioti liaudies menininkų išdrožtas šventųjų statulėles. Nusigandęs, kad tas atkritis jo neišduotų, Rukšys iš kolūkio bėga į miestą pas savo jaunystės dienų draugę Stasę Dimšaitę, kuri jam „važiuojant seminarijon kraustėsi iš proto" ir dėl jo kunigystės, kad ir būdama „daili ir visų norima, liko senmerge" (39)

Stasė Dimšaitė, batų parduotuvės vedėja, šiandien kaip ir Rukšys artėjanti prie penkiasdešimties, dar tebetrokšta susigrąžinti sau jaunystės dienų mylimąjį Kaziuką. Negalėdama kitaip jo prisikalbinti, ji desperatiškai bando paskutinį ėjimą: pasisako, kad jis, būdamas girtas, ją „nuskriaudęs".

Kaip ir tikėtasi, Rukšį tokia žinia smarkiai sukrečia, tačiau pastumėja nesitikėta kryptimi — atgal į kolūkį...

Kolūkyje Rukšio laukia nauji bandymai. Jis sunkiai suserga plaučių uždegimu. Jo trobelėje kritišku momentu užuovėjos ieško nuo savo tėvų pabėgusi, savo neštumą slėpdama, Sartušio meilės auka — Jadzė Baleikaitė... Nusigandęs Rukšys pirmos pagalbos kreipiasi pas kaimo davatką Žvaliauskienę, kuri, žinoma, Baleikaitės nelaimės kaltininku įtaria patį Rukšį ir šitą įtarimą pasėja jos tėvo Baleikos galvoje. Netrukus pašaukiamas ir Sartušis, kuris žinoma, Jadzės „bėdą" slapčiomis „patvarko", bet įtarimo sėkla Baleikos galvoje šaknijasi. Jis Rukšį nuolat seka, o pagaliau „demaskuoja" esant kunigu, ir apie tai praneša... Sartušiui, kuris Rukšio tapatybės atidengimu jau nebėra suinteresuotas, prisibijodamas savo santykių su Jadze iškilimo paviršiun ir savo padėties kompromitacijos. Šantažu užčiauptomis lūpomis Baleika pats netrukus „laimingai eliminuojasi" patogiai išprotėdamas.

Stasei atsiranda netikėta proga apsilankyti kolūkyje, kur dirba Rukšys: ji įsijungia mieste organizuojamon bulviakasio talkon, vildamasi susitikti su Kaziuku ir savo sąžinę palengvinti, atskleisdama savo melagystę, jam padarytą dvasinę skriaudą. Talkos metu Stasė mirtinai sužeidžiama bulviakasės mašinos kablio ir šaukiasi kunigo. Pareigos jausmo nugalėtas Rukšys, apsuptas nustebusių kolūkiečių, suteikia Dimšaitei paskutinį patarnavimą, Žvaliauskienei (vis dar tebetikinčiai, kad Rukšys buvo Baleikaitės nelaimės kaltininkas) dramatiškai šaukiant: „Pragaro vyresnysis, vaikų žudikas!" Žiūrovai, žinoma, šia davatkos isterija netiki. Jiems daug logiškesnė pirmininko išvada, kad „senė pakvaišo"...

Tiesa, romano gale dar paaiškėja, kad Stasei iki tol įkyriai meilikavęsis tūlas geležinkelietis buvęs slaptosios policijos agentas, matomai specialiai valdžios skirtas Rukšiui demaskuoti. Sartušio laimei jį „eliminuoja" pamišėlis Baleika, pabėgęs iš ligoninės ir uždegęs Rukšio trobelę, kurioje tuo metu, veltui jo laukdamas, snaudė saugumietis... Rukšys iki to laiko jau buvo ne tik „parbridęs namo", bet „nudulinęs giraitėn" ir laukų takais pasiekęs autobuso stotelę. Sena liga buvo visiškai apėmusi, o pinigų voke užteko." (165)

APTARIMAS — NEILGAS

Stipriausias ir simpatiškiausias romano charakteris yra Stasė Dimšaitė. Ji, atrodo, eina į gyvenimą su atvira širdim, kurioje nėra „nei pykčio, nei suktumo nei melo. Visų lepinama ir mėgiama, mėgiama už mokymąsi, už malonų būdą, besijuokianti ir viską mylinti". (44) Tas gyvenimas negailestingai Stasę alina, daužo jos laimės viltis ir svajones, triuškina besąlyginį tikėjimą į Dievą ir žmogų. O visdėlto ji sugeba tan „gyveniman įsikabinti dantimis, įsisiurbti nagais ir sustoti, prarajon nenuriedėjus" (47). Savo kryžių ji velka kantriai, nuolat murdoma išlieka paviršiuje, nesavanaudiškai besirūpindama artimaisiais, besiaukodama kitiems, sudužusių iliuzijų šukėse tamsioj nakty vis dar surasdama vilties kibirkštėles. Tačiau ir prieš gyvenimo realybę ji negali užmerkti akių, negali nematyti, kad tas šiandien „raukšlėtas, purvinas, nuo alkoholio išpurtęs veidas", jos kambarin po trijų metų nesimatymo naktį įsivogusio Kaziuko veidas, yra jos nepasiektų svajonių tikrasis paveikslas. Skaudančios širdies atvėrimas Rukšiui galiausiai išsako Stasės gyvenamosios tikrovės pajutimą:

— Koks tu... Vaikas. Žaisti, kažką įsivaizduoti ir užsispyrusiai galvoti — realybė, tikrovė... Suprantu: užsimerkus yra lengviau. Tačiau svajonės stebuklų nekuria. Jos tik dievus, šventuosius gimdo, kurie dar nieko neišgelbėjo. Kiekvienas tikėjom, meldėmės, kėlėm dangun rankas ir akis, o kas iš ten atėjo? Malonė, palaima? Ar buvome blogi, kad pasigailėjimo — nė kruopelės? Vaike, vaike... Tavo naivumas man juoką kelia. Gėris, artimo meilė... Toli, labai toli su jais nukeliavai. Ištūmė iš gyvenimo kaip šapelį, o per tave ir aš susinaikinau. (50)

Žmogiškai suprastas ir psichologiškai pateisintas yra ir Baleika, kuris dėl savo neturto ir fizinio defekto („jį kuprium vadinti galėjo kiekvienas" — 179), „nuo vienatvės bėgdamas, įstrigo komunizman. Karo laiko ir didelės bėdos metais jį visur siuntinėjo, šaukėsi jo talkos. Baleika džiaugėsi ir neklausinėjo, kodėl, kaip. Ėjo, bėgo, kur stūmė." (129). O stūmė jį „purvan kišti nagus (...) slapčia naktimis palangėse šliaužioti, šnipinėti ir pranešdinėti (...) už keliasdešimt kilometrų važiuoti suimtųjų saugoti" (79).

Jeigu jaunystėje Dimšaitė „bijojo Dievo", šiandien ji savo tebemylimam Kaziukui, įžadais nebeatšaukiamam į su Dievu susirišusiam, gali (turbūt daugiau iš desperacijos negu įsitikinimo) į akis tarti:

— Kiek žuvo nekaltų žmonių? — jau šaukė ji, jau nekalbėjo — Miškuose, urvuose. Paskui sušalusius prie kooperatyvo sienos tris dienas... Kaip galvijus kokius... Kur buvo tavo Dievas, ką jis darė? Ir šventieji, kur jie buvo? Šventas tas, šventas anas, vis turtingas, vis iš didelės tautos, vis arti Romos buvęs... Kaip su tais prie kooperatyvo sienos? Kaip tie negyvi, ragan sustingę? (49)

Dimšaitė, Dievą praradusi iš tikrųjų šioje vietoje, nedaug tesiskiria nuo Baleikos, kuris iš viso Dievo neturėjo (nors, atrodo, apie jį irgi ne kartą pagalvodavo). Baleikai „Dievas yra perdaug išdidus":

Visada taip atrodė. Kai miesčioniukai pasakė, kad Dievo nėra, jis greitai sutiko. Buvo lengviau, nereikėjo galvoti.

Būtų gerai, jei atsirastų paprastas, nepermokytas Dievas, kuris varguolį pastebėtų.

Taip, taip. Didelio Dievo Baleika nesupranta. (179)

Vienintelis romano veikėjas, kuris, atrodo, ne tik galėtų, bet ir privalėtų atremti šias gyvenimo tikrovės padiktuotas išvadas yra Rukšys-Miliūnas. Bet jis tyli. Žinoma, didele dalimi Rukšys, kiekviena proga autoriaus iškeliamas silpnavaliu ir bailiu, gali bet kokių argumentų vengti vien dėl savo perdaug gerai skaitytojui žinomų silpnybių, tačiau dažnai atrodo, kad tinkamų argumentų jis nė neturi, kaip jų neturi nė patsai autorius, iš kietesnių situacijų veik visada išsisukinėdamas nutylėjimais, nusisukimais į kitą pusę, kitų temų užvedimais.

Tiesa, stipresnė Rukšio argumentacija gal būt skaitytojui suponuotų autoriaus tikslą iškelti ar pabrėžti konkurso skelbėjų menamai pageidautą tezę, o vertinimo komisijos pirmininko A. Vaičiulaičio žodžiais tariant, komisiją kaip tik teigiamai įtakojo faktas, kad „autorius pasakoja, nebrukdamas kurios tezės ir neužsiėsdamas ant kolūkio negerovių". Tas autoriaus „nesiskverbimas su kuria nors teze" priskaitytas (ir gana teisingai!) prie romano dorybių ar privalumų, kurie „mūsų skaitytojui turėtų labiausiai patikti".

Tačiau, vargu skaitytojui patiks Rukšio tiesiog primityviai kvailas naivumas autoriui jį pastačius keblesnėn ar daugiau provokuojančion situacijon (ar tai būtų susidūrimuose su Dimšaite, ar Sartušiu, ar Baleikaite, ar pagaliau Žvaliauskiene), iš jų nesurandant jokios padoresnės išeities. O tokių situacijų yra pakankamai. Skaitytoją tai kartais visiškai pagrįstai erzina ir verčia kaltinti netiek veikėją, kiek patį autorių, jo žodžiais tariant:

„Kas iš to? Privedė, pristatė, (...) pasisveikino ir daugiau — nė žodžio. Kas iš to, kas iš to?" (194)

Žodžiu, nors ir sutinkant, kad autorius Rukšį norėjo pavaizduoti tragiškai gyvenimo sulaužytu, vien skaitytojo užuojautos ir pasigailėjimo vertu „buvusiu žmogumi", visdėlto reikia pripažinti, kad jis taipgi išėjo ir pats blankiausias, neįdomiausias ir silpniausiai motyvuotas romano veikėjas, vietoje užuojautos nekartą užsitarnaująs priekaištų ar net patyčios: juk durnių ir bažnyčioj muša. Ir atrodo, kad toji patyčia nejuokais galėtų atitikti ir

laiškai

BALSAI — IR TOKI, IR KITOKI
(AKIRAČIAI aplamai)

Akiračiais esu labai patenkintas. Ypač patiko paskutiniuose numeriuose atspausti rimti rašiniai-studijos apie Lietuvos gyvenimo įvairias apraiškas. Patiko ir mūsų „veiksnių" politinės veiklos pozityvi ir pagrįsta kritika.

Man iš tolo atrodo, kad mūsų veiksniai yra pasimetę, nežino, kuria kryptimi veikti, kad pasiektų kokių nors realių rezultatų. Veiksniai tūpčioja vietoje, vis tariasi, ir kiek iš jų visokių pranešimų apie „veiklą"! Atrodo, užsiima trečiaeilės politinės reikalais.

Tur būt būtų sveikiau, kad Lietuvių Bendruomenės vadovybė imtų daugiau iniciatyvos toj veikloj. Bendruomenė turi daugiau enrgingų ir jaunesnių žmonių su naujesnėm idėjom bei metodais. Senoji Alta, kiek iš spaudos atrodo, beveik nieko nenuveikia. Vlikas nors šį tą padaro, tačiau permažai.

Taigi verta remti Bendruomenės vadų pastangas.

Belmore, Australija — V. Šliogeris

PERSKAITĘS PASKOLINK

Anksčiau vienas „senienų" liet. laikraštis kartodavo šūkį „Neskolink manęs kitam..." Užpernai aš užtikau *Akiračius* pas kaimyną, kuris man pasiūlė pasiskaityt. Dar išdrįsau paprašyti sekančio numerio. Trečią kartą buvo gėda skolintis — teko pačiam užsiprenumeruot. Atrodo, kad *Akiračių* skolinimas leidėjams nekelia pavojaus. Ar negalėtųt pabandyt šūkį keliose laidose: „perskaitęs *Akiračius*, paskolink kitam..."

Linkėčiau Jums (ir savo skaitymo malonumui) išsigydyti iš chroniško vėlavimosi. Išleiskite pora „dvigubų" numerių ir bus pasivyta. Tikiuosi, ksaitytojai to nepasmerktų, nes daugumas tikrai supranta naujo laikraščio leidimo naštą (be „užnugario").

Mississanga, Ont. — J. Mažeika

Dėl pastarojo laiško turime paaiškinti, jog, AKIRAČIŲ ekspedicijai gavus pigų II-os klasės tarifą, JAV pašto nuostatai draudžia „dvigubus" numerius. Tenka griežtai prisilaikyti AKIRAČIŲ metrikoje nurodytos tvarkos. Vienok, turint galvoje, jog AKIRAČIAI leidžiami mėnesiui pasibaigus, nr. 8-32 bus ir p. Mažeiką, tur būt, pasiekęs su pakenčiamu pasivėlavimu — red.

Labai man gaila, bet su Tamstų nuomone nesutinku, labai daug kritikos ir nieko konstruktyvaus neduodate, kritikuoti labai lengva, bet dirbti yra netaip jau lengva.

Dėl šitos priežasties prašau daugiau nesiųsti man Jūsų žurnalo — laikraščio.

Blauvelt, N. Y. — B. B. Markeliūnas

KODĖL RAŠOMA „HERMANN"?
(AKIRAČIAI, nr. 7-31)

Kodėl *Akiračių* bendradarbis iš Vokietijos pasirašo *Artūras Hermann*, o ne *Artūras Hermanas*? Juk autorius yra lietuvis. Net jei jis būtų ir nelietuvis, tai vis tiek reikėtų pridėti prie pavardės galūnę *-as*, kaip tą -as ar -is pridedam prie vokiškų ar kitokių svetimų pavardžių, kurios baigiasi priebalsiais, pvz. *Brandtas, Sindenburgas, Adenaueris, Eisenhoweris* ir kt. Tokie yra mūsų kalbos bei rašybos įpročiai. Be to, *Hermanas* (turėtų būti tik viena *n*) nėra ir nuoseklus — prie vardo galūnę -as deda, o prie pavardės nededa.

Newark, N. J. — J. Grabys

IŠ OMAHOS REIKALAI ATRODO GERIAU
(AKIRAČIAI aplamai)

Kiek pastebiu, vis dar kovojate su kraštutiniais lietuviais — vėzdininkais. Bent šiuo momentu atrodo, kad vėzdininkų puolimai retėja, todėl būtų labai gerai, jei *Akiračiai* pagaliau pasivytų ir net pralenktų kalendoriaus mėnesius.

JAV lietuviams reikia gero, įdomaus ir patraukiančio nepartinio laikraščio. Šiek tiek persitvarkę ir šį tą naujo pridėję, juk galėtumėte šią spragą užpildyti. Be politinių ir kultūrinių sričių, gyvenime dar esama ir visokių kitokių dalykų, kurie žmones domina. Kodėl nepabandyti? Jei jau išdrįsote gana blogais laikais pradėti, kodėl gi bijote ar nenorite bent savo turiniu kiek labiau praplisti.

Jei to nepadarysite šiandien, rytoj jau bus pervėlu.

Omaha, Nebr. — V. Šarka

---

paties autoriaus požiūrį į savo veikėją, ypač dar ir dėl to, kad V. Volerto stilius tokiam požiūriui atskleisti yra itin dėkingas.

Prie pagrindinių romano veikėjų reikėtų skirti ir Sartušį, jeigu ne dėl ko kito, tai bent todėl, kad jis yra stipriausias ir pastoviausias romano intrigos variklis. Tai jam, žinoma, palengvina ir svarbios kolūkio pirmininko pareigos, leidžiančios daugiau ar mažiau manipuliuoti kitų veikėjų likimais. Nors jo įgeidžiai gali pasirodyti daugiau rafinuoti, priemonės jiems patenkinti — drastiškesnės, tačiau, neturėdamas kitiems romano veikėjams būdingo naivumo, sentimentų, jis kartu yra ir paprastesnis, prie savo tikslų einąs tiesiai, be didesnių psichologinių skrupulų; taip, kad ir jo perdėm egoistiniai motyvai nebėra skaitytojo kvestionuojami.

„POP ART"

V. Volerto stilius (jo pirmykštį romaną „Sąmokslas" recenzavusio R. Šilbajorio taikliai palygintas su šio krašto dailėje madingu „pop art") dažnai neleidžia skaitytojui pilnai patikėti užgriebus tikrąją veikėjo dvasinę būseną, neleidžia įsitikinti, ar čia autorius kalba rimtai, ar tik juokauja:

> *Dimšaitei viskas žinoma. Jai buvimas — varpai, skambučiai, šokinėjimai, Velykos.*
>
> *Rukšys nespėja galvoti. Viskas rieda. Jis tik šliaužia.*
>
> *Bailys ar atsilikėlis.*
>
> *Idiotas.*
>
> *Keitėsi miesteliai, kaimai, kolūkių plynės, kažkada buvusias sodybas saugojusių medžių būreliai. Trumpam laikui danguje prasižiojo mažytė skylė ir paliejo raudonos šviesos. Tada viskas užsitraukė, ėmė blankti. Akiratis šliaužė artyn, ėjo siauryn .*
>
> *Turgus. Ir idiotas Rukšys.* (58)

Savito stiliaus susikūrimą (ko V. Volertas dalinai atsiekė jau antruoju savo romanu, o sekančiuose tik pabrėžė ir išryškino, reikėtų vertinti teigiamai. Betgi ryškus groteskiškas grubumas, perdidelis šaržo pomėgis verčia suabejoti jo tinkamumu psichologiniam romanui, į kurį V. Volerto veikalai pretenduoja. Tendencija kiekvieną veikėją įsprausti į tą patį šabloną, priversti jį kalbėti ir galvoti autoriaus stiliumi, ironizuoti ar net vulgarizuoti, paversti juos savotiškomis marijonetėmis nebandant paslėpti jas valdančių siūlų, nėra psichologinio romano dorybės. Išskyrus keletą Stasės ir Rukšio dvasinius konfliktus atskleidžiančių scenų V. Volertas, atrodo, tiesiog bijo parodyti savo veikėjų subtilumą, duoti jiems lankstesnį, plastiškesnį judesį, šiltesnį sakinį dialoguose. O dialogais šis romanas yra gana gausus. Tam autorius dažniau griebiasi vidinio monologo, „sąmonės sriauto", sėkmingiau išbandyto A. Škėmos ar P. Andriušio paskutiniuose veikaluose. Tačiau V. Volerto vidiniai monologai žymiai artimesni okupuotos Lietuvos M. Sluckio ar A. Bieliausko vėlyviesiems romanams.

V. Volertas mėgsta ar tai veikėjų, ar tai savo paties (dažnai gi neįmanoma susigaudyti kur vienas baigiasi ar kitas prasideda) lūpomis berti savotiškus „aforizmus", kurie daugiau tiktų humoristiniam, o ne rimtam psichologiniam veikalui:

> *Didis yra žmogus. Didis gudruolis, didis zirzlys.*
>
> *Žmogus — ne juokas. Jo didybė kyla iš nežinojimo. Nežinojimas gimdo mintis. (136)*
>
> *Labai komplikuotas žmogus. Nesupranta, nežino paskirties.* (138)

Feljetoniškai nupiešta ir daugelis scenų, kurios pačios savyje neturėtų būti juokingos. Veikėjai be atodairos karikatūrinami, jų dialogai — vulgarinami, tartum atkakliai siekiant žmones ar įvykius pavaizduoti (žinomą priežodį parafrazuojant) kad ir nežmoniškai bet būtinai kitoniškai. Galima sutikti, kad tasai kitoniškumas ir yra V. Volerto stiliaus esminė dalis, tačiau stilius nėra prozos veikalo esmė. Reikia griežtesnio ir aiškesnio plano, geriau motyvuotos intrigos, logiškesnių, viena iš kitos išsirutuliojančių situacijų, vidine įtampa paremtos konstrukcijos. *Pragaro vyresniajame* dar daug kur viso to pasigendama. Perdaug blaškymosi, perdaug situacijų, į kurias savo veikėjus pastatęs autorius nebesugeba jų tinkamai išnarplioti. Tada skaitytojo akis bandoma nukreipti į šoną, kur vyksta kažkas triukšmingesnio, bet veikalui visiškai nereikšmingo. Tam pavyzdžiu geriausiai patarnautų romano pabaiga. Viskas išrišama 265-tame puslapyje. Atomazga čia galėtų būti efektinga, dramatiška, sukrečianti, tačiau autorius dar per septynetą puslapių užraišioja niekam nebereikalingus epiloginius mazgelius, tenorėdamas nebent skaitytoją įtikinti, kad gyvenimas vystysis ir toliau, ir dargi būtinai taip, kaip autorius to norės.

Nežiūrint visų ydų ir nesklandumų *Pragaro vyresnysis* reprezentuoja neabejotiną V. Volerto ligšiolinės kūrybos viršūnę. Ypač dar ir dėl to, kad šiame romane jau būtų galima rasti ir duomenų leidžiančių tikėti į neišsisėmusią jo potenciją, gal net galimybę tokiu pat žingsniu toliau progresuoti.

Į *Draugo* reporterio klausimą, „Kaip šis premijuotas Vytauto Volerto romanas atrodytų, lyginant jį su kitais čionykščiais romanais?", A. Vaičiulaitis atsakė: mano galva, „Pragaro vyresnysis" galėtų glaustis prie geresnių romanų". Jeigu šitaip atsakydamas, jis būtų turėjęs galvoje vien *Draugo* konkurso pagimdytuosius, dalinant juos tik į dvi dalis, su jo atsakymu tektų nedelsiant sutikti, tačiau jeigu tie „geresnieji" reikštų mūsų egzilinės kūrybos viršūnes, neigiamas atsakymas, manau, nereikalautų nė ilgesnių svarstymų.

Titas Guopis

Vytautas Volertas PRAGARO VYRESNYSIS. Premijuotas romanas. Išleido „Lietuviškos Knygos Klubas", 1971. Viršelį piešė Giedrė Vaitienė, 273 psl. Kaina $5.00.

Page 1

U. S. POSTAL SERVICE
STATEMENT OF OWNERSHIP, MANAGEMENT AND CIRCULATION
(Act of August 12, 1970: Section 3685. Title 39. United States Code)

SEE INSTRUCTIONS ON PAGE 2 (REVERSE)

1. TITLE OF PUBLICATION: AKIRACIAI
2. DATE OF FILING: Oct. 1,1971
3. FREQUENCY OF ISSUE: Monthly except August and December
4. LOCATION OF KNOWN OFFICE OF PUBLICATION *(Street, city, county, state, ZIP code) (Not printers)*: 6821 S. Maplewood, Chicago, Cook, Illinois 60629
5. LOCATION OF THE HEADQUARTERS OR GENERAL BUSINESS OFFICES OF THE PUBLISHERS *(Not printers)*: same as above
6. NAMES AND ADDRESSES OF PUBLISHER, EDITOR, AND MANAGING EDITOR

PUBLISHER *(Name and address)*: VIEWPOINT PRESS, Inc. 6821 S. Maplewood, Chicago, Ill.

EDITOR *(Name and address)*: Karolis Drunga /same as above /

MANAGER EDITOR *(Name and address)*: Karolis Avizienis /same as above /

7. OWNER *(If owned by a corporation, its name and address must be stated and also immediately thereunder the names and addresses of stockholders owning or holding 1 percent or more of total amount of stock. If not owned by a corporation, the names and addresses of the individual owners must be given. If owned by a partnership or other unincorporated firm, its name and address, as well as that of each individual must be given.)*

NAME	ADDRESS
Viewpoint Press, Inc.	6821 S. Maplewood, Chicago, Ill.

8. KNOWN BONDHOLDERS, MORTGAGEES, AND OTHER SECURITY HOLDERS OWNING OR HOLDING 1 PERCENT OR MORE OF TOTAL AMOUNT OF BONDS, MORTGAGES OR OTHER SECURITIES *(If there are none, so state)*

NAME	ADDRESS
None	

9. FOR OPTIONAL COMPLETION BY PUBLISHERS MAILING AT THE REGULAR RATES (Section 132.121, Postal Service Manual)

39 U. S. C. 3626 provides in pertinent part: "No person who would have been entitled to mail matter under former section 4359 of this title shall mail such matter at the rates provided under this subsection unless he files annually with the Postal Service a written request for permission to mail matter at such rates."

In accordance with the provisions of this statute, I hereby request permission to mail the publication named in Item 1 at the reduced postage rates presently authorized by 39 U. S. C. 3626.

(Signature and title of editor, publisher, business manager, or owner) Karolis Avizienis Business Manager

10. FOR COMPLETION BY NONPROFIT ORGANIZATIONS AUTHORIZED TO MAIL AT SPECIAL RATES *(Section 132.122, Postal Manual)* *(Check one)*

The purpose, function, and nonprofit status of this organization and the exempt status for Federal income tax purposes ☐ Have not changed during preceding 12 months ☐ Have changed during preceding 12 months *(If changed, publisher must submit explanation of change with this statement.)*

11. EXTENT AND NATURE OF CIRCULATION	AVERAGE NO. COPIES EACH ISSUE DURING PRECEDING 12 MONTHS	ACTUAL NUMBER OF COPIES OF SINGLE ISSUE PUBLISHED NEAREST TO FILING DATE
A. TOTAL NO. COPIES PRINTED *(Net Press Run)*	1500	1500
B. PAID CIRCULATION 1. SALES THROUGH DEALERS AND CARRIERS, STREET VENDORS AND COUNTER SALES	140	140
2. MAIL SUBSCRIPTIONS	1071	1074
C. TOTAL PAID CIRCULATION	1211	1214
D. FREE DISTRIBUTION BY MAIL, CARRIER OR OTHER MEANS 1. SAMPLES, COMPLIMENTARY, AND OTHER FREE COPIES	65	55
2. COPIES DISTRIBUTED TO NEWS AGENTS, BUT NOT SOLD	--	--
E. TOTAL DISTRIBUTION *(Sum of C and D)*	1276	1269
F. OFFICE USE, LEFT-OVER, UNACCOUNTED, SPOILED AFTER PRINTING	224	231
G. TOTAL *(Sum of E & F--should equal net press run shown in A)*	1500	1500

I certify that the statements made by me above are correct and complete. *(Signature of editor, publisher, business manager, or owner)* Karolis Avizienis

(atkelta iš 7 psl.)

žurnalistika mažina mūsų spaudos pasisakymų reikšmę. O mes tikrai nenorime atsidurti visą laiką apie vilką šaukiančio piemenėlio padėtyje, kuriuo niekas nebetiki.

„GAVARITE PARUSKI"

Vilniuje lietuvių ir rusų kalbos maždaug girdimos vienodai. Lietuvių tautybės gyventojų pakilo iki 42%. Sakoma, kad dauguma inteligentijos — lietuviai, o žemesnės klasės — lenkai ir rusai. Gal ir taip, nors nemažai geriau apsirengusių moterų yra rusės. Vilniuje nemažai kariškių, kurie veik visi rusai, nors mačiau būrelį jaunų karininkų, kalbančių savo tarpe lietuviškai. Atrodo, iš kažkur atvažiavę, nes nešėsi lagaminus.

Kažkur Vilniuje pasiklydome. Reikia pasiklausti kelio. Žinodamas, kad lietuvaitės dažniausiai yra gražios merginos ir veik visada blondinės, klausiu pirmą praeinančią moterį, maždaug atatinkančią šias kvalifikacijas. „Gavarite paruski" — gaunu atsakymą.

Restorane prie gretimo staliuko sėdi keli žmonės ir kartais lietuviškai, kartais rusiškai kalbasi. Klausiu vietinių ar pasitaiko, kad dvi kalbos būtų taip greta viena kitos naudojamos. Man sako, kad viena iš sėdinčių merginų greičiausia yra rusaitė, todėl jie ir naudoja dvi kalbas. Šiaip, sako, vieni lietuviai rusiškai nekalbėtų.

Mieste prie valgyklos nemažas būrys vaikų. Visi kažkaip vienodai apsirengę, atrodo kažkokia ekskursija. Man įdomu, iš kur jie. Klausiam rusiškai. Nieko neatsako. Klausiam lietuviškai — nesupranta. Galų gale prisipažino, kad jie rusai. Grįžta iš ekskursijos po Karpatų kalnus. Bendrai, Vilniaus gatvėse palaidų vaikų, kaip ir nematyti, nors mokyklos jau buvo baigusios savo mokslo metus. Ekskursantų vaikų mačiau nevieną grupę.

„WOMEN'S LIB"

Anksti iš ryto Maskvoje. Moterys tempia šliaukas, plauna šaligatvius. Manęs dar nepasiekė Women's Lib judėjimas, tai pirmas impulsyvus jausmas — eiti ir padėti panešti tas sunkias gumines žarnas. Vėliau prie viešuose darbuose dirbančių moterų pripranti.

Vilniuje troleibusų vairuotojos daugiausia moterys. Bet tai nekrinta į akis, nes mes esame pripratę matyti moteris vairuojant mokyklų autobusus.

Medicinos profesija tai jau beveik vien moterų užimta. Lietuvoje moterų gydytojų yra net 72%. Ši profesija moterims yra gana tinkama, beto, koks paradoksas, gydytojų algos yra žemos, kas dažnai atbaido vyrus. Bet medicinos patarnavimas lengvai pasiekiamas. Viešbutyje suserga vienas vaikas, turbūt, nieko ypatingo, turi temperatūros. Tėvai rūpinasi. Pasiskambina ir netrukus prisistato greitosios pagalbos mašina su moterimi gydytoja, kuri vaiką čia pat apžiūri. Į ligoninę vežti nėra reikalo, tai tik prirašo vaistų. Tas patarnavimas veltui. Amerikoje tikrai reikėtų daugiau moterų gydytojų.

KELIONĖS ĮSPŪDŽIAI

AR ČIA JAU LIETUVA?

AUTOMOBILIS — AUKŠČIAUSIAS STATUSO SIMBOLIS

Viena populiariausių temų Lietuvoje — automobilis. Visi jo nori. Eilės laukiančių pirkti mašinas — didžiulės, ir eiliniam piliečiui mašinos sulaukti kaip ir neįmanoma. Kainos aukštos, astronomiškos, lyginant su 108 rublių mėnesinio uždarbio. sakoma, kad vien kolūkiečiai išpirktų daug laukiančių pirkti? Sakoma, kad tos laukiančių eilės yra fiktyvios, nes jei automobilių atsirastų, tai dauguma laukiančiųjų nubyrėtų, nes neturėtų pinigų. Vėl sakoma, kad vien kolūkiečiai išpirktų daug mašinų, nes jie rublių turi užtenkamai prisikrovę. Taip kalba miestiečiai; kolūkiečiai, turbūt, kalba atvirkščiai. Kaip ten bebūtų, gyvenimas negali būti toks blogas, jei žmonės nori mašinų (ne dviračių, ne motociklų, bet automobilių!) Pardavus gi turimą mašiną, negalima net į laukiančiųjų eilę įstoti be dvejų metų. Tai — sulaikyti spekuliacijai, nes seną mašiną galima parduoti dar už aukštesnę kainą, negu yra mokama už naują.

Automobilis taip pat turi didžiules teises judėjime. Nežiūrint, jog jų nėra daug, pėsčias jų turi saugotis. Amerikiečiams, pripratusiems, kad pėsčias turi pirmumo teisę, užtrunka šiek tiek laiko persiorientuoti.

Mašinos, palyginant, mažo dydžio. „Volga", didžiausia iš plačiau naudojamų mašinų, yra maždaug švediško „Volvo" dydžio. Kitos kaip „Moskvičius" ir naujai pradėtas gaminti „Fiatas-Žigulis" mažesnės, o „Zaporožietis" visiškai mažas. Maskvoje matytas „Custom Ford" atrodė labai didelis greta kitų mašinų. „Volga", atrodo, yra patvari mašina. Taksi šoferis tvirtino, kad motorui nieko nereikia daryti iki 300,000 km. Tik su padangomis blogiau, dažnai sutrūksta, o bekamerinės dažniausia tenka sudėti kameras, nes nelaiko oro. Greta šių mašinų dar daug matyti panašių į „džypus". Tai kolūkio mašina, naudojama įvairiems tikslams.

BIRŽAI IR KREPŠINIS

Prisiperku lietuviškos spaudos. Vilniuje nėra laiko skaityti, bet lėktuve tai jo apsčiai. Įdomiausia ta spauda, kuri mūsų nepasiekia. Žurnalas *Nemunas* pas mus pagarsėjęs vien dėl to, kad jo neišleidžia, Vilniaus universitete pardavinėjamas *Tarybinis studentas*, provincijos laikraštukai, tai pati įdomiausia dar nematyta spauda.

Apie *Nemuno* žurnalą jau buvo gana tiksliai *Akiračiuose* rašyta, tai nėra ko kartoti, išskyrus, jog surandu įdomų straipsnį apie Lietuvos krepšininkus. „Žalgirio" komanda laimėjo bronzos medalį Sovietų sąjungos pirmenybėse. Tai lyg ir lietuviško krepšinio atgimimas. Nors Lietuva turi Paulauską, tačiau jau ilgą laiką nesugebėjo geriau pasirodyti. „Žalgirio" treneris — Vytautas Bimba. Žiūriu į nuotrauką, taigi tas pats Bimba, kuris buvo už mane metais aukštesnėje klasėje Biržų gimnazijoje ir su kuriuo mes piliakalnio salėje žaisdavome krepšinį. Bimba jau tada buvo suskaičiavęs, kas žais Biržų gimnazijos krepšinio komandoje, kai ateis mūsų laikas (buvau 4 klasėje). Jis man tada aiškino, kad man būtinai reikia išmokti šokti, nes krepšininkai išvažiuoja į kitas vietoves ir tai yra surišta nevien su krepšinio žaidimu, bet ir su šokiais. Šokti tai išmokau, bet žaisti krepšinį už Biržų gimnaziją tai nebeteko.

Tarybinis studentas apvylė, nes vietoj buvęs amerikietišku papročiu studentų laikraščiu, jis yra, pagal antgalvį, Vilniaus valstybinio V. Kapsuko universiteto rektorato, partijos, komjaunimo ir profsąjungos komitetų laikraštis. Taip jame nieko studentiško ir nėra.

LIETUVIŠKOS „SOSISKOS"

Kartais girdime Amerikoje senus žmones kalbant, jog Lietuvoje ir kiaušiniai būdavo skanesni nei čia. Tai gal sentimentas, bet lietuviškos „sosiskos", tai tikrai geresnės už amerikiškas, nekalbant netik apie standartinius „frankfurters", bet ir apie geresnės rūšies produktus. Visos lietuviškos dešros labai skanios, ir neveltui lietuvių moterėlės turistės, grįždamos iš Lietuvos, visokiais būdais apgaudinėja amerikiečius muitininkus. Muitininkai į vyrų bagažą perdaug dėmesio nekreipia, bet moterų daug atidžiau patikrina ir veik visada suranda dešrų, nors aiškiai visi žino, jog maisto produktų įsivežti negalima.

Lietuvoje pats populiariausias pietų patiekalas — „šnitcelis". Tai riebokai apkeptas veršienos gabalas. Stebėtinai nemaža įvairių kaukazietiškos kilmės kepsnių. Visokie „šiškababs" ten ne naujiena, nors ir kitokiais pavadinimais. Daug skanių žuvies patiekalų prieš pagrindinį valgį.

Žmogus didelę savo laiko dalį praleidžia valgydamas ir gal mažesnę, nors ne būtinai — gerdamas. Šie veiksmai yra surišti nevien tik su skilvio patenkinimu, bet pietų ir išgėrimo metu yra taip pat bendraujama su žmonėmis, o šie veiksmai yra surišti su ritualu-etiketu, kuriame atsispindi ir bendras žmonių nusiteikimas.

Lietuvoje geroje kompanijoje yra daug daugiau formalumo nei priprasta amerikiečiams. Tas mums turėtų būti nenaujiena, nes patys esame išaugę iš europietiškos aplinkos. Tačiau, tiek laiko pagyvenus JAV-se, kai kas darosi naujiena. Kiekvienas taurės pakėlimas palydimas kokiu mažu tostu. visi daugiau mažiau gėrimą ragauja kartu, neužtenka vien pasakyti „cheers", pirmą kartą paėmus, ir po to gurkšnoti, kaip kam patinka. Servetėlės naudojamos gana keistai, ta prasme, kad jos iš viso nenaudojamos. Amerikoje servetėlės paprastai yra užsiklojamos ant kelių. Tai reiškia, jeigu nemoki kaip valgyti ir drabstai maistą ant savo kelnių, tai servetėlė jas apsaugos nuo dėmių. Toks praktiškas servetėlės naudos supratimas, atrodo, Lietuvoje yra neprigijęs. Jei ji naudojama, tai tik ritualiniam pabraukimui apie lūpas.

Proletariškose valgyklose pats populiariausias patiekalas greitiems užkandžiams yra lašinių gabaliukas, duonos riekė ir agurkai su grietine. Eilės kartais nemažos. Bandymas grūstis prie staliukų ir juos anksčiau užimti — minimalinis. Amerikoje vienam žmogui iš grupės atsistojus į eilę, kiti bandytų užimti staliuką dar prieš gaunant maistą. To Vilniuje nepastebėjau. Viskas vyksta gana mandagiai, net ir labai proletariškoje atmosferoje. Panašiai ir autobusuose, kur susigrūdimas kartais yra toks pat kaip Amerikos didmiesčiuose. Žmonės tyliai perleidžia pinigus per rankas prie kasos. Yra priimta, kad arčiau kasos stovintis patarnauja kitam, toliau esančiam. Mandagumo siekiančio tiek toli, kad atsistotų ir užleistų moterims, ypač senesnėms, vietą, nepastebėjau.

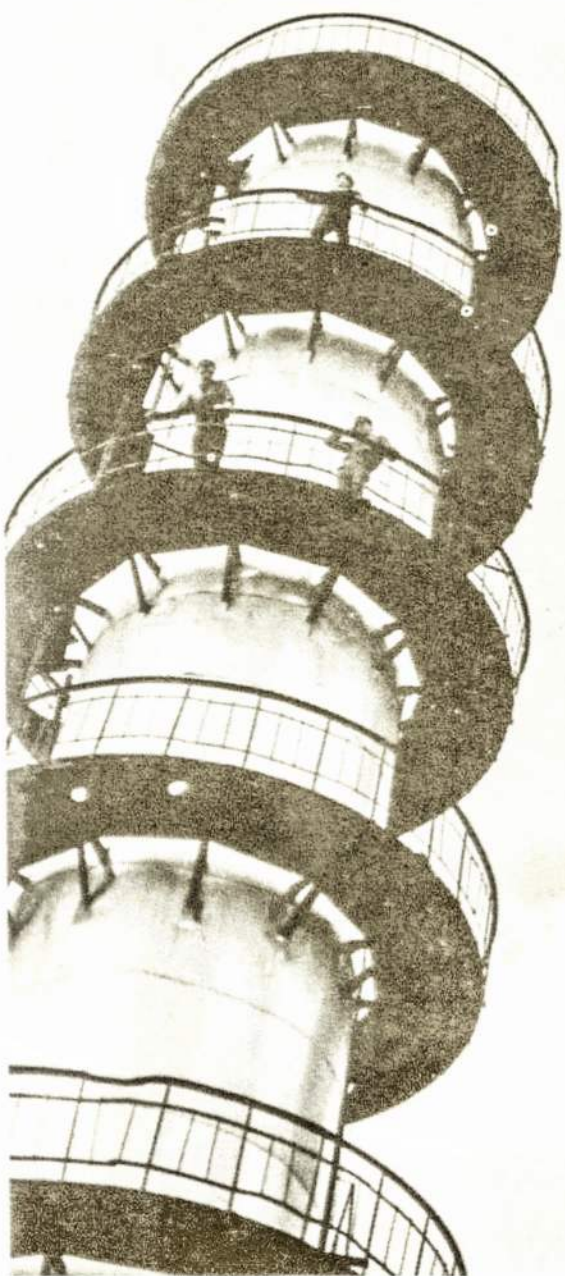
ANTIKVARAS

Amerikoje dauguma tėvų, tur būt labai nustebtų, jei jų paauglys sūnus, atvažiavęs į didelį miestą, pirmiausia ieškotų knygų antikvaro, nes jam reikia tokios ir tokios knygos. Jei Lietuvoje gyvenantiems galima ko pavydėti, tai jų vaikų. Pavydas remiasi gal ne visiškai tvirtu pagrindu, nes jų vaikai yra labai panašūs į mus, kai mes buvome vaikais. Tai nebūtinai reiškia pažangą, bet ten tėvams tikrai lengva bendrauti su savo prieaugliu.

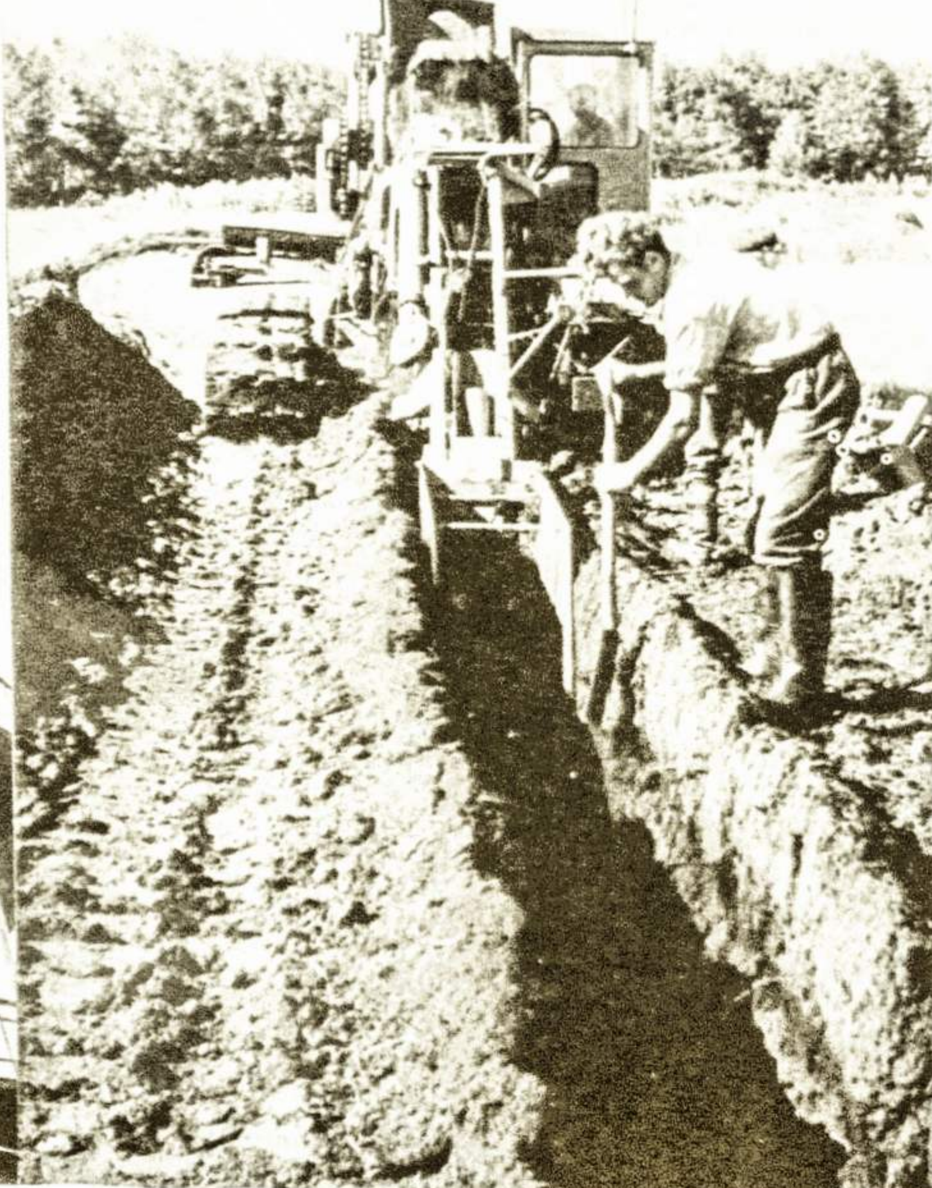
Antikvare pardavinėjamos senos knygos. Galima rasti ir Nepriklausomybės metais išleistų. Malonu matyti, kai jauna mergina energingai ieško kažkelinto lietuvių literatūros istorijos tomo. Bendrai, Lietuvoje yra didelis lietuvių literatūros, Lietuvos istorijos knygų alkis. Ar tai dėl politinių ar kokių kitų sumetimų, tas alkis nėra patenkinamas.

Toks turistinis apsilankymas, nors nepaprastai įdomus, yra per trumpas. Grįžus ir vėl įsigilinus į kasdienišką gyvenimą, tas apsilankymas atrodo buvęs tolimoje praeityje. Tačiau visvien Lietuva atrodo truputį arčiau esanti, nei anksčiau atrodė.

D. Šatas

„Visur Lietuvoje daug statoma... Bendras vaizdas — kraštas smarkiai auga" Nuotraukose pramonės statybos ir melioracijos darbai.